This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

[illegible]
[illegible]

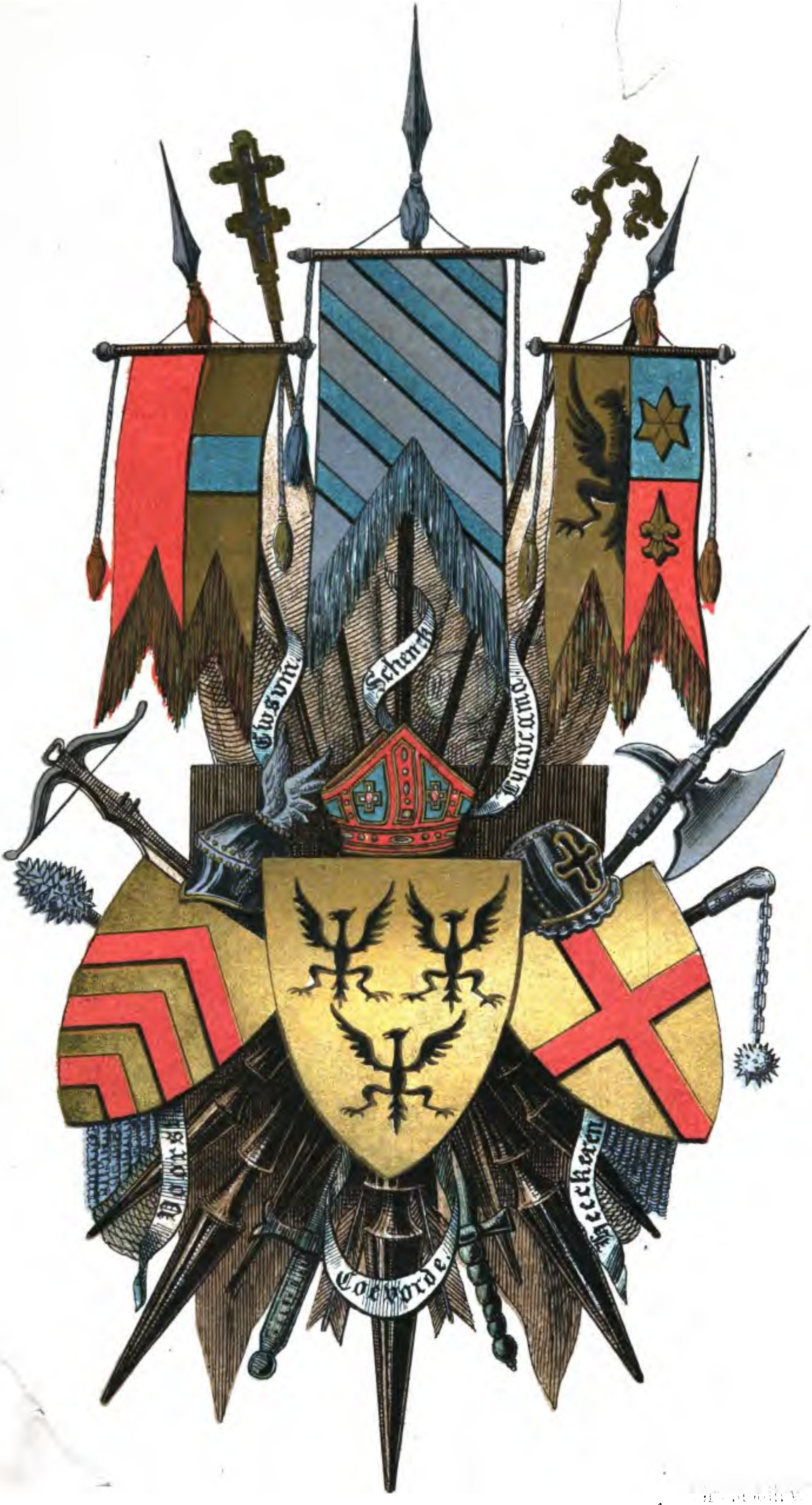

Ewsum.
Schenck
Lyaucama.
Voorst
Coevorde.
Heeckeren

MERKWAARDIGE KASTEELEN
IN
NEDERLAND.

DOOR

NEW YORK PUBLIC LIBRARY

Mr J. VAN LENNEP en J. J. HOFDIJK.

Tweede Druk.

I.

bladz. 144.

AMSTERDAM, G. W. TIELKEMEIJER.

1855.

50

LENOX LIBRARY
NEW YORK

VOORBERICHT.

„Wy hebben in de Oudtheden gheen kleyne moeyte ghedaen, in 't neerstigh na-soecken van oude Schrijvers ende op te doen, dat wy vermoedden ons eenighsins openinge ende berichtinghe te sullen gheven tot de voor-ghenomene Materie: Oock seer neerstigh ende aendachtigh gelet, op den in-houdt ende meyninghe van Oude versletene Geschiedenissen, die doncker zijn om de veranderinghe der maniere van Tyden. Dies in 't mis-slaen meerder oorsake is van verghiffenis end' ontschuldinge.

Dit willen wy oock den Leser gebeden hebben: is yemants Geslacht tot schande ghemeldt, dat hy dit niet ons wyten wille, maer hare Menschelijcke Feylen, voor ons bequaem tot waerschouwinghe. Wy moestent verhalen soo 't was, sonder haet, sonder Liefde: Scherpsichtigh inde daet ende waerheydt van de bedrevene of gheledene Sake; maer geblintdoeckt op de staet, gunst ofte on-minne van de Auteurs. Dit moetmen weten, dat geen geslacht so edel en is, in 'twelcke gheen schuym van boos-aerdighe menschen is gheboren. Die recht oordeelt, sal gheen deugd noch ondeugd wyten dan den Eygenen persoon, diese ghedaen heeft. Isser oock yets voor-by-gheslaghen dat nodigh ware verhaelt ofte anders verhaelt, dan de reyne waerheyt

mede brenght; die 't weet gheve 't te kennen, sullende van ons groten danck behalen, ende in ons bereyd-willigheydt vinden tot verbeteringhe, want 't is onwetende gheschiedt."

Aldus SCHOTANUS *in zijne* „Geschiedenissen van Frieslandt Oost ende West," Bk. I. fol. 2. — *en de Auteurs der volgende bladen stemmen zoo volkomen met deze woorden van den ouden Fries in, dat zy daarby niets anders en ook niets meer hebben te voegen, dan de juiste bepalingen van eenige Friesche eigen namen, die met verschillende spellingen in de Kronyken voorkomen, en daarnaar gevolgd zijn. Den wakkeren beoefenaar der Friesche Historiën,* Jonkh. Mr. BAARD VAN SMINIA *komt de dank voor deze verbeteringen toe.* Dl. I, *blz.* 178 *en elders*, EYLCO: EELCO. — *blz.* 183, WYBE SJOERT GROÛSTINS: WYBE SJOERTS van GROVESTINS. — *blz.* 188, ALINXMAAS: ELINXMAAS. — *blz.* 194, EBIL: EBEL. — *blz.* 196, UPKE in de BEDEGREEP: UPKE van BEDDINGABIJP, *ook* WOPKE *in de* STEDDE *of* SEDDE *genoemd.* — SYO STAETSMA: SIJE SYERDSMA. — *blz.* 199, DOUWE CODMERS: DOUWE TJAERDS RODMERSMA. — *blz.* 201, LUTHYA HARINXMA: LUTS HARINXMA. — *blz.* 203, EPO LIAUCKAMA, *gehuwd met* HYLCK AGGESDOCHTER HEREMA, *was een broeder van* SCHELTE, *en* SICKE *was* SCHELTES *eenige zoon.*

AMSTERDAM,
September 1857.

J. VAN LENNEP.
W. J. HOFDIJK.

SUPPLEMENT-NAAMLIJST DER INTEEKENAREN.

HARE KONINKLIJKE HOOGHEID MEVROUWE DE GROOT-HERTOGIN VAN SAXEN WEIMAR-EISENACH.

BAKKER Jz., (K.) te Amsterdam.
BERESTEYN, (Jonkhr. J. VAN) Jur. Stud., te Utrecht.
Bibliotheek der stad Haarlem.
Bibliotheek van het 8ste Regiment Infanterie.
BOSCH, (Jonkhr. Mr. E. VAN DEN) te 's Gravenhage.
BOSCH & Zn., (L. E.) Boekh., te Utrecht.
BRIENEN, (W. D. A. M. Baron VAN) Kamerheer des Konings, te 's Gravenhage.
BYLEVELD, (H. P.) te Middelburg.
DEKETH, (Mr. A.) Advocaat-Generaal bij den Hoogen Raad, te 's Gravenhage.
EYSSEL, (Mr. M.) Procureur, te 's Gravenhage.
HAMER, (Mr. J. G. DE WITT) President bij de Arrondissements-Regtbank, te Deventer.
HARPEN, (A. L. KROOK VAN) Maj. der Schutt. te Amsterdam.
HELM, (G. L. VAN DER) Jur. Stud., te Maarssen.
HOFFMAN, (Mr. H. M.) te Utrecht.
HOYNCK VAN PAPENDRECHT, (Mr. A.) Lid van de 2de Kamer der Staten-Generaal, te Rotterdam.
JANSSEN, (J. H.) te Amsterdam.
KATER, (P.) te Nieuwendam.
KATER VAN GIJN, (D. DE) Kassier, te Dordrecht.
KAAIJ, (Mr. W. VAN DER) te Alkmaar.
KERCKHOFF, (Mevr. de Wed. H.) te Amsterdam.
KERKHOFF, (R. J. C.) te Utrecht.
KIKKERT, (J. L.) Notaris op het eiland Texel.
KRAMER, (Mevr. de Wed.) te Amsterdam.
KREBS, (F. H.) te Amsterdam.
KRYN, RZN., (S.) te Amsterdam.

Lansberge, (Mevr. Douarière van) te 's Gravenhage.
Leesgezelschap, Miscens Utile Dulci, te Leiden.
Lennep, (Jonkhr. D. C. van) te Harmelen.
Lenshoek, (Mr. C. P.) te Wolfaartsdijk.
Letteroefenend Genootschap, Liefde tot Orde, te Amsterdam.
Made, (P. M. van der) Boekhandelaar, te Amsterdam.
Muelen, (C. J. van der) 1ste Luitenant van het 8ste Regement Infanterie.
Musschenbroek, (Jonkhr. D. A. J. van) te Olst bij Deventer.
Nahuys, (G. J.) Predikant, te Twello.
Pauw van Wieldrecht, (Jonkhr. C.) te 's Gravenhage.
Rappard, (Jonkhr. Mr. F. A. L. v.) Advocaat, te 's Gravenhage.
Rechteren, (Graaf van) te 's Gravenhage.
Rooij, (Mevrouw de) te Bloemendaal.
Rijnbende, (S. W. M.) te Schiedam.
Schmolck, (Mr. S.) Raadsheer, te 's Gravenhage.
Scholten, (J. W. J.) te Amsterdam.
Sloet tot Tweenyenhuizen, (Baron) Commies der Posterijen, te Zwolle.
Smith, (A. G. T.) te Amsterdam.
Staring, (W. C. A.) Referendaris bij het Ministerie van Binnenl. Zaken, te 's Gravenhage.
Taets van Amerongen, (W. J. P. Baron) kamerheer van Z. M. den Koning, te Arnhem.
Voorthuijsen, (H. van) te Amsterdam.
Vries, (H. J. de) te Amsterdam.
Waldkirch Zieppprecht, (J. G. de) te Leiden.
Zuijlen van Nyevelt, (Mevrouwe de Baronesse) geb. Gravinne van Bylandt van Marienwaerd, te Utrecht.

DE STINS VOËRST.

DE STINS VOORST.

Kl. St. v. C. W. Mieling

DE STINS VOËRST.

Sedert de wakkere Bisschop Willebrand nog in het laatste jaar van zijn bedrijvig leven, 1233, het nederige *Swolle* de rechten eener stad geschonken had, wisten er de nijvere ingezetenen zich ook weldra uit hunne onbekendheid te verheffen, en konden zich eerlang poorteren eener Hansestad noemen, wier levendige handel daaglyks meer toenam, en wier aanzien in 1280 reeds zoo geklommen was, dat zy, by den gerezen twist tusschen *Hamburg* en *Harderwijc* en *Sutphen*, hare schepenen met die van *Deventer* en *Campen* tot scheidsmannen geroepen zagen.

En de arbeid dier onvermoeide kooplieden verdient te meer eere, naarmate zy van den beginne af aan rèeds met een niet onbelangrijk bezwaar te worstelen hadden. De handel, namelyk, op *Vlaanderen* en *Holland* werd gedreven langs de rivier den *IJssel*, die de stad niet onmiddellyk bespoelt. Derhalven moesten de schepen, die dezen stroom afzakten, de stad eene lengte van meer dan vier uren voorby varen, ten einde zoo doende in het *Swarte-water* te komen, en daar langs weder opvaren om voor *Swolle* aan te leggen. Hoe levendiger de handel werd — hoe meer men behoefte gevoelde tot eene dadelyke vereeniging met de rivier. En om die vereeniging tot stand te brengen, behoefde men niet meer te doen, dan in een rechte richting van de stad af naar 't westen, ter lengte van slechts een half uur, een kanaal te graven.

Welnu dan, yverige Swollenaar! gy, die uwe schepen op *IJssel* en *Rijn*, *Maze* en *Schelde* hebt, en ze uitzendt in hope op voordeel, maar toch zonder vaste verzekering daarvan — zult gy hier aarzelen, waar het eene onderneming geldt, die u den waarborg geeft eener toekomst met winst in tijd en winst in uitgave?

Maar de Swollenaer der dertiende eeuw schudt het hoofd, met een mengeling van verdriet en verborgen toorn, en wijst op een graauw reusachtig steengevaarte, in 't gezicht der stad oprijzende; doch de verbitterende denkbeelden, daarby in zijn gemoed opwoelende, waagt hy nog niet in duidelyker woorden dan eene heimelyke verwensching lucht te geven.

En hy mocht ook wel op zijne hoede zijn. Van uit dat graauw, reusachtig steengevaarte, dat kasteel van *Voërst*, dat den gantschen omtrek beheerschte, en het eigendom was van een der machtigste Geslachten van het Oversticht, werd menige blik van minachtende verontwaardiging geslagen naar dien zwoegenden hoop dorpers, die voor zich-zelf arbeidden, en hunne eigene schatten verzamelden, — die reeds hier en daar een steenen huis tusschen hunne houten woningen bouwden, en in welvaart klommen, en in bloei vooruitgingen — zonder eenen anderen Heer dan hunnen Bisschop schatting te betalen, zonder een andere heeredienst misschien, dan alleen het bewerken van een enkel stuk kerkelyk land. Wierd er binnen die donkere burchtmuren vernomen, dat een Swollenaer het gewaagd had een smadelyk woord te spreken over een Heer van VOËRST — lichtende vuurvlammen, uit het steedjen opslaande, zouden weldra aan den omtrek melden, hoe gevaarlyk het was, den trotschen Burchtheer niet met diep ontzach te vreezen.

Dat kasteel, of, gelijk het gemeenlyk genoemd werd, die Stins *Voërst*, in 1223 door Bisschop OTTO den eerste, in den oorlog met de Heeren van VOËRST, BUCHORST en anderen, geheel vernield, was door den toenmaligen bezitter spoedig weder herbouwd en tot eene geduchte sterkte ingericht, en stond bekend als: „dat

alre starcste ende onwinlicste casteel dat in alle den hele ghesticht staende was." De grachten waren breed en diep, en aan beide zijden met steen uit den grond opgemetseld. De ringmuren der burcht, met geduchte torens voorzien, hadden een dikte van 12, by een hoogte van 80 voet, en rezen steil uit het water op. Buiten de grachten was het gebouw gedekt door een zware voorburcht, en de poortdeuren waren van saamgeklonken ijzeren staven. De landerijen die er tot het kasteel behoorden, strekten zich ook een goed deel zuidwaart uit; en het kanaal, door de Swolsche kooplieden zoo vurig gewenscht, kon derhalven niet worden tot stand gebracht, zonder de toestemming van den Burchtheer. Deze, Heer SWEDER van VOËRST, dien wy in 1292 als scholte of schout van *Salland* en opzichter van den tol te *Campen* vermeld vinden, gevoelde niet den minsten lust om aan de verachte handeldrijvende poorters een dienst te bewijzen; ja wellicht was het hem een genoegen, dat hy hunner toenemende welvaart dezen hinderpaal ten minste in den weg kon leggen. De goede mannen van *Swolle* mochten met machteloozen spijt alzoo hun geduld wetten.

Ook leefde hy voor 't overige geenszins met hen in vrede: want op den 4^{den} Juni 1297, dingsdag na Pinksteren, heeft Bisschop WILLEM van *Utrecht* den twist beslecht, die gerezen was tusschen de Heeren EGBERT van ALMELO, HAKE van den RUTENBORCH, WOLTER en ARNOLD van YSSELMUDEN, Ridders, ALOF van GRONINGHEN, HENRIC van CUYNRE, GIJSBRECHT BUCHORST, JOHAN en LOURENS van RUYNEN, knapen, en de poorters van *Deventer*, *Campen* en *Swolle*, eener zijds — en Heer SWEDER van VOËRST, met eenige bevriende Edelen, aan de andere zijde. De Bisschop stelde die van VOËRST met hun aanhang in 't ongelijk, en bepaalde nog bovendien, dat SWEDER (die in 1296 Drost van *Twente* genoemd wordt) noch diens broeder HERMAN (in 1315 Heer van *Rechteren* geworden) ooit de waardigheid van Scholte van *Salland* zoude mogen bekleeden.

Heer SWEDER was daarover zeker niet weinig, en wel 't meest

op zijne dorperlyke naburen verbitterd. Onder Bisschop WILLEM, en diens opvolgers tot aan JACOB van OUDTSHOORN, schijnt hy echter zijn wrok te hebben verbeten; maar naauwelyks was de zwakke JOHAN van DIEST, 1323, aan 't bestuur, of het nu reeds zoo lang gebroeid hebbende onweder brak even plotslyk als vreeslyk los.

Op Sint-Margrieten nacht, 1324, werd de niets kwaads vermoedende stad op een vreeslyke wijze uit haren slaap geschud: „Brand! brand!" kreten de radelooze wakers allerwegen. „Brand! brand!" gilden de ontzette poorters, uit hunne rust opspringende, en uit hunne bedreigde huizen wech vliedende. „Brand! brand!" klepte de holle toren van den Sint-Michiel, tot ook hem het vratig vuur aangreep. En de brand woedde alom, door de geheele stad, en de vlammen sloegen overal de vluchtenden tegen. Het knetteren van den gloed, het kraken der samenstortende gebouwen, het schreien en gillen van kinderen en vrouwen, het klagen en dreigen van grijzaarts en mannen — dat alles steeg in verwarden en ijzingbarenden galm naar den hemel, die door den gloeienden rook onzichtbaar werd gemaakt. De houten, met riet gedekte woningen, waaruit de stad toen nog voor 't meerendeel bestond, gaven het vuur maar al te gulzig voedsel, en maakten het sterk genoeg, om ook de weinige steenen gebouwen te vernielen. Slechts de kleine kerk van het klooster *Bethlehem*, met nog geen tiental huizen, bleven gespaard; al het overige zonk in asch en puin. Men kon niet meer zeggen dat *Swolle* nog bestond.

En in d i e nacht werden de vervloekingen tegen SWEDER van VOËRST niet gesmoord: luid en om wrake schreiend galmden ze van de lippen der ellendige stedelingen — want hy alleen werd beschuldigd dien bitteren ramp over de bloeiende stad te hebben gebracht. — Houdt slechts moed, wakkere poorters! Rakelt het jammerlyk overschot uwer bezittingen, waar ge 't nog vermoogt, uit de asch en sintels samen! Bouwt uwe huizen allengs weder op, en versterkt uwe stad met muren en to-

rens! Arbeidt voort, en wanhoopt niet: — ook de ure der vergelding zal eenmaal slaan, en de hand, die de misdaad der vaderen aan de kinderen bezoekt, toeft niet eens altoos tot op het derde en vierde geslacht.

Heer SWEDER van VOËRST overleed niet lang daarna, en liet by zijne echtgenoote AGNETA van LOON twee kinderen na: een dochter, HELWICH, en een zoon, RODERIC, die hem opvolgde.

RODERIC van VOËRST, Ridder, in huwelyk hebbende BEATRYS, Heer WOLTERS dochter van KEPPEL,' leefde met zijn Swolsche naburen, in vrede, ja zoo 't schijnt, zelfs in zekere welwillendheid. Want toen LUTGARDE van RECHTEREN, HERMANS weduwe, in 1330 aan GEERDE van HAERSOLTE een stuk weiland verkocht, en zy haren neef verzocht, om nevens de schepenen van *Swolle* den verkoopbrief mede te bezegelen „voor merer stadigheid," weigerde hy niet, maar hing er vóor het stadszegel het zijne aan.

Men meene daarom echter niet, dat Heer RODERIC van eenen bedaarden en rustigen aart was.

Ook van hem, evenzeer als van zijn vader, had de Vlaamsche Zanger [1] kunnen zingen:

Want moedig was die VOËRST, schoon wreed; zijn rechtersroede
Bedwong hy naar zijn wil; soms stond, door blinde woede,
De trouwigste onderzaat zijn euvelmoed ten doel;
Ja, geen menschlievendheid verwarmde zijn gevoel.
Trotsch op zijn reuzenkracht, en steunende op zijn degen,
Zocht hy geen ander recht, dan door het zwaard verkregen.

Bisschop JOHAN had zich evenzeer over hem als over zijn vader te beklagen wegens strooperijen en gewelddadigheden; en in het zelfde jaar, waarvan hy op den 12^{den} Juni met de Swolsche schepenen vredig getuigde, had hy in de maand April een brief

---

[1] Jhr. BLOMMAERT.

van den Grave van *Oostervant* ontfangen, die van vrij minder vredelievende gezindheden sprak. Dat schrijven luidde aldus:

Wi Willem van Heynnegouwe, zone 's Graven van Heynnegouwe, doen ju te weten, Heren Roederic van Vorst ende juwen hulperen, dat ons die Biscop van Utrecht ghetoghet, ende gheclaget hevet, dat ghi hem, ende sinen Ghestichte grote scade ende grote scande ghedaen hebt, wair omme wi ju bidden, dat ghi hem dat verbetert, alse wèselike es, ende dat hys te rusten come, ende en doit ghi des niet, so hebben wi sulke beveelnisse van onsen Here, onsen Vader, dat wi hem [1] helpen moeten, dat hy besceyt van ju ghecrighe. Ende hiermede willen wi, ende allen ons Heren ons Vaders lude jeghens ju, ende juwèn hulperen bewairt wesen.

„Ende omme dat wi selve ghenen zeghel en hebben, zoe hebben wi desen brief doen bezeghelen mit onser liever Vrouwe ende moeder zeghel.

„Ghegheven in die Haghe, des Vridaghes in die Paisdaghe, in 't jaer ons Heren m.ccc.xxx."

Hoe weinig de bruske Ridder in zijne sterke stins zich evenwel om deze scherpe vermaning bekommerde, ondervond de stad *Ommen*, wier verbrande gebouwen en omgeworpen muren wraak riepen over de woeste baldadigheid der Heeren van VOËRST en van RECHTEREN, die zich aldus, nog in dat zelfde jaar 1330, by den Bisschop deden gelden in den twist met hem over de bedijking van *Mastenbroec*, een lage, drasige, met dennen begroeide landstreek, tusschen de *Zuider-zee*, het *Swarte-water*, en den *IJssel*, en waarin de VOËRSTEN nevens den Bisschop de grootste ingelanden waren. De Bisschop was niet by machte om hun de gepleegde wandaad betaald te zetten, maar zijn getrouwe mannen, Heer GIJSBRECHT van IJSSELSTEYN en de Heer SWEDER van ABCOUDE trokken zich de zaak aan, en door hunne bemiddeling kwam het tot een zoen, zonder dat de bedijking evenwel nog voortgang had.

---

[1] N. l. den Bisschop.

Met den Graaf van *Gelder* stond RODERIC op beteren voet, want in 1335 vinden wy hem aan REYNALDS hof, waar hy genoemd wordt onder de Edelen, die als getuigen des Graven testament bezegelen. Tien jaren later was hy-zelf mede overleden, en de tijding van zijn overlijden, dat vóor 1344 moet hebben plaats gehad, zal den Bisschoppelyken Leenheer wel luttel leeds hebben gebracht.

En toch was er met dien dood nog weinig gewonnen. Zijn zoon SWEDER van VOËRST, in 1340 Drost des lands van *Sutfen*, en in 1344 Ridder, Lid en gevolmachtigde „des ghemeynen raets" van *Gelre* en *Sutfen*, werd thands Heer van *Voërst*. Het volgende jaar komt hy voor als Scholte in *Salland*, en geraakte na het overlijden zijner moeder BEATRYS, (in 1354 of 55), die Erfdochter van KEPPEL geworden was, ook in het bezit der Heerlykheid en het kasteel van dien naam, op welk laatste hy toch reeds dikwerf verblijf hield. Daar was het ook, dat hy de memorie deed opstellen, waarmede hy in 1353 den Bisschop van *Munster*, LODEWYC van HESSEN, zijn recht en aanspraak meende te kunnen bewijzen op de Heerlykheid *Loen*, die hy beweerde dat wettig op hem vererfd was. Jonkvrouw HEYLWICH van VOËRST was eene volle nicht geweest van den laatst overleden Heer van *Loen*, die deze Heerlykheid bezat, in volle recht, en ongedeeld, met het blokhuis *Bredevoert*, [1] de richtspleging, eigen-, tijns-, en pachtgoederen, vasallen, dienstmannen, eigenhoorigen, en al wat er verder by behoorde. Jonkvrouwe HEYLWICH had in der tijd haar recht willen doen gelden, en het verhef geëischt, gelijk zy verplicht was; ook zijn vader RODERIC had

[1] Wel te onderscheiden van het kasteel *Bredevoert*, dat sints de overeenkomst van *Munster* met *Gelre*, 1327, aan den Gelderschen Graaf behoorde, en waarover de Bisschop derhalven geene beschikking meer had. Het blokhuis zal waarschijnlyk buiten de stad, op het zoogenoemde *Swanebroek* gelegen hebben. SWEDER kan, dunkt my, het kasteel niet bedoeld hebben, of de Bisschop zou hem natuurlyk hebben geandwoord, dat hy zich daartoe aan GELRE te wenden had.

zich daartoe alle moeite gegeven, terwijl beiden nog in leven waren, maar de Bisechop had het hun wederrechtelyk onthouden. Daarom trad nu Heer Sweder als naaste erfvolger nogmaals op, met een beroep aan Bisschop Lodewyc en het gantsche stift, om zijn wettige aanspraak door verheffing erkend te zien. — Het stuk zelf is te merkwaardig, dan dat wy het niet zouden opnemen in een geschrift als het onze, dat den blik op het te weinig gekende byzonder leven en de handelingen onzer voorvaderlyke Edelen zoo veelzijdig mooglyk tracht te maken. De oorkonde is geschreven op perkament, en gegeven uit het kasteel *Keppel*, 13 Maart 1353.

„Dit is dat recht unde de ansprake, de ich Sweder here van den Voerste segge, dat ich hebbe unde mi mid rechte angestorven is an de herschap van Lon der em de bisschop unde ghestichte van monstere underwind.

„Joncfrou heylewich van vorst, der ich Sweder here van vorst en gherecht an erve bin, de was eijner volre zuster van vader unde van moder des heren van lon, die nu nast was. Dese here van lon sat in der herschap van lon bruchelich, werich unde weldich unde restlich hel unde ungeschart al syn levent, unde bestorf darinne bruclich werich weldich und restlich heyl unde ungeschart, dat werhus thor bredenvort herlicheyt vrygrafschap Eygen tijsgoet pachtgut man deynestman horige lude unde vort al gut unde nicht utgenomen, dat der herschap van Lon tho behorde.

„Deze joncfrou heylewich vorseyt, der ich Sweder here van vorst gherecht volger unde eyn erfnam bin, levede do de here van Lon, er witlicke om [1], aflivich wart unde manich iar dar na unde was dat neste lif. Hirumme hop ich Sweder here van vorst vorgenompt wente joncfrou heylewich van vorst vorseyt, der ich en recht anerve unde eijn volgere bin, enre volre zuster dochter (*sic.*) was van vader unde van moder unde dat naste lif des

[1] Oom.

heren van lon, alse vorgesproken is, unde levede do he starf unde aflivich wart unde lange tyt darna, dat de herschap van lon mid den hus thor bredenvort herlicheyt vrijgrafschap eijghen tynsgut pachtgut man deynstman horighe lude unde vort alle gut heyl unde ungeschart unde nicht utgenomen, dat der herschap van lon vorseyt tho behorde, dar he in bestarf, werich unde weldich, alse vorgesproken is, mit rechte si erfet unde verstorven up joncfrou heylewich vorscriven unde up mi Sweder her van vorst, went ich er rechte anerve bin. Welc gut joncvrou heylewich vorgeseyt, do dat anverstorven was unde verervet, sachte und eschede to guder tijt, alse se mid rechte sculdich was tho done mit eren vrenden, dat er do entweldighet unde enthalden wart van den schighte van monster unde minen here minen vader, de des en manre was van ere wegene, dewile dat se beijde levenden, unde mi, de er rechte anerve bijn wort entweldiget unde unthalden is hen up dessen dag tho. Des min here min vader vorseyt alle weghe ghebod eynes rechtes tho blivene an dat Capytel van monstere an de Riddê unde knapen unde an de stede van den Lande, des ok wy heschen en mochte by eren leven. Dit selve heb ich geboden van der tyt, dat id am mi verervet is, dat mi ok des gelikes hyn up dessen dagh tho ny beschen en mochte. Des rechtes van desser ansprake blive ich noch als ich alle weghe geboden unde geeschet hebbe an dat Capytel van monstê Riddê unde knapen unde an de stede van den lande eijnes rechten, des sy komen unde vol stan willen vor dè heren, Gegheven jn den dre unde viftigesten jare des Gudendaghes na Judica tho kepple uppen hus under minen segele gedrugt up den rugge des breyfes."

Hy had het echter niet langs den weg des vredes alleen gezocht, blijkends de beschuldiging, tegen hem ingebracht aan het slot van het andwoord des Bisschops, waarby hem zijn eisch ontzegd wordt:

Lodewyc beweerde, dat de Heerlykheden *Loen* en *Bredevoert*, met wat daartoe behoorde, een oud eigen stifstgoed, en nu weder

op hem t rug gevallen was. Zijne voorgangers hadden dat bezeten sints langen tijd, en nu nog dertig jaar en meer, zonder daarin bemoeielykt te zijn. Hy-zelf meende het daarom te kunnen behouden, zonder krenking van iemants recht. Eindelyk klaagde hy in tegendeel Heer SWEDER aan, dat deze hem en het stift allerlei schade had gedaan met rooven en branden, en onwettige schattingen van koren en geld had afgeperst, gewelddadigheden, die hy in 't vervolg niet ongestraft zou laten.

Deze brief van den Bisschop luidde woordelyk aldus:

„Wij Lodewich van der gnade Goddes bijscop tho Munstê spreket aldus up de ansprake der uns anspreket her sueder herre van vorst van zijner moijen heylwyghe van vorst und van zijner weghene, als umme de herscap van loen und van bredervort, herlicheyt vrye graefschap eghengut, tynsgut, pachtgut, man, denstman horighe lude und vort al gut und nicht utghenomen, dat der Herschap van Loen tho behoret, and antworden wy alzo darup: dat de herschap van Loen und dat werhus van bredervort und alle dat ghut und herlicheyt, als dat hijr vorghenomen ys, unse und unses stychtes bewedemede erve is, unde rechte olde eghen is, und hebben dat wy und onse vareharen ghehat in rechter hebbener were und in rechter upboringhe jar und dach und dertich jaer und dach und manich jaer daertho, sonder jenegher hande rechte bysprake van jemande, und wyllen unse und unses stichtes bewijdemede erve und Rechte olde eghen, und unse hebbene were und Rechte upboringhe vorstan und beholden, wo wy van rechte zulen, und sijn des unschuldich, dat wy dezelven juncfrawen ofte yenenmanne van ere weghene myt unrechte untwert hebben. Und gat (gaet) des Rechtes tho u unsen herren van den Capitele van Munstere und to Rydderen und to knapen und to borgheremeyster und schepenen der stede und stichtes, wor wy unse und unses Sthichtes bewijdemede erve und unse und stichtes olde eghen und unse hebbenen were und unse Rechte upboringhe dar wy alzo langhe inne zeten hebben, unde unse vorevaren, als hyr vorghescriven steyt, yeit narre tho beholdene hebben myt

unsen rechte ofte dat uns dat yeman myt slichten worden af tho sprekene hebbe. Och claghe wy an zeghet, dat Her Sueder Here van vorst uns und unsen stichte and den unsen grote schade gedaen hevet mit rove and mit brande and uns and den unsen ghemeten koren und getalt ghelt afgeschattet hevet mit unrechten gewalt und weder recht, als wy em ny rechtes en weygherden and ghaet des rechtes to u, wer he uns den rof und brant vorghenomt yeit weder doen zolle, und och uns de schattinghe ghelt umme ghelt und korn umme koren yeit weder doen zolle."

Dat andwoord was zeker verre van den geweldigen Ridder te behagen, en zal den Munsterschen ook wel niet onvergolden gebleven zijn. Maar de gebeurtenissen in *Gelderland* leidden zijne bemoeiïngen weldra naar dit gewest, en voerden hem eerlang geheel mede.

Een levendig en beweeglyk gemoed als het zijne, vol van de hooghartige fierheid en trotsch eens Edelmans van dien tijd, kon niet onverschillig blijven in de toenemende verbittering tusschen adel en volk, uit den meerderen bloei en daaruit voortvloeiende ontwikkeling van het laatste ontstaan. Dit moest hem ook, al was dat toenmaals tevens niet geweest in den geest van den Bisschop, met wien hy in schikking over het Mastenbroek getreden was, by den strijd tusschen Heeckerens en Bronchorsten reeds van zelf aan de zijde der eersten doen scharen, en alzoo de partij van Hertog REYNALD omhelzen. Hy volgde die getrouw, en met de overtuiging van een man die weet welken weg hy bewandelen moet. Dat REYNALD veel vertrouwen in hem stelde, blijkt wel vooral daaruit, dat de Hertog, nevens Graaf JAN van CLEVE en Heer ARNOLD VAN ARCKEL, ook hem ten geleide en raadsman koos by die gewichtige samenkomst op de *Veluwe*, 7 April 1355, waarby de Landraad werd ingesteld. In 1358 werd hy-zelf tot lid van dien Raad benoemd, die de wonden van het inwendig verscheurd gewest

weder zou trachten te heelen, en het met den vrede ook den bloei te rug geven.

De binnenlandsche oorlog had nu sedert byna negen jaren gewoed. Al de deelen van *Gelderland* en het daaraan grenzende graafschap *Cleve* hadden de jammeren die deze met zich sleepte, ondervonden. Geplunderde steden en afgebrande dorpen getuigden wijd en zijd van de drift, waarmede de partijen getracht hadden elkander te vernielen, en ook het weerlooze de uitwerkselen der felste hartstochten hadden doen gevoelen. Slechts weinige oogenblikken van verademing waren in dien tijd aan de landzaten vergund geweest, en ook gedurende deze hadden zy geen volkomen rust genoten. De velden lagen schier woest en ledig, want de landman kon niet zonder het dreigendst gevaar zijn akkerwerk verrichten, en de handelaar was veilig op stroomen noch straten. De woelzieke geest der Edelen, die alleen in krijgsgevaren en oorlogsbuit behagen vond, verzekerde de rust niet, waarnaar de nijvere ingezetene hijgde. Schoon tegen vredebreuk en onverhoedsch geweld gestrenge wetsbepalingen bestonden, werd in behoorlyk of naar ridderlyk gebruik aangezegde vede, alles geoorloofd gerekend, en stelde deze licht te vervullen voorwaarde de krijgszuchtige gemoederen al te gemakkelyk in staat, om hunnen lust te voldoen. Oorlog voeren was eene gewoonte, vrede eene zeldsame uitzondering. Ook de rijkswetten, waardoor van tijd tot tijd algemeene vrede geboden werd, bleken krachteloos te zijn tegen het meer en meer toegenomen kwaad; en alleen gelukte het nog somwijlen aan enkele, door nabuurschap in belangen overeenstemmende Vorsten om zich met elkander en met hunne vermogende Leenmannen en steden te vereenigen, ter verzekering eener kortstondige rust aan hunne landen en ingezeten. [1]

Heer SWEDER moet alzoo, met betrekking tot zijne bekwaam-

---

[1] NIJHOFF.

heden, van een goeden roep zijn geweest, daar men hem het lidmaatschap opdroeg van een lichaam, waaraan zoo groote verwachtingen hingen, en waarop zoo zware verplichtingen rustten, omdat er zoo schoone hoop op gebouwd werd.

De uitslag beandwoordde aan die hoop en verwachtingen niet; en de Landraad was, by de vreeslyke verwarring die alom heerschte, niet by machte zich te doen gehoorzamen. Het euvel in den lande bleef voortduren, en er werd nog daaglyks ongevoeg en geweld gepleegd, „op ter straten ende in den lande," aan „den coman, den pelegrim, papen, ridderen, knapen, jueden, kyrstinnen, scipman, den gheleerden, den ongheleerden, die gheordende en die ongheordende, ende enen yegeliken watkunne secten dat hi si."

Dat kon zoo niet langer duren; daaraan moest een einde worden gemaakt, eer het land gantschelyk ten onder ging. Een ernstige en krachtige samenwerking was noodig, en men geloofde die te vinden in een landvrede, waartoe men reeds in het begin des volgenden jaars 1359 te *Arnhem* samen kwam, en die er ook op den 25 Januari bezegeld werd, tusschen de broeders van GELRE, hunne Ridderen, Knapen en Steden, en Graaf JOHAN van *Cleve*. Heer SWEDER van VOËRST stond daarby weder, als steeds, onder de getrouwen van Hertog REYNALD, en beloofde voor zich om, waar 't noodig was, 10 gewapende mannen ten dienste van het verbond beschikbaar te stellen. Want men zal het schenden van vrede en veiligheid nu niet langer door de vingeren zien, of het uit onmacht laten betijen, maar geweld met geweld, vuur en staal met vuur en staal keeren. De overtreder zal gedwongen worden om zijn misdrijf te beteren: „heeft hi selve eyn huys, of onthelt hem yemant, voer dat of voer des huys sal men vallen, ende den ghenen, die hem onthelt, sal men viantliken aentasten, mit allen viantliken saken, ghelike den ghenen, die dat onghevoech ende die ghewaut ghedaen hebben; ende so wi hem bi stunde, of op dat huys rede, stercke, spijsde, of hulpe dede, of verantwerden woude, et were here, ridder, knape, of

stede, dat men an dier live ende goede, alse hi ten yersten verboedt is, van des verbonts weghen, mitter verscher daet, also langhe anegripen, thent si, der si ene of meer, aen die ghesworen raetslude bleven sijn, ende dat tyerste ghebetert hebben, tot segghen ende satinghe der selver gheswoernen." En zoo weinig denken de verbondenen verder de schuldigen met zachtheid te behandelen, dat zy gestreng bepalen: "wunne men dat huys, so suele wi dat sementliken te male af doen breken; ende wurde yemant daer op gevanghen, over dien sal men sonder merren richten; ende des gelijcs sal men doen mit allen huysen ende sloeten, die men wunne, ende oec mitten luden, die men daerop vienghe, die des ghelijcs ghewonnen wurden."

Toen Heer SWEDER van VOËRST te midden dier Vorsten, Ridders en Edelen, en in den vollen, driedubbelen glans van rijkdom, macht, en aanzien, zijn zegel aan die bepalingen hing, zal hy er wel niet aan hebben ghedacht, of in die woorden misschien eene profecy over zijne eigene toekomst gelezen kon worden; en zoo de bruine vinger van een Bohemer hem er waarschuwend op gewezen had, hy zou hem wellicht met minachtend ongeloof hebben doen wechjagen.

Zien wy, wat die toekomst in waarheid geworden is.

In 1361 trad EDUARD van GELRE als Berechter van het Hertogdom af, en kwam REYNALD weder aan het onvervoogde bestuur, dat hem, zoo al door zijn broeder-zelf, door diens aanhang ten minste niet werd gegund. De burger-oorlog ontbrandde op nieuw; reeds den 25sten Mei had de strijd by *Tiel* plaats, en de hertooglyke kroon was voor een tijd aan het zwakke hoofd van REYNALD ontvallen.

Wie intusschen dit laatste voor waarheid houden mocht — SWEDER van VOËRST niet, zoo min als zijn grafelyke buurman van CLEVE; en EDUARDS oorlog met REYNALD werd voortgezet in den oorlog "teghen den Greve van Cleve, teghen heren Sweder, here van Voërste ende van Keppel, ende hare partye ende hulpere." Maar ook SWEDER bepaalde zijne vijandlykheden niet

by die tegen Hertog EDUARD: hy strekte ze natuurlyk ook tegen diens aanhangers en vrienden uit, onder welke laatsten zijn eigen Leenheer, Bisschop JAN van ARCKEL, behoorde. Het kasteel van *Keppel* was de donkere wolk, waaruit hy zijn vuurstralen telkens neder schoot; en niet alleen de Bronchorstsgezinde Edelen en hunne onderzaten, maar ook de goede mannen van den Bisschop in het Over-Sticht, hadden van zijne herhaalde en gewelddadige strooptochten eindeloos te lijden.

JOHAN van ARCKEL kon dat niet langer ongewroken aanzien. In het laatst van Augustus zond hy zijn oproerigen leenman naar ridderlyk gebruik den ontzeg-brief, en verklaarde hem openlyk den oorlog.

De beleidvolle Bisschop begreep tevens zeer goed, dat hy hier met eene geduchte partij te doen had, en liet niets verzuimd, wat hem tot eene krachtige uitrusting noodzakelyk was. Ook de Overstichtsche steden moesten hem daarby de behulpzame hand bieden. *Campen* en *Deventer*, door grooteren afstand voor de gedurige kwellingen der VOËRSTEN meer gevrijwaard, verkochten den Bisschop een sterken bystand voor gunstbrieven en voorrechten. De Swollenaars hadden een dergelyken prikkel in geen grootere mate noodig, dan dat zy vergunning zochten te erlangen om het zoo vurig verlangde kanaal te mogen graven, en waren toen ook onmiddelyk, zoowel tot dit laatste als tot meêwerking in den krijg gereed, „totter stats beste, sonder arghelist.”

Naauwlyks vernam Heer SWEDER, die zich toen te *Rechteren* ophield, dezen vermetelen stap zijner nabuurstad, of hy zwoer den verweenden poorters over hunne ongehoorde stoutheid een strenge les te zullen lezen.

Het was op den 14^den^ dag van Oktober, toen de geduchte banier met de drie kepers zich in de nabyheid van *Swolle* vertoonde, en de stedelingen naar hunnen wal dreef. Hun gesarde moed kon het daar binnen echter niet uithouden, toen zy zagen hoe de vertoornde Baron zich op de voorstad wierp, en, die aan

de vlammen prijs gaf. Verbitterd over zulk eene terging, zagen zy hunne onbedrevenheid in den krijg, hunne mindere geoefendheid in de wapenen by de felle roofruiters en soudeniers van den Voërster Ridder over het hoofd, en drongen, slechts den indruk van het oogenblik gehoor gevende, ter poorte uit, om de aanvallers, wie zy in aantal ver te boven gingen, te vernielen.

En die kloekmoedige uitval scheen aanvankelyk te zullen gelukken; de plunderende wapenknechten trokken op het gezicht der Swolsche banier haastig te rug. De vurige poorters zaten hen vinnig na, jubelend en schimpend, toen zy plotselyk tusschen zich en de brandende voorstad de schetterende tonen der vijandelyke klaroen vernamen, die niet het sein van aftocht, maar van den aanval blies. Sweders krijgslist had hen verschalkt, en zy waren het slachtoffer van hun eigen onberaden moed geworden. Van beide kanten thands aangevallen, ontstond er een vreeselyke verwarring, een wilde strijd. De hope op overwinning was ydel — die op doorslaan hield den moed nog staande. Een deel had dat geluk, en geraakte afgestreden en ontmoedigd binnen de poorte; velen vielen onder het zwaard der Soudeniers; zeventig der wakkerste strijders werden omcingeld en gevangen. De Voërsters juichten en juilden; in *Swolle* ging het geschrei van rouw en jammer op.

Maar weldra bleek ook hier de waarheid der spreuk van den uitstekendste onzer blijspel-dichters: 't kan verkeeren.

Een volgende tocht viel den Voërsters tegen. De Swollenaars, niet geringer verbitterd, maar thands door hun ongeval wijzer geworden, gaven zich minder bloot, doch streden niet minder dapper; en toen geschiedde de vervulling van den wensch, die zoo dikwerf, veeleer als een kreet van den haat dan als een gebed, van hunne lippen gekomen was: Heer Sweder van Voërst werd overweldigd en gevangen; Heer Sweder van Voërst werd wapenloos, met saamgeklemde lippen, en de donkere wenkbraauwen diep neêr getrokken, binnen *Swolle* gebracht, omstuwd van

de overwinnende poorters, wien deze overwinning-zelf een droom moet hebben toegeschenen [1].

Intusschen had Bisschop JOHAN niet stil gezeten, en thands begreep hy de kans meer dan ooit in zijn voordeel te hebben; het beleg der Stins te *Voërst* werd bepaald.

Ondersteund door zijn broeder OTTO van ARCKEL, door de steden *Swolle, Campen*, en *Deventer*, door zijne getrouwe Leenmannen van het Over-sticht, en zelfs door Hertog EDUARD van *Gelre*, viel hy, Donderdag na Sint-Jacob, en alzoo in het laatst van Juli, 1362, met zijn geheele legermacht voor de sterke burcht.

Deventer en *Swolle* hadden de blyden vervaardigd, en het overig aantal stormtuigen en steen- en donderbussen was in niet gering getal voorhanden. Een jaar te voren had de Bisschop zijn strijdkracht te vergeefs beproefd, en door het gevorderde jaargetij moeten opbreken — thands zou hy dubbelen arbeid doen, om met eene glorierijke overwinning de geleden nederlaag te dekken. Krachtig en rustig lag daar dat steengevaarte als, in zich-zelf samengetrokken, nog onbeweeglyk in de spiegelende gracht — spoedig zou het sidderen onder den greep der machtige hand, die zich gereed maakte het te schudden.

Onder de eerste maatregelen der belegeraars behoorde het oprichten van drie buitengemeen zware schietgevaarten, waaruit zy daaglyks de belegerden kwelden met bussen, bogen, en slingers, die onvermoeid hunnen kogel-, pijl-, en steenregen uitzonden, zoodat de voorburcht weldra een bres bekwam. Nu werden de ladders aangeslagen, onder bemoedigend klaroengeschal, onder de beschutting van schilddak en werptuig, met stouten moed beklommen — en op den 28sten Juli was de voorburcht stormenderhand veroverd.

---

[1] De Heer NIJHOFF spreekt van twee verschillende tochten. Andere schrijvers doen het voorkomen, als of beide voorvallen samen hebben plaats gehad. De waarschijnlykheid pleit voor de opvatting van den Gelderschen geleerde, aan wien ook de voorstelling van het beleg grootendeels is ontleend.

Om nu den muur van het slot-zelf te kunnen naderen, deed de Bisschop zijne blyden op drie vlotten in de binnengracht plaatsen, en tot beneden aan den ringmuur drijven; waarop die, en inzonderheid het muurwerk van den grooten toren, zoodanig met zware steenen gebeukt en gerammeid werd, dat het laatste ten deele neder stortte, en de daarmede verbonden hal of groote zaal te gelijk in puin deed vallen. De juichtonen der Bisschoppelyken vergezelden den donderenden schok, en een graauwe stofwolk steeg wervelend uit den wrikkenden puinklomp omhoog. Maar de ijzeren moed der Voërsters werd er slechts te meer door geprikkeld; hun kracht tot tegenstand scheen er door verdubbeld; en van allerhande bouwgereedschap en krijgsvoorraad goed voorzien, wisten zy in allerijl de plaats waar de toren gestaan had op nieuw te bevestigen en te versterken. Steenen en brandbare stoffen wierpen zy in menigte en onvermoeid op de vijandelyke belegeringswerken, en even behendig als kloekmoedig, vervaardigden zy eene soort van houten armen, van ijzeren haken voorzien, waarmeê zy des nachts de schermen en stormgereedschappen uit de Bisschoppelyke legerplaats oplichtten en tot zich trokken.

Doch de belegeraars hadden reeds te veel gewonnen, om ook maar van verre aan den aftocht te denken. Allen waren onvermoeid en vol goeden moed, zoowel de Ridders en wapenknechten, als de goede mannen der steden. *Deventer* deed er zijn gezach op den duur vertegenwoordigen door drie leden der Magistraat, die van tijd tot tijd werden verwisseld, maar steeds Heer ENGELBERT van *Voorst*, den Kapellaan hunner stad, benevens een stadspijper, een kok met zijn gezel, en anderen, in hun vast gevolg hadden. Ook deed meester JACOB, de stads-timmerman, die de blyde opgericht had, er goede dienst. Allen vereenigden hunne krachten en verdubbelden hunne pogingen, om den reeds zoo fel geknotten reus geheel meester te worden. Niet alleen beukten zy het gebouw onophoudelyk met de zwaarste steenen, maar vulden bovendien de grachten met allerlei onreinheid, aas, en lijken, en

wierpen die zelfs door middel der blyden over den muur. Zoo werd het water bedorven en ondrinkbaar, en een benaauwende en ondraaglyke peststank walmde in de zomerhette om en door het kasteel, en vergiftigde er de lucht. De burchtzaten, door onophoudelyk strijden by dag, en waken by nacht, reeds afgemat, en aangegrimd door gebrek aan leeftocht, dat zich vast begon te doen gevoelen, werden nu daarenboven aangetast door een vijand, onweerstaanbaarder nog dan de steeds aanwassende macht des Bisschops: eene kwaadaardige ziekte verspreidde zich onder hen, en daar vermocht schild noch harnas voor te schutten, daar kon zwaard noch kodde van verlossen. Op ontzet viel niet te hopen; zelfs al hadden zy geweten dat hun Heer aan zijne gevangenis ontkomen was, dan nog konden zy, by een blik op de Bisschoppelyke legerplaats, slechts de overtuiging erlangen, dat er een geduchte krijgsmacht noodig was, om die te overmeesteren — en van waar viel zulk eene hulp thands te wachten!

Heer SWEDER, die werkelyk ontsnapt schijnt te zijn, bevond zich in het laatst van Augustus te *Rijnberc*, waar hy op den 31sten dier maand, zijne Heerlykheid van *Keppel*, ten behoeve van het Rijk, aan den Aarts-Bisschop van *Keulen* in leen opdroeg. Dit was niet dan een kunstgreep, om zich eene machtige bescherming te verschaffen; maar, wat dat nog voor *Keppel* baten kon — voor *Voërst* baatte het niet, en de belegerden bleven aan zich-zelf overgelaten.

Eindelyk, na vijftien weken lang den moedigsten, den hardnekkigsten tegenstand geboden te hebben, konden zy den vijand daar buiten niet langer weerstaan, die daar binnen twee zulke verraderlyke bondgenoten gekregen had, als staal en honger zijn. Zy deden een voorstel tot overgave, mits men hun het behoud van lijf, goederen, en wapenen toezeide. By de belegeraars dacht men daarover niet eenstemmig; en het is den Swollenaars een weinig te vergeven, zoo zy in de verbittering van hun hart eene stem tegen de vergunning van dien eisch hebben

doen hooren. De trouw en moed van SWEDERS burchtzaten daarentegen verdienden wel eene erkenning; en van dat gevoelen was ook de ridderlyke Bisschop; ondanks het gemor van sommigen, stemde hy in de voorwaarde, en op den 9^den^ November kwam het verdrag tot stand. De belegerden trokken uit, in volle wapenen, en met hunne draagbare have beladen.

En die woensdag was de laatste dag der Stins *Voërst.*

Houweel en moker gingen nu voltooien, wat blyde en stormram hadden aangevangen, en het werd een tooneel als in 1417 rondom de muren van *Ysselsteyn.* Het reusachtig gebouw smolt wech onder de vernielende slagen, en de weergalm der stortende steenklompen werd hoe langs hoe zwakker; en zoo ging het voort „tot den zonnendach invocavit, dattet gants neder ghebroken was."

De oogst der vergelding was ruim geweest, en haar seizen had scherp gesneden; slechts de wortelen waren gebleven — al wat boven den grond stond lag neergemaaid.

Heer SWEDER overleefde den ondergang zijner stamburcht niet lang; hy stierf reeds den 21sten Januari 1363. Door zijne zonen RODERIC en WOLTER leefde zyn geslacht voort; maar de Stins werd niet weer herbouwd. RODERIC en WOLTER kwamen tot den Bisschop, te *Rhenen,* en verzoenden zich met hem. Volgends de toen gesloten overeenkomst werden byna alle gevangenen in vrijheid gesteld, en de gepleegde misdrijven, doodslagen, strooperijen, brandstichtingen en andere gewelddaden kwijtgescholden. De Swollenaars, die middelerwijl reeds wakker aan hun kanaal „van hore stat doer die *Luere* in die *Yssel*" waren gaan graven, zouden die gracht behouden, mits „dat si ene brugghe daer over maecken ende houden sullen op horen coste, ende ROEDERIC ende sinen erfghenamen een onversparden weg daer over houden tot ewighen daghen. Ende waert, dat si ROEDERIC enich landt afgegreven hadden, dat souden si hem ghelden tot segghen des Biscop van *Utrecht,* alse redelic ware." Daarentegen verbonden de Heeren van VOËRST zich, om met den Bisschop mede te

werken tot de bedijking van het Mastenbroek, binnen den tijd van twee jaren, waarvoor zy tien hoeven boven hun eigen aandeel zouden ontfangen; en zoo de Bisschop met de bedijking binnen den bepaalden tijd achterwege bleef, zouden zy en hunne erfgenamen zoolang uit des Bisschops inkomsten worden gegoed, tot de inpoldering had plaats gehad, en de hoeven afgestaan waren.

En wat nu de Stins betreft — de grond waarop zy gestaan had, zou het eigendom van den Bisschop blijven: de geheele hofstede, "also als die begrepen is binnen horen oversten ghevoederen graven mitten oversten voerborchte ende mit dier stede, also verre als die beleghet was mitten roeden steen van den nedersten voerborcht met die; die Bisscop en sal die hofstede nyet betymmeren noch ROEDERIC ghenen scade daer af laten geschien."

Zoo hadden nu de poorters hunne gracht gegraven, de Bisschop kon het broek bedijken — maar de gesloopte burcht herrees niet weêr. Tot loon voor de goede diensten, die de stad *Swolle* by de belegering van de stins den Bisschop bewezen had (zegt de Zwolsche romanschrijver aan het historiesch slot van zijn werk), beschonk hy haar met den tufsteen, die uit het zware muurwerk van het kasteel gebroken werd. Lang en ernstig waren de beraadslagingen, die de Swolsche schepenen met elkander hielden, om te beslissen tot welk einde men het kostbaar geschenk zou besteden. Eindelyk werd met eenparige stemmen besloten, der Sint-Michielskerk daarvan een toren te stichten. En weldra stond aan het west-einde van dit schoone gebouw een gedenkzuil van *Swolles* trouw en dapperheid opgericht, in den vorm van een toren, die eeuwen lang als de prachtigste en hoogste in geheel *Holland* bekend bleef. Maar, even als of de vloek, op het oude roofnest geslingerd, ook op deze laatste overblijfselen kleefde — drie malen daalde het vuur des hemels op de hooge kruin des torens neder, en verteerde hem tot byna op zijne grondvesten. Tweemaal verhief zich het ijzeren

kruis van uit de steile spits weder in de wolken; maar toen de bliksem het trotsche gevaarte ten derdemaal nederwierp — toen meenden de Swolschen, dat het de wil des Hemels was dat de tempel, waarin Hy werd aangebeden, niet verontreinigd mocht worden met zulk een verciersel: wat door het vuur was gespaard gebleven, werd door de Swolsche burgers omvergehaald.

De grondslagen der stins bleven nog eeuwen lang liggen. De natuur trok er heur kleed van groen en wilde bloemen over heen, en zoo lagen ze nog in de eerste jaren onzer eeuw, als eene hobbelige weide, noordwestwaart van *Zwolle*, in de nabyheid eener landhoeve, wier tijdelyke bewoner altyd den naam van den Steenboer heeft gedragen. By onderscheidene gelegenheden is er naar puin en steenen gezocht, en inzonderheid in 1825 heeft men het hier gevondene tot zeeweringen gebezigd.

Doch vooral in het jaar 1836 is men begonnen de belten op de weide te vergraven, om met de daaruit komende steenen den nabygelegen weg van *Zwolle* naar *Kampen* te bevloeren. By die gelegenheid is de platte grond afgeschetst, voor zoover daarop het beloop der binnen en buitengrachten nog zichtbaar was, en de opdelvingen de plaatsen konden aanwijzen, waar de muren, torens, of bruggehoofden gestaan hadden.

Het beloop der binnen en buitengrachten was op het terrein nog met volkomen juistheid te zien. De hooge grond en het puin ten oosten der stins duidden aan, dat aan die zijde de voorburcht gestaan heeft. [1] Eene opmeting heeft doen zien, dat de oppervlakte binnen den ringmuur, die de binnengracht heeft omgeven, nagenoeg 1 bunder 30 roeden groot, en de muur zelf ruim 400 ellen lang geweest is. Van dien ringmuur was nog een groot gedeelte onder den grond aanwezig. Niettegen-

[1] De slotmuur, die reeds in 1825 was opgegraven, had, volgends getuigenis der aanwezige werklieden, eene dikte van 11 tot 12 voet. — Zie den *Ov. Alm.* 1837, wien wy deze laatste merkwaardigheden ontleenen.

staande, gelijk vroeger gemeld is, de toren der St. Michielskerk te *Zwolle* met de steenen van dit kasteel is opgebouwd, heeft men in den loop van dien zomer toch nog 2500 kubiek el puin gevonden, behalven eenige kubiek ellen tufsteen, en ongeveer 30 lasten zware keisteenen, waarvan vele 100 Nederl. ponden, en sommige nog zwaarder zijn. De baksteenen hadden meestal eene lengte van ruim 3 palmen, en eene geëvenredigde dikte en breedte. Zy onderscheidden zich door buitengewone hardheid. Sommige stukken van overgezakte muren of torens bestonden uit kei-, vuur-, en baksteenen, en waren met gegoten kalk ineengewerkt.

Wanneer men in aanmerking neemt, dat de bezetting hare goederen heeft behouden, en dat men, nadat zy was uitgetrokken, alles heeft geborgen, wat van eenig nut of dienst konde zijn, — dat de stins vervolgends door boeren, die daartoe waren opgeroepen, tot den grond is geslecht: dan kan men wel niet verwachten, dat onder deze puinhoopen nog iets van belang of waarde zoude worden aangetroffen. Het gevondene bepaalt zich dan ook tot de volgende merkwaardigheden: eene spoor; een stijgbeugel; een stuk van een paardenstang; eene schaar; vier sleutels; twee punten van een valhek, poot, of hek, 28 Ned. duimen lang; tien punten van pieken of pijlen, van 6 tot 12 Ned. duimen lengte: alles van ijzer. Voorts een looden bal, van 9 Ned. duimen middellijn, die aan een ijzeren staaf schijnt gehecht te zijn geweest; en een gedeelte van een koperen muntstuk, dat onleesbaar is.

Onze afbeelding is gemaakt naar eene schilderij, als nog in het bezit van het Geslacht van VOORST, en die daarin altijd als eene afbeelding van de vernietigde Stins, bewaard is gebleven. Dit stuk, 1 el 20 d. breed, en 80 d. hoog, is in olieverw in behangselstijl geschilderd, en schijnt dus veel later dan in de 14de eeuw, mooglyk wel naar eene vroegere afbeelding, vervaardigd te zijn.

Op het oude Raadhuis te *Kampen* ziet men nog eenige oude strijdhamers, breede slagzwaarden, en korte koperen spuiten; ook

hangt aldaar, voor den ingang van het torentjen, de zware ijzeren deur, die Bisschop JOHAN van ARCKEL, in 1362, na de verovering van de stins *Voërst*, aan de burgers van *Campen* geschonken heeft. Deze deur bestaat uit 22 lange ijzeren staven of stangen, zeer naauwkeurig naast elkander bevestigd op 13 kortere dwars-staven, in dier voege, dat elke bout, door een der lange en een der dwars-staven heengaande, ter wederzijde tot een platten ronden kop of knoop is uitgeslagen, zoodat elke zijde der deur 13 reien van 22 knoopen, te zamen 286 knoopen vertoont. De hoogte der deur is 7 voet 4 duim, de breedte 3 voet 9 duim, en de rand, die met een staaf ijzer omzoomd is, is ruim 1$^1/_4$ duim dik. Drie van de 13 dwarsstaven, tot wijde oogen verlengd, die op drie, in den muur vastgehechte, zware duimen dragen, benevens eenige dikke krammen en een groot grendelslot, geven aan het geheel een barsch en grimmig aanzien, waarby het kraken en knarsen der hengsels aan de vroegere bestemming op het oude kasteel *Voërst* herinneren, en met huivering aan die woeste dagen te rug doen denken.

HET KASTEEL RECHTEREN.

Kl. St. v C. W. Mieling.

HET KASTEEL VAN RECHTEREN.

HET KASTEEL RECHTEREN.

Wanneer de reiziger in *Overijssel*, tusschen *Zwolle* en *Ommen*, het rustige *Dalfsen* nadert, valt hem weldra een oude, met een peervormige spits versierde toren in het oog, dien hy aanvankelyk voor een kerktoren houdt. Komt hy hem echter meer in de nabyheid, dan bespeurt hy tevens een kloek gebouw, dat zich uit laag kreupelhout op een rijzenden grond verheft, en met trapgevels en kruisramen naar vervlogen eeuwen te rug wijst, al schijnen ook de zonneblinden beneden daarmede in strijd.

Dat kloeke gebouw met dien rustigen toren heet nog altoos het huis te *Rechteren*.

Hier, als by zoo menig ander overblijfsel van eenen tijd, waarop eerst thands langsaam het heldere licht begint te vallen, vraagt men te vergeefs naar den stichter. De oudste historische bescheiden reiken tot in den aanvang der dertiende eeuw, en wel op het jaar 1233, toen, gelijk wy reeds by de *Voërst* zagen, *Swolle* door Bisschop WILLEBRAND tot eene stad verheven werd, en wel: opdat het te beter voor de roofkasteelen *Rechteren*, *Voërst*, *Buchorst*, en *Eerde* gesterkt mocht zijn.

In het begin der dertiende eeuw behoorde *Rechteren* aan JOHAN, Grave van *Benthem*, die het in leen had uitgegeven aan Heer HAEKES zoon van den RUTENBORCH, maar het in 1315, tegen twee boeren-erven, in vrijen eigendom afstond aan HERMAN van

VOËRST, broeder van Heer SWEDER, beiden ons reeds bekend [1]). Vijf jaren later, 1320 droeg de nieuwe eigenaar, wiens geslacht zich nu door den naam VOËRST VAN RECHTEREN onderscheidde, met zijn neef RODERIC het kasteel op aan Bisschop FREDERIC van SYRIC, die er hem weder als een open huis meê verheergewaadde, zoodat het vrije goed thands Stichts leen werd. HERMAN en RODERIC behielden echter het recht om het kasteel die versterking en uitbreiding te geven, en op zoodanige wijze te verbouwen, als hun zoude goeddunken. Het kan wel zijn „dat het toen zoodanig is ingericht, dat het nog lang daarna onder de sterkste sloten van *Overyssel* kon worden gerangschikt".

HERMANS Gemalin LUTGARDE overleefde haren echtgenoot, en was in 1330 weduwe, met vier kinderen: SWEDER, DIRC, HERMAN, en MARIA. DIRC van VOËRST VAN RECHTEREN komt in 1348 als Sculte van *Salland* voor, en was in 1358 Ridder, eene waardigheid, die door zijn ouderen broeder nooit bezeten schijnt geweest te zijn.

SWEDER van VOËRST VAN RECHTEREN, dien men meent dat in 1330 meerderjarig en gehuwd was, droeg in 1336 nog slechts den naam van Knape, en overleed reeds in 1339; hy liet geene andere kinderen na, dan eene Erfdochter, LUTGARDE van VOËRST VAN RECHTEREN, die in huwelyk trad met FREDERIC van HÊECKEREN VAN DER EESE, Ridder, Heer van *Rhaen*, in *Salland*.

Heer FREDERIC, die in 1353 en 1354 het schoutambt van *Deventer* bekleedde, stamde af uit een der fierste Adeltakken van *Gelre*. Den ouden naam EESE droeg hy naar het stamgoed van zijn geslacht, de ridderhofstad de *Eese*, by *Almen* aan de *Berckel* [2]. HEECKEREN voerde hy waarschijnlyk naar eene andere aanzienlyke bezitting: hetzij dan naar het goed *Heecker* by *Doesborch*, aan den *IJssel*, in de nabyheid van het kasteel *Bronchorst*; hetzij naar eene hofstad by *Goor*, in *Twente*; of

---

[1] Zie blz. 5.

[2] Deze *Eese* moet wel onderscheiden worden van de *Ehse* in het kwartier van *Vollenhoven*, het stamhuis van een Geslacht, dat in zijn wapen een halven zwarten ezel op een zilveren veld voerde. — NIJHOFF.

eindelyk, wat wel het meest aannemelyk schijnt, naar het gericht *Heecker*, tusschen *Emmerich* en *Elten*. Het was zijn grootvader die, met GIJSBRECHT VAN BRONCHORST, den naam gaf aan die jammerlyke landvede, die het schoone *Gelderland* zoo lang teisterde en vernielde.

Heer FREDERIC droeg den zelfden naam als zijn grootvader en vader, welke laatste in 1324 onder de Ridders voorkomt, en van wien met zekerheid nog drie andere zonen bekend zijn: EVERT, JOHAN, en JACOB. De laatste werd de stamvader van dien zijtak van het geslacht, die zich te *Deventer* heeft gevestigd; de eerste huwde met Jonkvrouwe BEATRIJS, Erfdochter van *Almelo*, en bracht daardoor de Heerlykheid van dien naam aan de HEECKERENS VAN DER EESE.

De kleinzoon volgde getrouw het beginsel van zijn voorvader, schoon die volharding hem niet altijd even gemakkelyk viel. Ook kon zijne hooge en edele afkomst hem niet altoos voor geldgebrek vrijwaren, en dan nam hy, gelijk de Adel van dien tijd reeds gewoon was, zijn toevlucht tot de joden. Zoo zag de oudheidkenner VAN SPAEN een perkament van 1347, waarby eenige Edelen bekenden geld schuldig te zijn aan een jood. Op den rug van het stuk had de jood de namen der schuldenaars geschreven, in de Hebreeuwsche taal, en daarby vond men ook FRITRICH MI RICTERO, d. i. FREDERIC VAN RECHTEREN, die de bekentenis bevestigde met zijn mede onder de anderen uithangend zegel. Hy was toenmaals nog geen Ridder, en verkreeg dezen rang eerst in 1355.

De mannen van *Deventer* schijnen wel met hem ingenomen geweest te zijn; ten minste de stad vergunde hem, in 1360, om een nieuw huis te bouwen op een stuk gronds tusschen *Holten* en *Bathmen*, ter plaatse waar vroeger het verwoeste huis *Weggestapele* had gestaan.

Toen de wisselzieke krijgsfortuin Hertog REYNALDS zijde begaf, werd ook Heer FREDERIC er het offer van. Op den 25sten Mei, 1361, was hy in de omgeving van zijnen Her-

tog, by het beleg van *Tiel*, toen plotselyk de poort open stormde, en EDUARD van GELRE met ontrolde banieren en schetterend klaroengeschal zijnen broeder tot een veldslag daagde. Het ridderlyk gebruik gedoogde geen afwijzing, hoe ongunstig ook Hertog REYNALDS stelling op dit oogenblik heeten mocht. Hy bevond zich op de engte van een waard, tusschen den *Waal* en den dijk, en kon zich daar met geene mooglykheid zoo spoedig behoorlyk uitbreiden. Zoo duurde het niet lang, of hy was geheel omcingeld, en leed weldra eene volslagene nederlaag. De Erfmaarschalk van *Gelre*, Heer FREDERIC van ULFT, viel in den strijd, en met hem vele andere getrouwe Ridderen en Knapen, want de kamp was hevig en zwaar. Hertog REYNALD-zelf werd gevangen, met menig moedig Edelman om zich heen, en daaronder ook FREDERIC VAN HEECKEREN VAN DER EESE, die een hoofdman van 's Hertog partij was.

By de bevrediging kwam hy weder in vrijheid, en

„Al ging in BRONCKHORSTS hooge hal
De vreugdebeker rond,
Al dronk men schaatrend op den val
Van HEECKRENS eedverbond;

„Al lacht men grijnzend by 't verhaal,
Dat eigen broederhand
Den vorst berooft van kroon en praal,
En sluit in boei en band" —

de getrouwe vasal smaakte toch, al was het eerst tien jaren later, nog het genoegen zijn Heer weder in vrijheid, en op nieuw met den Hertooglyken mantel bekleed te zien, schoon het dan ook maar een bestuur van drie maanden wezen mocht, waaraan de dood op den 4den December 1371 een einde maakte, en daar-

mede het schild en den helm van GELRE in de groeve van het 's Gravendaalsche klooster neêr rukte [1].

Heer FREDERIC leefde nog jaren lang onder het bestuur van Hertog WILLEM van GULICH, en werd nog in 1380 met de *Heeckker*, by *Doesborgh*, beleend. By zijn overlijden, dat vóor 1389 moet hebben plaats gehad, liet hy by Vrouwe LUTGARDE zes of zeven kinderen na: SWEDER, FREDERIC, HERMAN, JOHAN, DERC, HILLEGOND, en misschien ook ALEYD, die allen den geslachtsnaam van RECHTEREN voerden.

SWEDER van HEECKEREN, genaamd RECHTEREN VAN DER EESE, was sedert 1387 gehuwd met SOFIA van GROESBEEC, en kwam nu in het bezit van *Heeckeren*. Zy was vermoedelyk eene dochter van Heer SEGHER van GROESBEEC, Ridder, Heer van *Hoemen*, gesproten uit de oude Waldgraven van het *Nederrijks-wald*, en genoemd naar de hofstede *Groesbeec*, die reeds in 1040 door Keizer HENRIC den Derde aan den toenmaligen Waldgraaf werd uitgegeven.

SWEDER van HEECKEREN VAN RECHTEREN leefde waarschijnlyk een rustig leven aan de zijde zijner echtgenote, want de geschiedenis meldt weinig of niets van hem, zoo min als van hunnen zoon FREDERIC, die in 1432 in het huwelyk trad met Jonkvrouwe CUNIGONDE van POLANEN, Vrouwe van *Voërst*, *Asperen en Keppel*. Uit dit huwelyk zijn twee zonen bekend: SWEDER van HEECKEREN VAN RECHTEREN, Heer van *Voërst* en *Keppel*, die in 1457 van zijn neef JOHAN van HEECKEREN VAN DER EESE de Heerlykheid *Almelo* ontfing, maar ze in 1470 weder verkocht aan zijn broeder OTTO, die SWEDERS tweeden zoon was.

OTTO van HEECKEREN VAN RECHTEREN, met STEFANIA van den RUTENBORCH gehuwd, bracht zijne dagen niet zoo rustig ten einde. De oorzaak hiervan werd gevonden in een verschil, reeds in 1464 tusschen twee Overijsselsche Edelen, WOLTER van KEPPEL en WOLF van ITTERSUM, over de verdeeling van ouderlyke na-

[1] Hertog REYNALD was de laatste mannelyke nazaat van het Huis van GELRE.

latenschap opgerezen. Heer WOLTER geliet zich, alsof hy de Vroedschap van *Deventer* tot scheidsmannen wilde nemen, en verkreeg van deze een brief van vrijgeleide voor zijn tegenstander, die daarop argeloos naar *Deventer* toog. Maar WOLTER was een valsch Ridder; hy leide Heer WOLF een hinderlaag, overviel hem op den tocht, doodde twee zijner wapenknechten, nam hem met twee anderen gevangen, en bracht hem op zijn sterk kasteel. Die van *Deventer* waren verontwaardigd over zulk eene laagheid, waarby hun vrijbrief bespot, en hunne eer gekrenkt werd. *Sutfen* en *Swolle* sloten zich by hen aan, en ook Bisschop DAVID van BOURGONDIËN moeide zich met de zaak; maar eerst de tusschenkomst van Hertog ADOLF van GELDER bracht den ITTERSUMMER in 1466 in vrijheid. Nochtans ontsloeg WOLTER hem niet, dan onder eed en handslag, dat hy by de eerste opeisching weder in zijn kerker zou moeten te rug keeren.

De Swolsche Raad bestond ten dien tijde uit vroede mannen, die lust en machts genoeg bezaten, om den kwaden WOLTER te braveeren. Zy voorzagen het gevolg van WOLFS borgbelofte, hielden hem in hun midden, en zelfs, toen WOLTERS opontbod kwam, met zijn gantsch gezin in eerlyke en minzame hechtenis, om hem voor alle verraad te schutten. WOLTER tierde en dreigde, maar zonder baat: de Swolschen verklaarden dat zy hun gevangene aan geen ander wilden afstaan; en de valsche Ridder moest die spotternij gedoogen, zonder zich te kunnen wreken, want de Swollenaars waren niet meer de geduldige en machtelooze poorters der dertiende eeuw.

DERC van KEPPEL erfde met zijns vaders goed ook den haat tegen *Swolle*; en schoon Heer WOLF omstreeks 1482 overleden was — DERC en zijne broeders, van eenige Gelderschen bygestaan, kwelden de stad op alle mooglyke wijze. Daarop stelde de Raad niet alleen een prijs op hun hoofd, maar bracht bovendien Heer DERC zoodanig in de engte, dat hy de wijk moest nemen op *Rechteren*, by zijn bloedverwant OTTO. Maar ook daar was hy niet meer veilig. De Swollenaars sloegen het beleg voor het

kasteel, en de Burchtheer moest het opgeven en den poorters in handen leveren. En dat hy het te rug bekwam, geschiedde niet, dan nadat hy met zegel en brief, voor zich en zijn broeder JOHAN, beloofd had, dat hy noch zijne erfgenamen en nazaten ooit iets tegen de stad zouden ondernemen, of anderen daarin ondersteunen, „noch aen die Ersame scepenen ende Raet voirgemelt, oeren Burgheren, Inwoenre, oeren Meyren, noch aen denghenen de hem ten rechte te verdedyngen staen;" dat er den vijanden der stede nimmer verblijf of schuilplaats zou worden gegund, terwijl daarentegen de stad er in oorlogsnood als een open huis het gebruik van zou hebben. Dit alles evenwel onverminderd het recht van den Bisschop.

Dat was de macht van *Swolle* in 1483.

De volgende bezitter van het kasteel, ADOLF van HEECKEREN VAN RECHTEREN had evenzeer moeite, zoo al niet met dan toch om de Swollenaars, maar waarschijnlyk toch wel naar aanleiding van zijne eigene handelingen. By de oneenigheden tusschen CAREL van EGMOND, Hertog van *Gelder*, met *Utrechts* Bisschop FILIPS van BORGONDIËN, verliet ADOLF de zijde van zijn Leenheer, voegde zich by de Hertooglyke partij, en schijnt zijn kasteel aan deze te hebben ingeruimd. *Swolle* had van de Geldersche bezetting veel te lijden, ook nadat Hertog CAREL de stad te vergeefs had belegerd. Het korte bestand gaf slechts verademing, geen rust. Toen HENRIC VAN BEIEREN in 1524 den Bisschoppelyken zetel bestegen had, ving de Hertog zijn oude treken weder aan, en *Swolle* leed weder het meest door benadeeling van den handel en afsnijding van toevoer. Uit den *Rechteren* werd daar drok in bygestaan; en de kwellingen vermeerderden na de vruchtelooze byeenkomst te *Nuys*, in den aanvang van September. De klachten der stedelingen werden thands zoo dringend, dat de Bisschop twee maanden later zelf in het Oversticht kwam, na de gewone hulding in de drie steden en op den Spoolderberg in der ijl een leger verzamelde, en daarmeê terstond *Swolle* dekte.

Toen gold het den *Rechteren.* De Bisschop sloeg er het beleg voor, en had haast om het te winnen, want zijn krijgskas was niet ruim voorzien; maar het kasteel was sterk, en de voorraad aanvankelyk voldoende, zoodat de belegeraar zijn doel niet bereiken kon, en zich door geldgebrek genoodzaakt zag om af te trekken.

En nu geraakten de Swollenaars van hunne belagers vooreerst niet ontslagen. Want toen het den Bisschop van *Trier* eindelyk gelukte om tusschen de strijdende partijen een bestand te doen sluiten, dat op den 19^den^ December door eene bevrediging gevolgd werd, kostte dit den Stichtenaar onder anderen vijftig duizend Rijns-guldens aan den Hertog, waarvoor deze de steden *Genemuiden* en *Enschede,* en de kasteelen *Lage* en *Rechteren* in pandschap zoude houden, tot de bedongen penningen betaald waren. Bisschop HENRIC zag het gevaarlyke van dit pandschap zeer wel in, maar hy moest voor de noodzaaklykheid bukken. Hy deed echter al het mooglyke om de belangrijke som spoedig byeen te brengen; dit gelukte hem ook reeds in het volgend jaar; de leeuwen van GELDER daalden van *Rechterens* transen, en het kasteel kwam met de overige pandplaatsen weder in de handen des wettigen Leenheers te rug.

De Staten van *Overrijssel,* in overweging nemende, hoe het sterke slot in oorlogstijd immer gevaarlyk was, werden thands ernstig bedacht om dat gevaar te voorkomen, en traden in 1526 met de Magistraat van *Deventer* in beraadslaging, om de geduchte sterkte te doen ontmantelen. Maar eer het tot de uitvoering kwam, was de plaats nogmaals in het bezit der Gelderschen, tot groot verdriet van *Swolle,* dat weder zeer veel van de bezetting te lijden had.

Heer ADOLFS zoon, JOHAN VAN HEECKEREN, die gehuwd was met Jonkvrouwe AGNES van den CLOESTER, noemde zich RECHTEREN TOT RECHTEREN, misschien wel, omdat ADOLF VAN RECHTEREN, Heer van BREDENHORST, aanspraak op het bezit van *Rechteren* maakte, en er in 1581, namens Koning FILIPS ook

werkelyk meê verlijd werd. Het is my echter niet gebleken dat ADOLF het in eigen bezit heeft gehad. Heer JOHAN kon evenwel zoo min rustig op het kasteel blijven wonen, als dit zijn vader gegund was geweest. In den aanvang der maand Mei, 1584, lagen er 40 mannen van COENRAET van STEENWIJCKS vendel in bezetting, toen de Spaansche Overste TAXIS van uit *Sutfen* er het oog op sloeg, en weldra voor de wallen verscheen. De Staatsche knechten achtten zich niet sterk genoeg, en gaven het op, waarna de Spaansche vlag twee jaren lang, tot in Juni 1589, van de transen bleef wapperen. In 1590 hadden zy het weder in handen.

Toen vervolgends Prins MAURITS zijne overwinnende wapenen in 1591 in de oostelyke Provinciën voerde, bood VERDUGO hem aan, om het te doen ontruimen, mits de Prins het slechten deed. MAURITS had daar toen geene ooren naar; maar het later overmeesterd hebbende, scheen ook hy, even als de Staten van *Overÿssel* reeds vroeger, het kasteel als eene gevaarlyke sterkte in den oorlog te beschouwen, en was van oordeel dat het ontmanteld diende te worden. De onderhandelingen, daartoe met den Burchtheer aangeknoopt, leidden weldra tot het gewenschte doel: men verstond zich met elkander in dier voege, dat alleen de hoofdgebouwen zouden blijven staan, maar de wallen afgebroken, en de grachten gedempt zouden worden, hetgeen bepaald en omschreven werd by Resolutiën van Ridders en Heeren, van 30 Juni en 20 December 1591.

De uitvoering dier overeenkomst greep dan ook plaats, en het oude kasteel van zijne versterkingen ontdaan, was nu veeleer slechts een huizinge te noemen, hoewel de krachtige toren nog steeds luide van den voormaligen luister bleef spreken.

ZEGER van RECHTEREN, zijn vader JOHAN in het bezit van *Rechteren* gevolgd, schijnt weêr een dier gelukkige stervelingen te zijn geweest, van wien niets meer kan gezegd worden dan:

Hy leefde, nam een vrouw, en stierf.

En de vrouw die hy zich nam (en wel in 1602) was MARGARETA van MONSTER. En uit hun huwelyk werd een zoon geboren, van wien juist zooveel geschreven kan worden als van den vader: Hy huwde; en de naam zijner echtgenote was JOACHEMINA van WIJHE tot HERNE.

Hun zoon, JOACHIM ADOLF van RECHTEREN tot RECHTEREN, huwde in 1654 met MARGARETA van HAERSOLTE tot WESTERVELDT, die hem zeventien kinderen schonk, waarvan JOHAN ZEGER, in 1684 in den echt getreden met AGNES van RAESFELDT, in het bezit van *Rechteren* kwam, en daarin gevolgd werd door JOHAN HENDRIK ADOLF VAN RECHTEREN. Het was deze zoon uit JOACHIMS huwelyk, die den beroemden naam van zijn geslacht weder op nieuw wijdluftig maakte.

In 1701 tot Drost van *Vollenhoven* benoemd, werd hy in 1705 met die zelfde waardigheid over *Salland* bekleed; maar grootere onderscheiding viel hem ten deel, toen hy door Keizer JOZEF den Eerste, uit aanmerking zijner diensten aan diens vader LEOPOLD bewezen, in den Rijksgravenstand verheven werd. Kort daarna, 1711, trad hy in den echt met AMALIA ALEXANDRINA FREDERICA, Gravinne van LIMPURG, wier naam met den Grafelyken tytel vervolgends overging op hun geslacht, dat zich sinds Graven van RECHTEREN LIMPURG schrijft.

Graaf JOHAN verscheen het volgende jaar, 1712, te *Utrecht* by de onderhandeling over den vrede, als Gevolmachtigde der Algemeene Staten, in wier vergaderingen hy zitting had. Eene op zich-zelf onbeteekenende gebeurtenis, die, terwijl zy plaats vond, slechts de aandacht van straatloopers trok, was oorzaak dat hy die gewichtige betrekking verloor. De geschiedenis is deze:

In die dagen behoorde het tot den staat van een goed Edelman, om een talloozen sleep bedienden, die de livrei hunner meesters droegen, in dienst te hebben en met zich te voeren. Deze knapen brachten den tijd, waarin zy geene verplichtingen hadden te vervullen, gemeenlyk in herbergen van lageren rang door, of slenterden met elkander langs straten en wandelwegen, som-

tijds, even als de waardige kleurdagers der CAPULETS en MONTECCHIOOS, twist zoekende en elkander vuistslagen, zoo niet erger, toedienende, om daarmede de meerdere voortreffelykheid van hun Huis te bewijzen. 't Spreekt van zelf, dat die soort van lieden zich op hunne wijze ook met de gebeurtenissen van den dag bemoeide. De mare van de nederlaag der bondgenoten in het gevecht by *Denain*, 24 Juli 1712, lag nog versch in het oor, toen eenige bedienden van den Franschen gezant MENAGER een hoopjen van huns gelijken, in dienst by den Grave van RECHTEREN, ontmoetten, en hen schamper bejegenden, op echt Fransche wijze snorkende en snoevende van de overwinning huns grooten Konings. Die van RECHTEREN, daarover geraakt, beklaagden zich by hunnen Heer, en de Graaf, naar de kleingeestige vormen van dien tijd, zijne waardigheid als Afgevaardigde der Staten daarin gesmaad ziende, wendde zich tot den Heer MENAGER om voldoening, maar te vergeefs — de hovaardige Franschman bleef die schuldig.

Terwijl de twist aldus hangende was, en de Grafelyke bedienden niet de minst verbitterden waren, kort een deel hunner den ledigen tijd in de Maliebaan, en stoot op eenige knapen van den Gezant. Van weêrszijde ontbrak het niet aan SAMSONS en BALTHAZARS; tergende woorden waren spoedig uitgeworpen en te rug gekaatst; de opgeheven hand van een Overijsselaar viel hard op een Franschen kinnebak neêr, en een volslagen vechtparty was er het gevolg van. De Franschen leden de nederlaag.

Toen de Graaf hiervan onderricht werd, deed het hem geen leed: integendeel hechtte hy het zegel zijner goedkeuring aan de wijze waarop zy zich recht hadden verschaft, door te zeggen, dat, daar hy-zelf geene voldoening van den Heer MENAGER had kunnen bekomen, zy hun geschil maar onder elkander moesten afdoen.

De Gezant, door zijne schreeuwende en zeker van het Utrechtsch gepeupel niet weinig uitgejouwde bedienden met hunne neder-

laag in kennis gebracht, werd op 't hevigste verbitterd, en schreef den Koning, zijnen meester, wat er geschied was. En de Groote LODEWIJK deed den Staten oogenblikkelyk de terugroeping des Graven van RECHTEREN uit *Utrecht*, en de vervanging door een anderen Gevolmachtigde afvorderen, terwijl hy den Gezant gebood om in geen verdere onderhandeling te treden, zoo lang de Graaf zich nog in de stad zou ophouden. Te vergeefs trachtten de Algemeene Staten het groote geschil in der minne te sussen. Zijne Allerchristelykste Majesteit wilde van geene andere bevrediging hooren, dan die in het ontslag van den Grave zou liggen opgesloten; en de Staten, door de dubbelzinnige houding van *Engeland* genoodzaakt *Frankrijk* te ontzien, en bovendien door hunne laffe vredeziekte geperst, eindigden met zich den eisch laten welgevallen, ofschoon geheel tegen den zin van *Gelderland, Overijssel* en *Groningen*. De bekwaamheden van een wakker staatsman werden buiten werking gesteld, omdat zijne bedienden met huns gelijken vuistparty hadden gespeeld: de Graaf van RECHTEREN verliet *Utrecht* — en LODEWIJK was de Groote Koning.

Zoodra de Staten echter in de gelegenheid waren om den verongelijkten Edelman te toonen, dat zy slechts gedwongen hem hadden opgegeven, lieten zy niet na daarvan openlyk het bewijs te geven: in 1714, toen er onderhandeld moest worden over het Barrière-tractaat, was hy het, dien zy verkozen om met de Heeren GOCKINGA, van BORSSELE, en van der DUSSEN, als Afgevaardigden van Hunne Hoogmogenden naar *Antwerpen* te gaan, en er met de Keizerlyke Gevolmachtigden te onderhandelen.

Eene latere betrekking was van niet minder gewicht: op de Groote vergadering van 1716 (*'s Gravenhage*, 28 November) opende hy als Voorzitter die belangryke samenkomst. En schoon hy regent was, geheel in den Nederlandschen geest van dien tijd, en kampende voor die jammerlyke republikeinsche richting, die reeds in de ellendigste oligarchie ontaart was, verzette hy

zich wel tegen het aanstellen van een Stadhouder in de oude voorvaderlyke waardigheden, het eenige middel dat *Nederland* nog kon redden van den afgrond dien het te gemoet gleed; maar hy was niet zoo blind, dat hy geen oog zou hebben gehad voor de bittere gebreken, die het stadhouderloos bewind moesten ontzenuwen en de Staten onderwierpen aan de macht der Magistraats-familiën. Van daar, dat hy in zijne aanspraak ernstig aandrong op de noodzakelykheid van eendracht tusschen de Gewesten, en de wijze om die te bewerken en staande te houden. Met het zelfde oogmerk sprak hy over de omkoopingen, en drong zeer ernstig aan op de uitvoering van een plakaat daartegen, dat onlangs was afgekondigd, en 'twelk hy inzonderheid had helpen door drijven. „Men moest," zeide hy, „de sterke hand houden aan dit plakkaat, al ware het alleen om het volk te overtuigen van de eerlykheid der regenten, die men gewoon was straks verdacht te houden, wanneer men eenige verandering in de regeering in den zin had." Het was echter den moriaan geschuurd met dat „veelhoofdig en toch hoofdeloos bewind; die regeering van kramers en kooplieden, wier voorname bekwaamheid in halsstarrig twisten over niets beduidendheden bestond; die ongeveer tweehonderd Soevereinen van verschillenden stand en inborst, met wie te moeten onderhandelen eene ware school van geduld was" — zooals de Engelsche Gezanten zich in hunne verontwaardiging uitlieten. De beraadslagingen, rekkende van November 1716 tot September van het volgende jaar, liepen op niets anders uit dan — op nog verdere afdanking van krijgsvolk, welks getal reeds zoo schroomelyk gedund was.

Graaf JOHAN beleefde nog menige belangryke gebeurtenis in de Europesche rijken, die op den toestand van het vaderland een onmiskenbaren invloed dreigden te zullen hebben, of zulks werkelyk hadden: hy overleed op den 2den Maart, 1731.

Zijn zoon JOHAN EVERARD ADOLF, Graaf van RECHTEREN LIMPURG, volgde hem op, en trad in 1746 in den echt met een zijner nichten, Gravinne SOFIA CAROLINA FLORENTINA van RECH-

TEREN ALMELO. Zy was eene Erfdochter van ADOLF FILIP ZEGER van RECHTEREN ALMELO, Heer van *Almelo*, en bracht die Heerlykheid, na heurs vaders overlijden, 4 November 1771, weder met *Rechteren* samen.

FREDERIK LODEWIJK CHRISTIAAN van RECHTEREN LIMPURG, uit dit huwelyk geboren, en hun opvolger, verbond zich in 1792 aan ELISABETH JOHANNA RENIRA van HEECKEREN TOT OVERLAER. Hy stierf den 20sten September 1814, terwijl zijne weduwe hem nog tot op den 4den April 1834 overleefde.

Hun zoon ADOLF FREDERIK LODEWIJK, Graaf van RECHTEREN LIMPURG, huwde op den 2den April 1824 met Jonkvrouwe ELISABETH WILHELMINA van MASSOW. Hy bekleedde achtereenvolgends verschillende eervolle en belangryke betrekkingen, en was by zijn overlijden, 31 Maart 1851, Kamerheer des Konings, Lid der Ridderschap en der Staten van *Overijssel*, Ridder van Sint Jan van *Jeruzalem*, der Orde van den Nederlandschen Leeuw, enz. Zijne echtgenote schonk hem drie kinderen, twee zoons en eene dochter:

ADOLF FREDERIK, Graaf van RECHTEREN LIMPURG, Heer van *Almelo* en *Vriesevee*n, geboren 17 Juli 1827; JACOB HENDRIK, Graaf van RECHTEREN LIMPURG, Heer van *Rechteren* en *Verborg*, geboren den 6den December 1831; MARIA CATHARINA FREDERICA, geboren op den 3den Februari 1825, en sedert 4 Oktober 1851 gehuwd met WILLEM LODEWIJK WORBERT, Graaf van WASSENAAR STARRENBURG, Ritmeester by de kavallerie in Nederlandsche dienst.

Het oude gebouw, dat weleer de stamburcht van het Geslacht heeten mocht, wordt reeds sints jaren alleen door een rentmeester en diens gezin bewoond, terwijl de zetel der edele familië naar het huis *Almelo* overgebracht is.

HET KASTEEL VAN COEVORDE.

HET KASTEEL TE COEVERDE.

HET KASTEEL VAN COEVORDE.

ADELBOLD, de negentiende Bisschop van *Utrecht*, die zeventien jaren (1010—1027) het bewind voerde, zwichtte voor geen zijner voorgangers op den Bisschoppelyken zetel, wanneer het de aanwending van pogingen gold, om waereldlyk gezach, rechten, en voorrechten in zijn Bisdom te verkrijgen en te vermeerderen. Het gelukte hem Keizer HENRIC den Tweede over te halen om het Landschap *Drenthe*, tot dusverre slechts een deel van een Graafschap uitgemaakt hebbende, tot een afzonderlyk Graafschap te verheffen, of ten minste het daartoe in de toekomst te bestemmen, en de Kerk van Sint-Maerten met dat op te richten Graafschap te beschenken.

Dit geschiedde dan ook by een open brief van het jaar 1024, die echter geene dadelyke overdracht inhoudt, maar slechts in korte woorden vermeldt, dat de Sint-Maertens-Kerk van *Utrecht* dat Graafschap in het vervolg zal bezitten.

Thands was voor de Bisschoppen de weg gebaand om in *Drenthe* de waereldlyke macht met het geestelyk gezach te vereenigen, en dat landschap alzoo geheel aan het Bisdom te brengen. In het jaar 1046 vervulde de Roomsch-Koning HENRIC de Derde niet alleen de belofte, met betrekking tot het Graaflyk bewind over *Drenthe*, door Keizer HENRIC gedaan: hy deed

veel meer dan by de akte van 1024 was toegezegd, doordien hy, by een open brief van het eerstgemelde jaar, aan de Kerk van St. Maerten en den Bisschop BERNOLD afstond het Graafschap in of over *Drenthe*, dat na het overlijden van den Hertog GOSELIJN [1] onder zijne macht, of wel ter zijner beschikking was gekomen. Hy stond dat Graafschap af, met al wat daartoe behoorde, en met al de voordeelen daaraan verbonden, om het ten eeuwigen dage te bezitten, in dier voege: dat genoemde Bisschop en al diens opvolgers het zouden bezitten met zoodanige uitgestrekte macht, dat geen Graaf, noch een ander man van meerder of minder aanzien, in dat Graafschap eenig gezach of bewind zou mogen uitoefenen of voeren, zonder bewilliging van den Utrechtschen Prelaat, wien de Koning bovendien alle persoonlyke voordeelen, die hy-zelf uit dat Graafschap trok, over droeg. En opdat deze Koninklyke begiftiging door alle tijden heen vast en onveranderd zoude blijven, had HENRIC den brief eigenhandig onderteekend, en met zijn zegel bekrachtigd.

De Bisschop van *Utrecht* was dan nu waereldlyk Regent geworden van het Graafschap *Drenthe*. Of hy het waereldlyk gezach destijds reeds had uitgeoefend in het hem, zes jaren vroeger, óok in vryen eigendom geschonken landgoed met het daarby behoorende huis *Groningen* (villa *Cruoninga*), welk een en ander tot *Drenthe* behoorde, toen dat Landschap tot een afzonderlyk Graafschap werd bestemd en aangewezen, is ons niet gebleken. Doch niets is meer vermoedelyk, dan dat dit alles ten jare 1046 weder éen geheel zal hebben uitgemaakt. Wy vinden dan ook geene zwarigheid om de stelling van hen te vol-

---

[1] Anders ook GOZILO genoemd. Hy was, behalven Graaf van *Drenthe* (toenmaals nog een met *Groningen*) ook Hertog van *Lotharingen* (Opper en Neder) en draagt daarom in den giftbrief den tytel zijner hoogste waardigheid. Zoo worden de Bisschoppen nooit als Graven van *Drenthe* betyteld, ook niet nadat zy 't geworden waren. Daarby heeft men tevens opgemerkt, dat in oude charters Geestelyken en Kerkelyken, om de eerwaardigheid hunner betrekking, gewoonlyk voor waereldlyke personen worden genoemd.

gen, die aannemen dat op dezen tijd *Groningen* en het *Goorecht* gerekend werden mede tot *Drenthe* te behooren; dat het Graafschap *Drenthe*, met inbegrip van *Drentherwolde* en van *Groningen*, destijds was en bleef eene provincie van het Duitsche Keizerrijk; en dat de Bisschop van *Utrecht*, in zijne berekking van Graaf van *Drenthe*, als Keizerlyk Ambtenaar onderworpen bleef aan de wetten des Rijks en aan den Keizer, even als alle andere Graven, aan wien het bestuur van eenig Graafschap was toevertrouwd, alleen met die uitzondering, dat de Graaf van *Drenthe*, uit kracht des briefs van 1046, onverplicht was om eenige opkomsten, belastingen, tollen, breuken, en dergelijke, uit het Graafschap *Drenthe* getrokken wordende, geheel of ten deele uit te keeren, en in de Keizerlyke schatkist over te storten [1].

Evenzeer was hier aan den anderen kant op gegrond, dat de beambten, door den Bisschop in *Drenthe* aangesteld, zijne mannen, en aan hem onderworpen waren, terwijl het regelen der voorwaarden, waarop zy werden aangesteld, aan hem stond. Dit alles, natuurlyk, onverminderd de Opper-leenheerschappij des Keizers.

Om zijne verkregene rechten te genieten en te handhaven, deed de Bisschop zich in de beide streken door Stedehouders vertegenwoordigen, waarvan een zich aan de noordelyke grenzen ophield, en de ander zich ten zuiden vestigde. Aan deze laatste grenzen, dáár waar de *Kleine-Vecht* door lage weilanden heenstroomde langs eene zandhoogte, die den eenigen toenmaals bruikbaren weg uit de moerassige oorden van *Overijssel* naar de hoogere Drentsche vlakten bestreek, was reeds in vergeten dagen, onzeker wanneer en door wie, een sterke burcht gebouwd, aan eene waadbare plaats, vorde, of voorde, in den stroom. Nadat men in de vroegste tijden die voorde was doorgetrokken, te voet, te paard, en met den wagen; de koopman

---

[1] Magnin.

met zijne handelswaren, de dorper met zijn vee, de krijgsoverste met zijne benden, waren er weldra eenige geringe lieden, die zich in de nabyheid en onder de beschutting van het kasteel neêrsloegen, om den reizigers allerhande bystand en nooddruft te verschaffen, en daarvoor een klein penningsken te verdienen. Zoo ontstond er aan de *Coevorde* allengs een gehucht, een dorp, een vlek, voor den handel niet ongelegen; en de graauwe muren van het sterke slot hieven niet langer meer in eentonige eenzaamheid de transen omhoog.

Daar nu vestigde 's Bisschops Sculte of Maarschalk van *Drenthe* zijnen zetel. En de naam van dat kasteel, hetzij ze dien aannamen, hetzij men hun dien ongevergd en als van zelf gaf, ging al spoedig, met den tytel van Burchtgraaf of Kastelein op hen over.

Zoo wordt er reeds op het jaar 1036 gesproken van eenen FREDERIC van COEVORDE, Ridder, die misschien bereids op grond der gifte van 1024 aangesteld was, maar van wien het in ieder geval zeker is, dat hy op eerstgemeld jaar, in vereeniging met JOHANNES, Kruisgezant en Kanunnik te *Osnabrug*, en JOHAN van PETHE, een verschil beslechtte, tusschen den Abt van *Runen* en twee Drèntsche Ridders, over het veen *Buddigwolt* ontstaan.

Minder vredelievend is de houding waarin RUDOLF van COEVORDE, 't eerst in 1141 vermeld, vervolgends voorkomt. Reeds in het begin der twaalfde eeuw bestond er te *Groningen* eene anti-Bisschoppelyke party, aan wier hoofd zich het adelyk geslacht GELKINGA gesteld had, en die daarom de Gelkingen genaamd werd. De Slotvoogd RUDOLF, in plaats van zich met zijn Bisschoppelyken Ambtgenoot in het noorden, EGBERT van GROENENBEKE, te vereenigen, verbond zich met de Gelkingen, maakte zich met hen van de Sint-Walburgskerk te *Groningen* meester, deed daarby versterkte gebouwen of strijdhuizen ophalen, en beoorloogde van daar uit den GROENENBEKER. Deze liet intusschen het schild niet hangen, maar wist zich in zijn weêrstand zoo geducht te maken, dat hy zijne aanvallers in het kerkgebouw en de daarby gestichte wychhuizen ingesloten kon houden, tot

Bisschop HERBRECHT van BIERUM, van eene reis naar *Rome* te rug gekeerd, zelf met een geduchte legermacht in *Drenthe* kwam, en de opstandelingen tot onderwerping dwong. De zaken van den Groninger Burchtgraaf mogen echter ook wel niet geweest zijn wat zy moesten, want hy werd, zoowel als RUDOLF van COEVORDE, van zijne waardigheid ontzet, en 's Bisschops oudste broeder LEFFARD van BIERUM daarmeê verlijd, terwijl een jongere, LUDOLF van BIERUM, het Burchtgraafschap van *Coevorde* en het Maarschalksambt van *Drenthe* in leen ontfing.

Het schijnt wel, dat die beleeningen in erfelyken zin geschonken zijn, zoowel te *Groningen* als te *Coevorde.* Het kasteel bleef daarby natuurlyk een open en eigen huis des Bisschops, waarvan de Burchtgraaf het vrije gebruik genoot, wanneer de Leenheer-zelf niet tegenwoordig was. Kwam de Bisschop somtijds in *Drenthe* om er rechtsdagen te houden, en verscheen hy te *Coevorde*, dan werd hy eerbiediglyk ontfangen door den Burchtgraaf, die hem, met het overhandigen der sleutels, het kasteel en bewind overgaf. De Bisschop vertoefde dan gewoonlyk slechts éen nacht binnen de muren, droeg er aan eenige Ridders uit zijne onmiddelyke omgeving het bevel van op, en trok, van zijn overig gevolg en den Burchtgraaf-zelf vergezeld, naar de verschillende gerichtsdeelen of dingspillen van zijn Graafschap, om er de zittingen te houden, die hem zes achtereenvolgende weken bezig hielden. De paarden en voertuigen, tot deze tochten benoodigd, moesten worden geleverd door de onderzaten, die bovendien, elk in zijn dingspil, moesten zorgen voor een onbekrompen onthaal en goed verblijf van den Landsheer en diens statelyken stoet. Waren nu de vonnissen geslagen, de breuken geboet, en de boeten ingevorderd, dan trok de Bisschop vervolgends naar het Groninger gebied, om er op gelijke wijze te handelen, waarna hy, ten Bisdomme wederkeerende, zijn terugtocht over *Coevorde* nam, en er den Burchtgraaf met de sleutels tevens het bewind hergaf.

Onder Bisschop HERBRECHTS eerste opvolgers, HERMAN van

HOORN en GODFRIED van RHENEN gingen de Drentsche zaken, naar men vermoeden mag, rustig hun gang. Maar toen Burchtgraaf RUDOLF van BIERUM omstreeks 1178 overleed, en zijne weduwe, een geboren Gravinne van GOOR, zich vervolgends in den echt verbond met FLORIS van VORENBORCH, mogen de raven in de torengaten hunne nebben wel by voorraad hebben gescherpt, zoo 't waar is, dat zy strijd en slachting voor uit rieken.

Uit het eerste huwelyk der Burchtgravinne waren haar twee zonen, RUDOLF en FOLCAR, geboren, waarvan de eerste zich in den vreemde schijnt opgehouden te hebben, terwijl zijn stiefvader het Burchtgraafschap en Maarschalksambt voor hem bekleedde. Het vlek, onder de muren van het kasteel, was inmiddels in aanzien toegenomen. De doorvoer van boter, kaas, traan, stokvisch en andere waren der Groningsche kooplieden naar *Benthem* en *Munster*, vanwaar weder rogge, wol, grove lakens, hout, Benthemer steen, en dergelijke handelsartikelen te rug kwamen, die alle gemeenlyk met wagens door *Coevorde* gingen, en waarvan de voerlieden en geleiders soms vernachtten, soms slechts doortrokken, maar er zich altoos toch eens ververschten, had een onmiskenbaren invloed op de welvaart van het plaatsjen gehad, en den inwoners voordeel aangebracht. Maar ook den Bisschoppen: want dezen hieven er reeds vroeg een tol, die door de Burchtgraven, als hunne plaatsvervangers, werd geïnd.

Burchtgraaf FLORIS, ten deele uit hebzucht, ten deele misschien uit nayver over den klimmenden rijkdom van lage poorters, als in zijn oog de bedrijvige handelaars der gemelde steden wel mochten schijnen, begreep dat de tol gering genoeg gesteld was, en verhoogde dien eigendunkelyk. De kooplieden verhieven daarover hunne klachten, en Graaf OTTO van BENTHEM bracht de bezwaren zijner onderdanen ter oore van zijn broeder, Bisschop BOUDEWIJN van HOLLAND. Deze deed aanvankelyk zijn recht als Landsheer op zachte wijze gelden, en liet den Burchtgraaf aan-

manen om den tol op de vroegere zetting te rug te brengen; maar daar had FLORIS geen ooren naar, en hield zich doof. Toen slingerde de vergramde Bisschop zijn banvloek over het hoofd van den wederspannigen vasal; maar FLORIS lachte, en hief den tol naar z ij n e maat. Nu was BOUDEWIJNS geduld ten einde. Dubbel beleedigd, als waereldlyk opperhoofd en als priester, gevoelde hy de noodzakelykheid om zich te moeten handhaven, en trok met macht van wapenen naar *Drenthe*, waar zich de Groninger Burchtgraaf en LAMBRECHT van BIERUM, Heer van *Peyze*, by hem aansloten.

Het kasteel van *Coevorde* was omgeven van een zwaren muur, gedekt door hooge en dikke torens, die byna gants uit oer waren opgetrokken. Aan den oostkant, de zijde van het handelsvlek, lag een voorburcht; en het geheel vertoonde dien krachtigen bouwstijl, die den overgang van het Romaansche tot het Gothische tijdperk kenmerkt. Diepe grachten omringden de muren, en maakten een aanval van buiten niet weinig moeielyk.

Bisschop BOUDEWIJN liet zich door dit alles evenwel niet afschrikken. Hy sloeg zich met zijn heir om de burcht neder, en deed aanstonds twee blyden oprichten, die hunne gruizelende steenen met kracht tegen de muren slingerden, en het den belegerden benaauwd genoeg maakten.[1] De jongste zoon uit den Burchtgrafelyken stam bevond zich met zijn behuwdvader op het kasteel, en stond aan diens zijde met wakkerheid en moed. De verdediging schoot echter te kort; FLORIS zag zich gedwongen tot de overgave, en het Burchtgraafschap werd in handen gesteld van een Hollandsch Ridder, GIJSBRECHT van POSTEKEYN. Het bestuur des Hollanders duurde slechts kort; niet omdat er op zijne handelingen aan te merken viel, maar de Bisschop wenschte er zijn broeder OTTO van HOLLAND-BENTHEM meê te verlijen, die er reeds lang een begeerig oog op geslagen, en

[1] De tijd van dit beleg wordt op 1195 gesteld, maar er moet hier verwarring in de tijdrekening zijn.

en de breuke tusschen BOUDEWIJN en FLORIS niet verminderd had. De Benthemer Graaf vestigde er weldra zijn zetel, en daarmeê schenen nu de zwarigheden te vervallen, die het kasteel, naar de uitdrukking van PICARDT, „in der waerheyt een pynbanck der Bisschoppen" maakten.

Toch was die toestand van rust maar zeer los van grondslag. Daar FLORIS VAN VORENBORCH zelf de leenman des Bisschops niet was, maar wel zijn stiefzoon RUDOLF, wiens zaken hy tijdelyk waarnam, en van wien men niet vindt of verneemt, dat hy door zijne gedragingen of handelingen het leen heeft verbeurd, meent men te kunnen en te mogen aannemen, dat de beleening van den Grave van *Benthem*, zoowel als die van den Ridder GIJSBRECHT van POSTEKEYN, slechts tijdelyk zal zijn geweest. RUDOLF van COEVORDE schijnt in de laatste jaren der twaalfde eeuw overleden te zijn, zonder afstammelingen na te laten, waardoor FOLCAR, des ouderen RUDOLFS tweede zoon, hem in zijne rechten op het Burchtgraafschap van *Coevorde* en het Rechterambt van *Drenthe* moest opvolgen. De beleening van Grave OTTO van BENTHEM geschiedde tegen den zin der Drenthenaren, die daarover zeer waren gebelgd, en de party tegen den Bisschop kozen, zoodra zich daartoe eene geschikte gelegenheid opdeed [1].

En die gelegenheid kwam, en werd geboren uit eene zeer dagelyksche gebeurtenis, die de Minstreels van die dagen, hoe schilderachtig de groep ook was, en hoe eigenaardig licht er op valt, ook niet hebben bezongen. Toen Bisschop BOUDEWIJN den laatsten loot van COEVORDES Burchtgrafelyk geslacht een eng verblijf binnen de muren van het sterke kasteel *ter Horst*, naby *Rhenen*, aanwees, schijnt het hem onbekend te zijn geweest, of heeft hy er wellicht niet eens acht op geslagen, dat de Ridder ADELBRECHT LEWE, destijds slotvoogd aldaar, in het bezit eener schoone dochter was, aan wie de verschijning van een jongen, fieren Edelman, te midden der een-

---

[1] MAGNIN.

zaamheid van het burchtleven, wellicht geene onverschillige zaak kon blijven.

Laat ons de achteloosheid van den Minstreel trachten te vergoeden, by het vermelden der gebeurtenis op het huis *ter Horst* die, ware zy in *Schotland* geschied, nog in een volkszang leven zou.

De zomer stoofde 't bloeiend Sticht,
En oogste er vruchten van,
Toen FOLCARS voet *ter Horst* betrad —
Maar als gevangen man.

Hy zag ten hoogen toren af,
En bosch en velden rond,
En zuchtte; „al is het groen my lief —
„Gehaat is my de grond.

„En beter nog de wintertijd
„Op *Drenthes* dorre heî,
„Dan hier de zwoele zomerzon
„Op *Utrechts* groene weî.

„En beter nog als hoeveling
„Daar gints het vee gehoed,
„Dan hier een edel Gravenkind —
„Maar kluisters aan den voet."

Hy zag ten hoogen toren af,
En binnen 't burchtplein rond —
En plotslyk drijft zijn strakker blik
De weeklacht van zijn mond:

Want rijker bruin dan *Drenthes* heî,
Al waar 't by zomerzon,-
Want dieper blaauw dan *Drenthes* vloed
Hem ooit weêrspieglen kon —

Dat blonk hem in het golvend hair,
Dat in het donker oog
Der Jonkvrouw, die er 't zoet gelaat
Half tot hem opwaart boog.

En ijlings zonk heur blik ter aard,
Toen haar de zijne trof.
Maar dat hy snel den trans verliet,
Was om den binnenhof.

En dat hy sints weêr elken dag
Daar op dat uur verscheen,
En niet meer van den toren zag —
Dat was om haar alleen.

En dat hy *Drenthes* grond vergat
En zijn vasallenschaar,
En heel het rijke Burchtgraafschap —
Dat was alleen om haar.

Totdat het vochte najaar kwam,
En 't koude winterweêr:
Toen schutte op 't scheemrend binnenhof
De dorre lind niet meer;

Dan bood slechts 't welvend binnenpand
Ter loops een vingerdruk.
Want zy was al zijn levensheil,
En hy heur dierst geluk.

Maar toen de klepprende eidebaar
Weêr nestelde op het dak,
En door den bruinen lindeknop
Weer 't groene loover brak —

Toen gingen ze eens, op 't schemeruur,
En zonder groete, heen....
Maar vond de kleene slotkapel
Hen straks weêr saam by een.

En heerlyk was 't, dat paar te zien,
Toen 't weêr langs 't welfsel toog:
Hy — met de fierheid op 't gelaat,
Zy — met 't geluk in 't oog.

Hy sloot haar aan zijn kloeke borst,
De minnelyke maagd,
En sprak: „Ik ben de rijkste man,
„Dien heel de waereld draagt."

Maar zy wond uit zijn arm zich los,
En ernstig sprak ze dan:
„Ik mag voorwaar de vrouw niet zijn
„Van een gevangen man.

„Ik heb u lief als mijn geluk,
„En meer dan mijn jonk hart —
„Maar dat ge kluisters dragen zoudt,
„Dat waar my schande en smart.

„Wy zijn thands één in eeuwigheid,
„Ons scheidt noch dood noch lot —
„Maar 't is als man uw roeping niet,
„Te sterven in dit slot;

„Te sterven in uw groene jeugd,
„Die zooveel roems voorspelt:
„Melief! al eer gy gade waart,
„Al eer nog waart ge held.

„Hier is de poort — hier scheiden wy,
„En zonder bang geween:
„Wat God te zamen heeft gevoegd,
„Dat houdt geen mensch van een."

Hy knielde aan hare voeten neer,
En klemde haar aan 't hart.
Zy kusten driewerf nog vaarwel —
En scheidden zonder smart.

En met de nieuwe morgenzon
Had zy nieuw overleg:
Toen ging zy voor heur vader staan:
„Heer Vader! zeg, o zeg —

„Wie gade is, voor het oog van God
„En voor Zijn echt-altaar —
„Volgt zy heur vader, of heur ga,
„Zoo daar te kiezen waar?"

En Ridder LEWE sprak terstond:
„Dat eischt geen lang beraad:
„Een vrouwe draagt den naam heurs mans,
„En volgt hem waar hy gaat."

Toen boog zy aan zijn voeten neer,
Maar 't hoofdjen opgericht,
En kindermin en huwlykstrouw
Lichtte op heur aangezicht:

„Zoo laat my naar mijn gade gaan:
„'k Draag Burchtgraaf FOLCARS naam.
„En dat hy thands alleen zou staan,
„Dat is hem niet bekwaam.

„Op gistren liet mijn hand hem vrij:
„Dat eischte toen mijn trouw.
„Ik schond mijn plicht als dochter niet,
„Maar 'k hield mijn plicht als vrouw."

De Ridder stond van 't woord verstomd,
Maar sprak in 't ende: „Rijs,
„En ga — eer ik min vader — maar
„My 's Bisschops voogd bewijs."

Zy rees; zy kuste hem vaarwel,
Maar innig-teêr en warm —
En vóor de derde morgenzon
Lag zy heur gade in d' arm.

De Bisschop schijnt de stoutmoedigheid der edele Jonkvrouwe niet, ten minste niet op den duur, al te euvel geduid te hebben: op aanhouden van haar en hare verwanten wettigde hy FOLCARS herkregene vrijheid, en schonk hem, schoon hy hem het Burchtgraafschap niet vertrouwde, zijn ouderlyk goed *Ansen*, by *Runen*, weder te rug.

Thands met zijne jonge gade rustig op het huis te *Ansen* gevestigd, kon FOLCAR toch, by al den rijkdom, hem door zijn huwelyk ten deel gevallen, het gemis zijner erfwaardigheden niet vergeten; en de goede gezindheid der Drenthenaars jegens hem, by hunne verbittering tegen Graaf OTTO, sterkte maar al te zeer de plannen die by hem broeiden. Weldra was hy in geheim overleg getreden met de Groningers — en de Sint-Walburgskerk was door de Gelkingen spoedig nogmaals in eene sterkte veranderd. Nu trad FOLCAR mede in 't openbaar op, en gebruik makende van Graaf OTTOOS afwezigheid van *Coevorde*, tastte hy met zijne Drenthen het kasteel aan, en overrompelde het, waarby hy de Gravin van *Benthem* gevangen, en heur rijken schat van kleinodiën en juweelen tot buit verkreeg. Daarby kwam een verschil over het burchtgraafschap *Groningen*, waar men zich geheel met FOLCAR vereenigde; zoodat des Bisschops bezittingen overal aangevallen, en het steedjen *Coevorde* in brand gestoken werd. De dreigende gevolgen werden echter nog afgewend door tusschenkomst van den Graaf van *Gelre* en der Prelaten van *Keulen* en *Munster*, waardoor er in 1195 een verdrag tot stand kwam, met de bepalingen: „dat al het geroofde en verwoeste op de Bisschoppelyke goederen in *Drenthe* zou worden vergoed en hersteld; dat den Bisschop duizend, den

Grave van *Benthem* en den Raden [1] honderd Friesche marken zouden worden uitgeteld, en dat aan Heer RUDOLF, FOLCARS oudsten zoon, *Coeverde*, *Drenthe*, en de dienst des Bisschops, overeenkomstig de oude en nieuwe voorrechten, zouden worden overgegeven."

't Valt lichtelyk te begrijpen, dat de Grave van *Benthem*, die thands wel zijne echtgenote in vrijheid bekwam, maar daarentegen van alle bewind in *Drenthe* werd uitgesloten, met deze bepalingen weinig vrede had, en niets liever wenschte, dan er op te rug te komen. En het gelukte hem werkelyk den oorlog weder te doen ontbranden; de Bisschop trok nogmaals een heirmacht saam, en verscheen er weldra meê op Drentschen bodem.

In de nabyheid van *Coevorde* gekomen, rukte hy niet verder voort, maar deed er leger slaan, opdat zijne krijgslieden zich behoorlyk zouden kunnen herstellen. De Drenthenaars lagen in en om het kasteel, en er was by den Bisschop reeds de dag bepaald, waarop hy slag zoude leveren. Die dag naderde.

Het was de avond te voren. De rust legerde zich om de stroowisch en den ruwen tentwand van den wapenknecht, zoowel als om de fulpen kussens in het kleurig pavilioen van Ridder of krijgshaftigen Geestelyke, want met den vroegen morgen zou de strijdklaroen frissche krachten oproepen tot het gevecht, en ervarene Sint-Maertens mannen wisten wel beter, dan dat het Drentsche heir uit een saamgeraapten troep boeren gevormd was. Maar er waren nog onervarenen onder de Stichtsche banier — en wee die banier! dat ze er waren. Plotselyk stuift de voorwacht met luid noodgeschrei op het hoofdleger te rug. Drentsche kreten mengen zich tusschen de Stichtsche klaagtonen, en kletterend staal, traag door staal gekeerd, meest staal versplinterend, overklinkt dat alles; en hoe dikwerf zwaard of speerpunt door een gestikt linnen wapenrok of leederen kol-

[1] Denkelyk de drie in den tekst opgegevene Compromissarissen, namelyk: de Graaf van *Gelre*, de Aartsbisschop van *Keulen*, en de Bisschop van *Munster*. — MAGNIN.

der, of zelfs door een nog ongedekte borst boort — dat gaat in den snijdenden klank van een snerpenden gil, of in het doffe geluid van een onzichtbaren val verloren. En alles is donker. De dood is daar, en zy hooren het klepperen van zijn stalen wieken en het snorren van zijn stalen zeisen — maar waar? waar!.... Het is vóor hen, en nevens hen, het is overal rondom hen heen — en zy kunnen het niet afweeren, niet ontwijken — want alles is donker — en de dood is daar. Een ontzettende verwarring heerscht alom.

Hoor!.... daar schettert de klaroen van Sint-Maerten; die klank geldt ten lichtstraal: dáar is de Bisschop by zijn banier, dáar is *Utrecht*. Dáar stormen zy heen, en scharen zy zich rondom, en voelen er weer kracht in de vuist die om het zwaard sluit. Maar de drang wordt onstuimiger, wordt een geweldige golfslag die hen te rug slaat, immer te rug slaat..... en de Drenthen drijven des Bisschops Ridders, Knapen, en knechten op de vlucht, en het gemyterde hoofd-zelf ontkomt ter naauwernood lijfsgevaar of gevangenis. Honderd Ridders, en een tal van krijgsknechten, en tuig en wapenen, blijven in de macht der overwinnaars, en dertig van de dappersten uit het geslagen leger zien zy liggen onder de gesneuvelden, nu de dageraad zijn eerste licht over de vlakte van het verniel-de kamp schemeren deed.

En dat alles heeft de roekeloosheid der onervarenen te weeg gebracht. Eenige jonge Bisschoppelyke wapentuurs, zich-zelven hoog, en Drentsche kracht en geoefendheid gering achtende, wikkelden zich des avonds met mannen van het vijandelyk leger in gevecht. Alles kwam daar op de been, en snelde op het wapengekletter toe. De roekeloozen werden met geweld te rug gejaagd, sleepten in hun angstige vlucht de verbijsterde voorwachten meê, en brachten verwarring, dood, en schande over het hoofd hunner eigene krijgsmakkers.

Vruchteloos trachtte BOUDEWIJN zich te wreken. Toen trok hy naar *Mentz*, waar hy den Keizer om bystand bad. Maar hy

genoot er alleen de toezegging van: op den 19den April, 1196, trok hy de Rijksstad binnen, vol van oorlogzuchtige plannen — vijf dagen later had hy zijn laatsten strijd gestreden, en was ten eeuwigen vrede ingesluimerd; hy overleed te *Mentz*, op den 21sten April, na een leven vol onrust en wederwaardigheden.

Folcar van coevorde, die thands de Burchtgrafelyke rechten en voorvaderlyke bezittingen voor zijn geslacht erfelyk had zien gemaakt op zijn zoon, was daarmede aan het doel zijner wenschen gekomen, en trok zich nu rustig op zijn huis te *Ansen* te rug, voor zoo verre het ten minste niet noodig geweest zij, dat hy het bestuur voor den gewis nog vrij jongen rudolf hebbe noodig gehad waar te nemen en te handhaven. Hy leefde nog in 1212, en toen, zoo ik hope, aan de zijde der gade, wier liefde hy zijne vrijheid en zijn aanzien te danken had.

Intusschen schijnt het te blijken, dat Burchtgraaf- en Sculteschap thands niet meer door een en den zelfden leenman werden bekleed: in laatstgenoemd jaar, 1212, komt er bepaaldelyk en met name een afzonderlyke Maarschalk van *Drenthe* voor. Dit mag in het gemoed des opwassenden rudolfs wel een vonk van verbittering geworpen hebben, die, allengs tot een vlam aangegloeid, eindelyk volkomen den eerbied en het ontzag heeft verteerd, dat hy den Bisschoppen van *Utrecht*, als zijnen Leenheeren, schuldig was.

Verschillende onrustige bewegingen, waarin rudolf door zijne broeders frederic en godfried min of meer werd gesteund, behoeven hier niet vermeld te worden.

Maar nu naderde het jaar 1226. Rudolf, steeds met den Groninger Burchtgraaf egbert in strijd, tastte toen diens kasteel van *Glimmen* aan, verwoestte het, nam zijn huisgezin gevangen, en verjoeg hem-zelven uit *Groningen*. De vluchteling beklaagde zich by vriend en bloedmaag, won hen voor zijn recht, keerde gesteund en gewapend te rug, en maakte zich weer meester van de stad, waarby vele Gelkingen, rudolfs bondgenoten, gevangen raakten. Rudolf-zelf ontkwam,

en stond al te ras weder met een nieuw leger voor de gekwelde stad.

Bisschop OTTO van der LIPPE, die sedert 1215 het kruisblazoen van *Utrecht* met zijn doornige roze op het zilveren veld dekte, mocht die ongeregeldheden niet langer straffeloos laten plegen, al ware hy minder krijgsman geweest, dan hy in waarheid heeten mocht. In 1227 deed hy dan ook zijne Sallandsche Ridders met hunne manschappen te *Ommen* by een komen, om de Groninger grenzen voor RUDOLFS indringen te dekken. Maar de Drentsche Burchtgraaf, hiervan kondschap bekomen hebbende, onderving en versloeg hen, plunderde het rampzalige *Ommen*, en maakte zich byna zelfs weder van *Groningen* meester. Dat ging den Bisschop tot de keel, en thands besloot hy zijn trouwloozen, maar geduchten, leenman geheel te vernietigen.

Als of het een buitenlandschen krijg gold, zoo rustte hy zich toe, zocht zich alom bondgenoten, en verzamelde overal manschappen. By zijne ambtgenoten van *Keulen* en van *Munster*, by de Graven van *Holland*, van *Gelder*, en van *Cleve*, by Ridderen en Knapen, by Baroenen en Heeren, zond hy zijn wapenboden met klacht en bede — en vond willige ooren en gretige zwaarden alom:

> Honderd Eedlen, wijdvermaard,
> Wakkre Jonkers, fiere Knapen,
> Riddren, lang vergrijsd in 't wapen,
> Elk van hen een leger waard;
> Wie aan *Rijn-* of *Lecke*-zoomen,
> Of waar *Vecht* of *Aemstel* stroomen,
> Slot of have houdt in leen,
> Trok, ter heirvaart opgekomen,
> Met zijn dappren herwaart heen. [1]

[1] Zie eerste Serie Dl. I. blz. 106; en verder het rijk gekleurd tafreel van dezen strijd in het *Tijdschrift voor Utrecht*. 1835 blz. 559.

Zelfs de beroemdste held diens tijds, de Landvorst BERNHART van HORSTMAR, belooft zijne machtige hulp.

Voorwaar! schitterender legermacht dan nu in de anders zoo eenzame vlakten van *Drenthe* by een kwam, was zelden aanschouwd geworden.

Na eenige dagen reizens bevond zich Bisschop OTTO ter plaatse, waar hy zich met zijne bondgenoten zou vereenigen. Sommigen dezer zijn reeds daar; telkens vermeerdert het leger door nieuw bykomende troepen. In de verte ontwaart men nu door het glinsteren van het staal der harnassen en helmen een groot heir. Ieder is verlangend om te weten wat dit zij — en ziet — BERNHART van HORSTMAR komt met zijn Ridders en Edelen, en met die des Aartsbisschops van *Keulen* en des Bisschops van *Munster*. OTTO, de Graaf van *Gelder*, en meer anderen, gaan hem te gemoet, om hem te verwelkomen; zy, die hem niet kennen, verlangen dien beroemden held te zien; aller oogen staren op hem, rijdende aan het hoofd van Ridders, die fier zijn onder zijne bevelen ten strijde te gaan. Eene diepe stilte, geboren uit achting voor, uit bewondering van den Vorst, grijpt eenige oogenblikken plaats. Hy stijgt af, en wordt in dat voorbeeld door de overigen gevolgd; elk zoekt zijne bekenden of naastbestaanden op. BERNHART van HORSTMAR doorkruist het leger, om diegenen welkoom te heeten, die met hem in *Palestina* zegevierend de wapenen gevoerd hadden; men herinnert zich vorige en gelukkige wapenfeiten, en verlangt reeds zijnen roem door nieuwe daden te vergrooten en te vermeerderen. Bisschop OTTO, over zulk een leger in verwondering opgetogen, kan zich geen ongunstigen uitslag voorstellen.

Het gezamentlyke leger gaat nu voort, en komt ten laatste te *Ane*, in de nabyheid van *Gramsbergen*, waar de tenten worden opgeslagen om te vernachten; maar nog altoos blijft er leven en gewoel heerschen, want onophoudelyk komen er nog krijgsbehoeften aan, hier langs de heirbaan met wagens, daar langs de *Vecht* met schepen.

RUDOLF van COEVORDE nadert het Bisschoppelyk heir, en doet het zijne, op byna een halve mijl van OTTOOS, insgelijks vernachten.

De afstand tusschen de beide legers werd gevormd door een onvast, drassig land, dat wel groen bewassen, maar zeer week en waterachtig van bodem was, zoodat men het niet, dan met groote voorzichtigheid en slechts te voet, kon doortrekken, zonder gevaar van te verzinken; en dit was wel aan den Burchtgraaf en zijne Drenthenaars, maar geenszins aan den Bisschop of diens volgers bekend.

De beide legermachten, vol haat tegen elkander, hebben zich nu ter ruste begeven, om die krachten te verzamelen, die hen te beter in staat kunnen stellen hun heeten strijdlust te voldoen. Alle hartstochten zijn hier aanwezig: goede en kwade wisselen zich telkens af, en iedere polsslag, die de stonde des doods doet naderen, wordt nog door die hartstochten gejaagd en versneld. Eindelyk zijn allen, door de vermoeienissen van den dag afgemat, door den slaap overmeesterd — en die slaap was voor velen hunner de laatste.

Naauwlyks heeft de zon de kim verlaten, of elk krijgsman is van zijn leger opgerezen, voorziet zich van zijne wapenen, sluit zich in zijne rusting, en brengt in zijne gedachten een laatst vaarwel aan ouders en verwanten, aan gade en kroost — of vormt zich reeds het denkbeeld, hoe hy weldra als overwinnaar zal te rug keeren, en verhalen van de heldendaden die hy thands gaat verrichten. Men spreekt reeds van het oogenblik waarop de overwinning zal aanvangen, en in aller oogen vonkelt het verlangen om op den vijand los te trekken. Eindelyk is het gantsche leger op de been, en weldra nadert het vurig verlangde tijdstip — welks noodlottigen gang zy verre zijn van te vermoeden.

Bisschop OTTO vergadert al de zijnen rondom zich, en roept met luider stemme uit, dat hy RUDOLF van COEVORDE een rebel tegen het waereldlyk en geestelyk gezach verklaart, en daarom

vervallen van het Erfmaarschalk-ambt van *Drenthe* en het Burchtgraafschap van *Coevorde*, met verbeurtverklaring tevens van alle eigendommen en bezittingen; dat dit vonnis het hoofd treft van allen die den ongetrouwen vasal ter zijde staan, maar dat vergiffenis het deel zal zijn van elk die zich nog van diens valschen aanhang verwijdert. Nog een kort woord voegt hy er by, waarin hy de zijnen van zijn goed recht overtuigt, en hen opwekt tot eenen heldenmoed, zijner zake en hunnen roem waardig.

En daarop beveelt hy hun te knielen; doet een gebed; geeft hun den zegen, en laat elk de plaats innemen, die hy in den strijd bekleeden moet.

En nu —

't Tijdstip is gekomen.
Ziet! daar wenkt des Bisschops hand.
't Sein ten optocht wordt vernomen
En herhaald van allen kant.
Daverend trompetgeschater
Paart zich aan 't bazuingeklater
En aan 't romlen van de trom.
Als door éenen schok bewogen,
Is de voorhoê voortgevlogen,
En de bodem dreunt rondsom.
Voort! vooruit! naar de open velden!
Naar de vlakte voortgehold!
Rolf van goor, aan 't hoofd der helden,
Heeft het vendel reeds ontrold. [1]
't IJzer der gevelde lansen
Wederkaatst in helle glansen
D' eersten gloed van 't morgenrood

---

[1] De banier des Bisschops voerde niet het wapen van zijn huis, een keelen roos op een zilveren veld, maar droeg het beeld van Sint maerten, den schutspatroon van 't Sticht.

En éen kreet van duizend monden
Wordt ten hemel opgezonden:
„Sint-Martijn! — Slaat dood! slaat dood!"

Het leger valt met onbegrijpelyke snelheid, moed, en kracht op den vijand aan. Dicht in een gesloten, dringt de een den ander voort; gejuich en geschreeuw doen de lucht weergalmen; elk waant de overwinning zeker — niemant vermoedt het ontzettend einde dat hem wacht.

De Bisschop is reeds met de zijnen in het lage, drassige land, waar de natte bodem de hoeven der gemaliede strijdrossen inzuigt, en hun den gang belemmert. Om door te komen, prikkelen de haastige en op strijd vlammende ridders de zweetende dieren met stem en spoor; zy trappelen, zy worstelen verder — maar zinken steeds dieper. De krijgers bevroeden thans het verraderlyke van den grond; zy zullen hun misslag herstellen: zy willen ophouden en te rug keeren... te laat! Want de drommen die hun volgen zijn als een stalen golfslag, die onophoudelyk voorwaart rolt, die het standhouden onmooglyk maakt, die aan geen keertocht laat denken.

En nu vangt het vreeselyk drama aan.

Door eigen benden voortgestuwd en omver geworpen, storten de voorste rijen reddeloos in den modder, en hun geschreeuw van woede, hun gekrijt van wanhoop, hun gekerm van smart, wordt door het gejuich der achtersten verdoofd. Dáar, by die achterste rijen waant men den strijd reeds in vollen gang, en zy haasten zich om deel te hebben aan de overwinning; en zy dringen op, altoos op, tot ook hun voet uitglijdt, of wech zakt, en de val van een stortenden makker de ijzingwekkende worsteling vermeerdert, en de hoop op redding in de angsten des doods wech zwijmt. Alles geraakt in verwarring: geene bevelen worden meer gehoord, geene teekens kunnen meer gegeven worden, want trommen en klaroenen zwijgen: de hand die ze deed dreunen ligt vertreden, de mond die ze blies is verstijfd;

de spieren zijn verrekt, de adem is gesmoord. Geschreeuw en gekerm rijst allerwege uit den woelenden en warlenden drom; de orde is verbroken, men denkt slechts aan redding, niet meer aan strijd. Velen, door de zwaarte hunner pantsers, maliën, en harnasplaten in het broek gezonken, zijn reeds door de verwilderde paarden vertrapt, of door de aandringenden onder den voet geraakt.

En nu de Drenthen?......

Van den heuvel staart aandachtig
  Rolf vooruit met loerend oog,
En op eenmaal, kort en krachtig,
  Klinkt zijn roepstem: „spant den boog!"
En daar vliegen pijlen, steenen,
Gonzend naar de vlakte henen,
  Waar de weeke moddergrond,
Toen de voorhoede aan kwam jagen,
Onbekwaam dien last te dragen,
  Paard en ruiter reeds verslond.
En de krijgsakst opgeheven
Snelt hy, van zijn volk omgeven,
  't Veilig pad af naar beneên.
's Vijands benden zien hem komen:
Alle hoop is hun ontnomen,
  Hulp en uitkomst afgesnêen.

Eene menigte der bisschoppelyken, die nog konden ontkomen, zochten zich reeds door de vlucht aan den dood te onttrekken, en wierpen alles wech, wat hun in dat vluchten hinderlyk was. Het aantal der Drenthenaars daarentegen klimt onophoudelyk: even als de Schotsche trosboeven en wagenmenners by den slag van *Bannockburn*, zoo snellen hier de Drentsche dorpers toe, vatten gretig de wechgeworpen wapenen op, en zetten er de vluchtelingen meê na; ja de vrouwen zelfs, te woester naar-

mate zy te meer de eigenschappen van heur karakter verloochenen, dooden wat in hunne handen valt, vermoorden wat zy kunnen genaken. Niets wordt gespaard: gewonden en stervenden zelfs worden zonder barmhartigheid omgebracht; men is niet te vreden met de overwinning — de gantsche dag wordt besteed met moorden! Bisschop OTTO wordt nergens gezien; men weet niet of hy dood of gevlucht is. JAN VAN ARCKEL ligt zwaar gewond te sterven — dat is den razenden overwinnaren niet genoeg: hy wordt met stokken doodgeslagen. Ook BERNHART van HORSTMAR is in het moeras; doch hy, die zoovele gevaren heeft getart, zoovele nooden doorgestaan, hy verliest ook hier den moed niet; hy wenscht voor 't minst met de zelfde glorie te sterven, waarmeê hy heeft geleefd. En voorwaar! niemant heeft daar op dien schrikkelyken dag met meer stoutmoedigheid en met meer roem gestreden dan hy. Ziet hem, zwaaiende het vreeselyk zwaard, dat in twee waerelddeelen even bekend als geducht is,- dat zich met het staal van Sultan SALADIJN heeft gemeten,- dat den Franschman als den Saraceen voor Duitschen moed heeft leeren sidderen! Alles rondom hem heen is reeds gevlucht, of gedood, of gezonken; hy-alleen staat nog, of hy niet te vellen ware: hy wil geen genade vragen aan ongenadigen. Wie hem nadert, slaat hy neêr. De moerassige bodem begeeft hem — om niet te zinken werpt hy zijn schild onder zijne voeten, doodt zijne vijanden rondom zich heen, en staat te midden van hunne lijken als een ontvlamde leeuw by zijn gevelde prooi. By elken nieuwen aanval verplettert hy dengene die het wagen durft hem naar het leven te tasten; maar zijn harnas is zwaar, en een rustige stand wordt hem niet gegund — en hy zinkt al dieper en dieper, en hy valt en sterft eindelyk, niet overwonnen met het staal, maar verraden door den bedrieglyken bodem, en zich reeds gewroken hebbende vóor zijn val.

Zoo stierf de Landgraaf van *Horstmar*, de roemruchtigste Duitscher van zijnen tijd, en de ACHILLES van *Westfalen* genoemd.

Allengs daalde de zon over het bloedig schouwspel neder; de toenemende duisternis belette het verder moorden, en gaf wat er nog zieltogende lag ten minste een rustige dood. Maar het vervolgen was nog niet geëindigd: de Burchtgraaf, die met zijne broeders FREDERIC en GODFRIED, en met MENSO en HENRIC van GRAVESDORPE, reeds terstond de vliedenden nagezet, en alle aanvoerschepen langs de *Vecht*, met een grooten overvloed van voorraad en krijgsbehoeften, buit gemaakt had, liet ook gedurende de nacht van zijn vervolgingstocht niet af, maar rukte steeds voort, doodende en gevangen nemende, tot er geene levende ziel van het fiere Bisschoppelyke leger meer gezien werd.

En de stilte des doods hing gedurende die Augustus-nacht over het slagveld, dat een bloedig kerkhof geworden was, waar de verminkte en vertreden lijken saamgehoopt of dooreengeworpen, half uitgeschud of gants naakt, de verstijfde leden slechts ten deele verbergende in hun vochtig graf, meer door de duisternis dan door de aarde werden gedekt. En met den aanbrekenden dag, toen het nog glanslooze licht doorschemerde aan het oosten — ja, toen kwam er leven over dat erf des doods, maar een akelig, een afgrijselyk leven: het waren zwermen van krassende en krijschende raven, die zich op hunne zwarte vlerken neerlieten op het aas......

Maar weldra werden zy van hun afschuwelyk gastmaal opgeschrikt en wechgejaagd: met den rijzenden morgen stroomden de Drenthenaars van alle zijden naar het oord, dat bestemd was tot zoo ontzettende vermaardheid als het voortaan omzweven zou, om de slachting te aanschouwen die er was geschied, en om ook nog op den laatsten dag van hunne geheugenis te kunnen zeggen: „ik heb het slagveld van *Ane* gezien." En er kwamen er ook uit strafbaarder beginsel: nalezers van wat roofzucht, wreedheid, en baldadigheid in der ijl nog hadden laten liggen van hunnen treurigen oogst. Spoedig evenwel werden allen in toom gehouden door de terugkeerende krijgsknechten, met den Burchtgraaf en zijne Edelen aan het hoofd: zy hadden van den

Bisschop onder de vluchtenden niets bespeurd; zy hadden hunne gevangenen ondervraagd — maar ook dezen was niets van hem bekend, hy was nergens gezien.... Zou hy onder de dooden zijn?..... Er werd gezocht; daarby bleek het, dat er twee honderd Ridders gevallen waren, en knapen in grooter getal; en de schubbejakken, en de kolvekaerels [1], en de onkenbaren..... maar wie telde die!

Eindelyk vond men ook het lijk van OTTO van der LIPPE, gisteren Mytervorst van het machtige en bloeiende Sticht — thands een naauwlyks te herkennen menschelyk overblijfsel, met het hoofd op vele plaatsen verplet, gekerfd en doorstoken, en van boven half gevild, zoodat de kruin niet meer zichtbaar was!

Ook andere aanzienlyke Edelen, Ridders, en Knapen, werden nog herkend, en hunne lijken te rug gegeven aan hunne verwanten of betrekkingen, die ze opeischten. Het lichaam van den Bisschop werd met allen praal en luister, aan zijn hoogen rang verschuldigd, in de domkerk te *Utrecht* bygezet, naast de groeve van zijnen oom, Bisschop DIEDERYC; dat van den edelen Landgraaf, door diens zoon en erfgenaam OTTO te rug gevorderd, werd naar *Horstmar* gevoerd, en daar in het choor der kerk, in het graf zijner vaderen, ter ruste gebracht. Dergelijk lot viel nog anderen dooden ten deel; eenige werden ook by *Hasselt*, en *Gramsbergen*, begraven. Maar voor het grootste deel der verslagenen bleef het moeras tot een onvast graf, waarin hunne beenderen allengs wech zonken. En nog heden noemt de Drenthenaar die plaats de *Bommerite* (vroeger *Mommerite*); en men heeft er meermalen beenderen van menschen en paarden, hoefijzers, spooren, en allerlei stukken van wapentuig gevonden.

Proost DIEDRYC van der LIPPE, 's Bisschops broeder, was gevangen genomen, doch daarby zoo zwaar aan het hoofd gewond,

[1] De gewone wapenknechten, slechts met een harnas van maliën gedekt, of met kolven gewapend.

dat hy weldra overleed, en toen in zijne proostdy te *Deventer* begraven werd. Graaf GERHARD van *Gelre* en GYSBRECHT van AEMSTEL, mede na hardnekkig en bloedig verzet gevangen, werden te *Coevorde* binnen de muren van het kasteel gebracht, waar zy die geneeskundige hulp ontfingen, die hunne zware kwetsuren zoo zeer behoefden. Zoodra zy vervoerbaar waren, liet de Burchtgraaf hen onder eed en handslag voor korten tijd in vrijheid, om voor hunnen losprijs te zorgen. Op draagbaren werden zy binnen *Utrecht* gebracht, waar op dien tijd het Kapittel vergaderd was, om een nieuwen Bisschop te benoemen, waartoe de jonge Graaf van *Holland* zijn bloedmaag WILLEBRAND, den Bisschop van *Paderborn*, ernstig en dringend voordroeg en aanbeval. De gewonde Heeren stemden daarin met nadruk by: dat was de man die het leed des Bisdoms wreken kon, het ontzettende leed, waarvan hunne doodelyke zwakheid en hunne nog niet gants geheelde wonden zoo luide spraken. Die toespraak had groote kracht in 't Kapittel: WILLEBRAND werd gekozen, en een gezantschap onmiddelyk naar *Italië* gezonden, om eenige bezwaren tegen die benoeming te doen opheffen, en tevens den Prelaat-zelf, die zich daar by *Duitslands* Keizer FREDERIC bevond, kennis te geven.

Burchtgraaf RUDOLF begreep in dien tusschentijd, dat zijne ongehoorde overwinning hem luttel voordeel zou aanbrengen, indien hy er niet oogenblikkelyk gebruik van maakte om zijn gezach uit te breiden, en de aanhangers van den Bisschop te verdrijven of ten onder te brengen. Hy rekende op de neerslachtigheid, maar gedacht misschien niet aan de woede der verbittering, die ook was opgewekt. Hy spoedde zich naar *Groningen*, om dat te nemen, maar stiet er tegen EGBERTS dapperheid het hoofd: vervolgends viel hy in *Twente*, maar had er nog minder geluk: een aantal zijner krijgslieden werd er gevangen gemaakt. Daaronder waren ook twee Ridders, HENRIC van GRAVESTORPE en BARTRAM van HOVE, die, niettegenstaande zy een machtig rantsoen boden, als roovers werden gedood, en

hunne lichamen op het rad gelegd. Een ander nog grooter nadeel trof hem aan den Groninger kant. Veertig Stichtsche Ridders met hunne volgers overvielen zijn kasteel van *Peyse*, vermeesterden het, brachten een deel der Gelkingsche Edelen die zy er vonden terstond om het leven, en voerden de overigen gevankelyk naar *Groningen*. En nu kwam eindelyk Bisschop WILLEBRAND-zelf.

De eerste afdeeling zijns legers, onder bevel der Graven BODEKYN van BENTHEM en OTTO van HORSTMAR, die den dood zijns vaders te wreken had, naar *Groningen* gezonden, trok van daar over *Mitzpete (Midlaren)* in *Drenthe*, maar werd er by *Norgh* zoo stoutelyk ontfangen, dat ze genoodzaakt was met verlies te rug te keeren. De tweede afdeeling, meest Friezen uit *Westergo*, drong aan den kant van *Backeveen* in, legde eenige woningen in de asch, en keerde, zonder verder iets uit te richten, met de buit beladen weder. Beter dan beiden slaagde de derde afdeeling, insgelijks Friezen, uit de ommestreken van *Staveren* en *Lemsterland*, die over *Brocope* in *Drenthe* rukte, en zulk een schrik verspreidde onder de bevolking, dat deze beloofde den Bisschop voldoening te zullen geven, en gijzelaars aanbood, ten bewijze hunner goede trouw. Van de Overijsselsche zijde waren twee benden in aantocht: de eene uit Twentsche manschappen bestaande, trok voorby *Coevorde* landwaart in, en verbrandde het dorp *Emmen*; met eenige omliggende gehuchten; de andere, uit *Salland*, *Deventer*, en de *Vecht*-streken byeengebracht nam den weg door *Ommen*, over het noodlottig moeras, trok daarna de *Reest* over, en verbrandde eenige dorpen en gehuchten tegen over *Runen*. Met de zesde en aanzienlykste afdeeling had zich de Bisschop-zelf op de grenzen gelegerd, tusschen *Steenwijc* en *Uffelte*. Toen hy nu den rook der brandende plaatsen zag opgaan, het teeken dat zijne getrouwen daar waren, en de wraak over het leed van *Utrecht* een aanvang nam, trok hy met geweld op de Drenthenaars aan, sloeg hen op de vlucht, en legde onder het najagen het dorp *Ansen* in de asch. Alleen

de nacht verhinderde hem om zich met de leger-afdeeling van *Ommen* te vereenigen, en gezamendlyk zijne vijanden op het lijf te vallen. [1]

Tegen zooveel overmacht was de Burchtgraaf met zijnen aanhang niet opgewassen; hy begreep dat zelf, gaf het op, en boog tot vrede, dien hy ook verkreeg, maar die eigendlyk de onderwerping van den overwonneling was: de Drenthen moesten binnen een bepaalden tijd aan WILLEBRAND drie duizend, en aan diens raadsmannen vierhonderd Keulsche mark betalen,- na jaar en dag honderd goed gewapenden naar *Lijfland* zenden, die er op eigene kosten tegen de Pruissische heidenen zouden strijden,- een klooster van twintig prebenden stichten, tot boete voor de slachting by *Ane*, en tot verkrijging van de rust der zielen van die daar gevallen waren; en eindelyk, wat wel het zwaarst van alles woog — RUDOLF en zijne broeders moesten afstand doen van hun huis te *Lare*, van alle rechtsgebied in *Drenthe*, en van het kasteel van *Coevorde*, met al de aanhoorigheden! En als borgstelling voor het vervullen dezer harde bepalingen werden veertig gijzelaars gevergd, in boeien geslagen, en ook werkelyk naar het kasteel van *Vollenhove* opgezonden.

Het slot te *Lare*, waarvan *het Laar* in *Hanover* thands nog den naam bewaart en de plaats aanwijst, werd oogenblikkelyk neêrgeworpen: dat te *Coevorde* was voor den Bisschop-zelf van te groote waarde, en bleef bestaan, maar ontfing een anderen voogd: WILLEBRAND stelde EYLARD van BENTHEM tot Burchtgrave van *Coevorde* en Maarschalk van *Drenthe* aan, maar bepaalde later, dat deze beide waardigheden voor 't vervolg nimmer erfelyk zouden zijn. En het ware zeker de beste waarborg voor 't behoud van het Bisschoppelyk gezach geweest, zoo dat beginsel doorgevoerd had kunnen worden; maar RUDOLFS trouwloosheid, en de verknochtheid der Drenten aan hem en zijn

---

[1] AREND.

Huis, gaf den loop der zaken weldra weder eene andere richting.

Op den 10[den] October 1228 was de zoen gesloten — in September 1229 ontfing de Bisschop onverwacht de tijding, dat RUDOLF op den 30[sten] Augustus by verrassing en door verraad van de burchtzaten zich weder meester van het kasteel van *Coevorde* had gemaakt. Grootelyks verontwaardigd, trok WILLEBRAND terstond een leger by een, en spoedde zich daarmede naar *Drenthe.* Maar hoe gaarne hy oogenblikkelyk voor het kasteel had willen vallen — 't was thands onraadzaam, want het natte jaargetijde had reeds een aanvang genomen, en de drassige en doorweekte bodem rondom de burcht was niet meer in staat om stormtuigen of schietgevaarten te dragen. De strijdbare Bisschop bleef al toevend intusschen niet ledig; hy deed by *Nyenstede* het leger op slaan, en er terwijl den bouw van een kasteel, *Hardenbergh,* aanvangen. Daaglyks kwam het nu tot schermutselingen, die van wederzijdsche verbittering getuigden, overigens niets beslisten. Eindelyk verscheen de vurig verlangde winter, eindelyk begon de vorst. En het leger brak op van *Nyenstede*, en voerde de stormtuigen voor *Coevorde.*

Maar thands had de Bisschop te worstelen met kwade gevolgen van zijn eigen verstandig beleid. Toen hy EYLARD VAN BENTHEM het kasteel in bewaring gaf, had hy het vooraf wèl doen versterken, en van allerlei verdedigingstuig ruim voorzien; en RUDOLF bezigde nu dat alles, om zijn tegenweer hardnekkiger te maken. Ook de wisselvalligheid van het seizoen werkte hem daarin meê: terwijl de Bisschop het stormen en rameien niet onderliet, en door volharding hoopte te winnen, werd het vriezend weder plotselyk door een fellen dooi vervangen; en onophoudelyke regenbuien, door wilde stormvlagen gezweept, doorweekten zoo spoedig den grond, dat de belegeraars zich ijlings moesten te rug trekken, en hun krijgstuig achter laten, onder schimp en spot der belegerden.

Toch gaf de koene Bisschop het nog niet op. Hy begaf zich

naar *Groningen*; toog, toen 't weder weêr omsloeg, in *Friesland*; stelde zich tot een hervatten van beleg in staat, en rukte, by het aanhouden van den vorst, ten tweedemale voor *Coevorde*, waar de waterplasschen in een enkel ijsvlak veranderd waren, en thands zelfs een vaste brug aanboden, om het kasteel van alle zijden te kunnen naderen. En heftiger werd er gestreden; en de strijdgloed verhief zich, naarmate de winterkoude feller blies, en het tintelende blaauw van den hemel zich strakker over het dorre landschap welfde. Maar de geele burcht lag daar ook als een koude, onbeweeglyke rots, en trotseerde stormram en blyde even kloek, als RUDOLF met zijn wilde Drenthen het staal der bestormers, wier bloed in breede stroomen het ijsvlak purperde, waar op zy van de stormladders werden neêrgeworpen. En daar kwam nogmaals de dooi. Een sterke stormwind stak op; het ijs scheurde en brokkelde: het water bruischte over de vlakte — en met dien kampioen viel niet te strijden. Teleurgesteld begaf WILLEBRAND zich naar *Vollenhove*, maar versterkte terwijl het kasteel van *Steenwijc*, om ten minste een tegenwicht tegen RUDOLF in de krijgsschaal te kunnen leggen.

De beleidvolle Burchtgraaf gevoelde ook zeer goed hoe hem dat zou kunnen belemmeren, en was yverig bedacht om het gevaar tot voordeel om te werken. Met den schijn van nog grooteren overmoed dan hem werkelyk bezielde, wist hy de Ridders, aan wie de verdediging was opgedragen, tot een uitval te tarten, die velen hunner het leven, den overigen de vrijheid kostte, en den overwinnaar den vrijen toegang in het gantsche gewest open zettede.

Zoo was RUDOLFS banier alom de banier der zege geworden, en gantsch *Drenthe* schaarde er zich rond om heen. Maar ware er één Bisschop tegen den rusteloozen Ridder opgewassen, dan was het WILLEBRAND, die als geestelyke luttel verdienste bezat, maar als krijgsman ontegenzeggelyk uitblonk. Hy begon thands met de grenzen des Bisdoms van alle zijden te versterken en te dekken, en verzamelde in *Friesland* aanzienlyke hulptroepen,

die in *Ooster-* en *Westergo* werden gelegerd, om by de eerste oproeping vaardig te zijn. RUDOLF vernam deze ontzachwekkende maatregelen, en overzag, wat hem met den naderenden zomer (1230) te wachten stond; zijn toestand werd dien van een ingesloten ever gelijk: langsamerhand zou zich de kring vernaauwen, en dan mocht zijne wilde woede den dood rondom zich spreiden, en dan mocht hy er nog hier en daar doen vallen, vóor hy zelf viel, maar doorbreken en zich redden was niet meer mooglyk. Hy stelde het den zijnen voor oogen, en zy deelden zijne ernstige bezorgdheid: zy zonden gezanten aan den Bisschop. Maar de vertoornde Mytervorst wees die ongehoord wech. Dat was een noodlottig voorteeken; en nu haastten de schuldigen zich om der Friezen voorspraak te bidden, opdat dier tusschenkomst eene verzoening bewerken mocht. WILLEBRAND liet zich eindelyk overhalen, en stelde het bepalen der voorwaarden aan eenige Friesche Abten in handen.

Hier geldt ook weder, wat reeds by andere dergelijke voorvallen opgemerkt is: de harde vormen der onderwerping getuigen meer dan eenig verhaal, door vriend of vijand opgesteld, hoe wanhopend de Burchtgraaf zijn toestand van het oogenblik zelf vond. De zoen geschiedde op deze wijze: — RUDOLF trok met zijne broeders en duizend hunner volgers een mijl buiten de muren van *Coevorde,* waar de Bisschop, omringd van de groote Leemannen van het Sticht, hem opwachtte. Daar bogen zy in het stof, en smeekten hem knielend om vergiffenis voor hunne rebellie. RUDOLF, FREDERIC en GODFRIED beloofden dan nog in 't byzonder voor zich, en in tegenwoordigheid van allen, dat zy hem op eene bepaalde plaats, tusschen *Coevorde* en *Hardenbergh,* al hunne erfgoederen, op tweeduizend mark geschat, in eigendom zouden afstaan, en der kerk van Sint-Maarten twaalf hunner leenen opdragen,- bovendien een vol jaar balling 's lands zijn, en dan na hunnen terugkeer hun Leenheer tegen alle vijanden getrouwelyk ten dienst te staan. En zy bevestigden dit alles met aflegging van eenen eed. Hun

uiterlyk moet daarby zeker in goede verstandhouding met hunne woorden zijn geweest; want niet alleen dat de Bisschop hen nu in genade weder aannam, van den ban onthief, en in het bezit hunner goederen herstelde, maar RUDOLF werd zelfs weder beleend met het burchtgraafschap en de maarschalkdy.

En toch behield de trouweloosheid de overhand; het was of de Drenthen Vlamingen waren geworden: Met eene onverklaarbare roekeloosheid weigerden zy reeds kort daarna om de hun voorgeschreven schadevergoeding van ongeveer drie duizend mark zilvers te betalen, en vereenigden zich weder met den Burchtgraaf in opstand, zonder het oor te willen leenen aan de ernstige vertogen der Friesche geestelyken, die hen op het bezworen verdrag wezen. De Bisschop, aldus tot het uiterste gebracht, verklaarde hen thands te recht voor eerloos, meineedig, en onwaardig om in de gemeenschap der Kerk te blijven; maar dit bracht niets dan eene redelooze verbittering te weeg, en hun andwoord was een gewapende inval in het land van *Vollenhove*. WILLEBRAND verzamelde zijne benden binnen *Swolle*, en rukte den opstandelingen tegen. Doch toen het tot een beslissenden strijd zou komen, schijnt het dat er aarzeling bestond van beide zijden: er werd een wapenstilstand getroffen voor vijftien dagen, en men zou beproeven in hoeverre eene wederzijdsche bevrediging mooglyk was. RUDOLF van COEVORDE, die wonderlyke mengeling van riddermoed en ontrouw, van fieren trots en listigheid, maar bovenal lijfeigene van een ontembaren heerschzucht, besloot om zelf met den Bisschop te spreken, en trok daartoe met MENSO en HENRIC van GRAVESTORPE naar den *Hardenbergh*, het gesloten bestand als een brief van vrijgeleide beschouwende.

Zy betraden het kasteel. De oude MENSO bleef toeven. RUDOLF begaf zich met HENRIC voor den Bisschop. De Prelaat was niet weinig verbaasd, den stoutmoedigen maar schuldigen Ridder dus op 't onverwachtst voor zich te zien. — »Hoe waagt gy het,

„dus te verschijnen te midden uwer vijanden, slechts van een „enkelen man vergezeld!" roept hy uit. En die noodlottige woorden deden de verbittering der aanwezige Edelen, by den aanblik des Burchtgraven gewekt, in woede ontvlammen. Zy werpen zich op de beide Ridders, en willen hen te lijf; WILLEBRAND tracht het te vergeefs te keeren, en nu zijne woorden onmachtig zijn, opent hy den bedreigden snel een zijner vertrekken. Maar dit is slechts tijdelyke redding. „Zy moeten „sterven, de verraders!" roepen allen hem tegen: „de schim „van Bisschop OTTO roept nog altoos onverhoord om wraak: de „bloedzoen is nog steeds onvolbracht — zy moeten sterven!" — „Maar dan geen moord!" yvert de Bisschop er tegen in: „een „rechtspleging dan kan verzoenen, geen moord!" — En de onstuimigen laten zich hiermede gezeggen; voor het oogenblik is het leven van RUDOLF en HENRIC beschut, maar MENSO was reeds daar buiten onder de zwaardhouwen gevallen. De Bisschop spoedt zich naar *Utrecht*: zijn krijgsmans-eere staat op het spel: de Drentsche Ridders zijn, in vertrouwen op het bestand en hem, tot hem gekomen; had hy ze in het veld overwonnen — hy mocht ze als rebellen en moordenaars doen hangen, thands mag hun geen hair worden gedeerd. Maar de Kapittels waarby hy zich vervoegde, waren niet zoo ridderlyk gezind: de wildste valken der Drenthsche heide weder te laten ontsnappen, opdat hun de vleugelen weer konden wassen, en zy zich de nagels weer konden scherpen — dat ware onzinnige dwaasheid! Ze hadden op de goede trouw van den Graaf-Bisschop gebouwd — daarom zou niet hy, maar het Kapittel vonnissen. En er werd gevonnisd. Burchtgraaf RUDOLF van COEVORDE en Heer HENRIC van GRAVESTORPE werden, ten aanschouwe van een groote menigte, Edelen en geringen, als moordenaars levend geradbraakt, en hunne lijken, met dat van den grijzen MENSO, opendlyk op het rad gelegd.

Zoo viel de machtigste loot van den ouden Burchtgrafelyken

stam, en met hem stierf zijn tak uit, want hy liet slechts eene enkele dochter na, die in het huwelyk trad met een zoon van Grave HERMAN van LOEN, HENRIC van BORCULO.

RUDOLFS geweldige dood had intusschen by de Drenthenaars die hem vierden en liefhadden gants geene verslagenheïd te weeg gebracht: zy trilden van woedende zucht om de martelie te wreken van een man, die op hunnen grond geboren was, en altoos aan hunne zijde had gestaan, ja dien zy eigendlyk beschouwden als hunnen rechten Landsheere. Ook buiten *Drenthe*, in *Friesland* en in het Sticht-zelf, waren stemmen van afkeuring en van afgrijzen opgegaan, over de onwaardige handelingen van het Bisschopshof. De Friezen van *Langewold*, *Fredewold* en *Fivelingo* verbonden zich met de Drenthenaars, en Stichtenaars weigerden den Bisschop in den dreigenden nood by te staan. Slechts door buitengewone aflaten en den machtigen invloed der Friesche Geestelykheid gelukte het hem nog om een goed leger by een te brengen. De oorlog werd evenwel ongelukkig gevoerd, en eindigde in het voorjaar van 1231 met den zoen van *Mitzpete*, waarby RUDOLFS oudste broeder FREDERIC met het Burchtgraafschap werd verlijd, waarschijnlyk als voogd over zijne nicht, RUDOLFS Erfdochter, die kort daarop huwde met HENRIC van BORCULO, en dezen alzoo tot het Burchtgraafschap bracht.

Het behoud der vrede scheen echter eene onmooglykheid. Reeds het volgende jaar, door wanbetaling en andere schending der overeenkomst, van de zijde der Drenthenaars, brak de oorlog op nieuw uit. De Bisschop spoedde zich ijlings naar *Friesland*, en op eene vergadering te *Wijns* werd over de straf der opstandelingen beslist: men zou hun land vernielen te vuur en te zwaard.

Het saamgevloeide leger werd in drie hoofdbenden verdeeld, waarvan het eerste over *Brocope* in *Drenthe* viel, het tweede by *Steenwijc* het Stichtsch grondgebied dekte, en het derde, onder aanvoering van den krijgshaften en onvermoeiden WILLEBRAND, naar *Coevorde* trok. Vier duizend voetknechten en een

keurbende van zes honderd ruiters volgden de Bisschoppelyke banier. Langs *Ane* trok men weder over het beruchte moeras, dat nu door de zomerhitte was opgedroogd, en naderde, omstreeks het vallen van den avond, op den 17den September, de rustige stede, die den vijand niet zoo naby vermoedde, maar weldra vreeselyk uit hare rust werd opgewekt. In een oogenblik was de plaats omcingeld. En opdat het staal niet in den donker woeden zou,- opdat de Bisschoppelyke krijgsknecht den schedel zou kunnen zien, dien hy moest treffen, en de borst zou kunnen vinden die hy ging doorbooren — werd het vuur in de huizen geworpen; en het knetteren der vlammen en het kraken der verteerende gebouwen mengde zich onder het klaaggeschrei en angstgehuil der in wanhoop rondgejaagde bewoners, die overal den dood zochten te ontvlieden, en overal den dood in de armen liepen. Oud noch jong werd gespaard, stand noch rang werd verschoond, en het staal verwde zich met het bloed der weerlooze maagd zoo wel als met dat van den jongeling of den man, die in zyn doodsangst nog naar een wapen had gegrepen om zich het leven duur te doen betalen; de moeder met haar zuigeling lag geworpen over de borst van den grijzaart, en de roode vlammen kleurden de verbleekte gelaatstrekken met een akeligen blos. Toen de nacht kwam, was *Coevorde* uitgemoord, en WILLEBRAND trok met zijn vermoeide benden op *Ane* te rug, om ze rust te geven en kracht te doen verzamelen, want met den volgenden dag zou het de hoofdburcht gelden, wier graauwe muren, onbeweeglyk als altoos, door den vuurgloed verlicht, uit den duisteren schoot der nacht-zelf schenen op te rijzen, en met versteenden blik de verwoesting te aanschouwen; de voorburcht, na aan de stede gelegen, had echter de gloeiende hitte niet kunnen weerstaan, en was mede een prooi der vlammen geworden.

Maar de burchtzaat, al was Heer HENRIC afwezig, en al was ze te zwak om de overrompelde plaats hulp te bieden, zat evenwel niet moedeloos en ledig: bode by bode sloop in de

nacht uit het kasteel, en snelde over de heide naar alle plaatsen die binnen uren te bereiken waren, en wekte er slotbewoners en dorpers en veldelingen op, en ter weer voor hen-zelf, en ter wrake voor het vernielde *Coevorde*, welks vlammen als een fakkel zijn pad over de heide hadden belicht, en thands daar van verre den hemel nog met zoo treurigen weerschijn kleurden. Ook kwamen er van rondom reeds gewapende mannen aangesneld, die door den nachtelyken gloed waren opgeschrikt, en gevoeld hadden dat het meer dan vuurnood moest zijn. Het was zoo eenzaam niet op de heide als de Bisschop dat wel meende, toen hy weder naar *Ane* toog, en hy zou zich zeker liever op eenigen afstand rondom het kasteel hebben gelegerd, indien hy geweten had met wat aanzienlyk getal strijdgierige gewapenden de bezetting gedurende die onrustige nacht vermeerderd werd. Toen hy 't bespeurde was het te laat, en tot zijn schade: hy moest aftrekken, zonder het kasteel overmeesterd te hebben.

Toen Burchtgraaf henric van borculo omstreeks 1262 overleed, liet hy slechts een minderjarigen zoon na; Bisschop henric maakte van deze gelegenheid gebruik, om zich voorloopig in het rustig bezit van het kasteel te kunnen waarborgen, en stelde het, als burchtleen, in handen van drie vertrouwde Ridders: de gebroeders geraerd en rudolf clenke, en hacko stevens van hardenbergh, die het als een open huis voor hem zouden bewaren. Zy hadden daarby voor 200 Deventersche ponden opgeschoten, en zy verbonden zich om, by terugbetaling dezer gelden, het kasteel met zijn toebehooren weder terstond in 's Bisschops handen te stellen.

Later, toen de jonge henric van borculo mondig geworden was, geraakte hy-zelf weder in het bezit der erfwaardigheden van zijn voorgeslacht, en werd daarin opgevolgd door zijn zoon reynald, die als zoodanig het eerst in 1296, onder Bisschop jan van syric voorkomt, en wiens twee oudste zonen zijne voornaamste waardigheden beërfden; reynald ontfing het burchtgraafschap, en droeg sints den naam van reynald

van COEVORDE, en GODFRIED werd Heer van *Borculo*, en bleef alzoo den ouden geslachtsnaam voeren. Twee andere broeders, HENRIC en RUDOLF, zijn intusschen mede als COEVOEDEN bekend.

REYNALD de Tweede werd opgevolgd door zijn zoon REYNALD den Derde, Ridder, die in deze waardigheid op het jaar 1344 voorkomt. Hy verhief zich, langs een rechtmatigen weg, hooger dan een zijner voorzaten. De Bisschoppen JAN van DIEST en NICOLAES CAPUTIO hadden het Bisdom in zoo groote schulden gestoken, dat de bekwame JOHAN van ARCKEL, die den laatste verving, zich onder anderen genoodzaakt zag tot het verpanden der leenheerlyke rechten van het Burchtgraafschap aan den bemiddelden REYNALD, die zich daarmede tijdelyk den tytel van „Heer van *Coevorde*" kocht, waaronder hy reeds in 1347 voorkomt. In dat zelfde jaar werd hy ook beleend met het slot van *Goor*, en met de maarschalkdy van *Twenthe*, die evenwel kort daarna, onbekend om wat reden, aan Heer FREDERIC van der EESE werden opgedragen.

Nog grooter aanzien bereikte het Geslacht onder zijn zoon REYNALD den Derde, die, het zij door aankoop, het zij door erfenis, van zijn neef HENRIC van BORCULO de Heerlykheid van dien naam bekwam, en in deze laatste waardigheid zijne eigene munt deed slaan. Of, te gelijk met de Heerlykheid *Coevorde*, ook het scholt-ambt van *Drenthe* aan REYNALD den Derde is verpand geworden, dan of hy en zijne opvolgers, zich het slappe bestuur en de vermindering der macht van sommigen der Utrechtsche Bisschoppen ten nutte makende, die waardigheid eigendunkelyk, en zonder daartoe gerechtigd te zijn, aan zich hebben gebracht, is niet bepaaldelyk op te geven. Daar wy intusschen na het jaar 1339 noch Schulten van *Drenthe*, noch Heeren of Ridders van EELDE hebben ontmoet, is het zeer licht mogelyk, dat met HENRIC van EELDE, den Tweede van dien naam, ons als de laatste Schulte van *Drenthe* uit dat Geslacht bekend, de stam der Ridders van EELDE is uitgestorven, en dat

zulks den Heeren van *Coevorde* aanleiding heeft gegeven, om zich het rechtsgebied en bestuur over dat gedeelte van *Drenthe*, dat niet aan het leen van *Coevorde* verbonden, en alzoo niet aan hen onderworpen was, aan te matigen; iets, waartoe het slechte bewind van eenige Utrechtsche Bisschoppen, dier steeds vermeerderende machteloosheid, en de daarmede hand-aan-hand-gaande uitputting van het Bisdom, kunnen hebben medegewerkt en het hunne toegebracht.[1] Heer REYNALD liet geen kinderen na, en werd na zijn overlijden, dat tusschen 1364 en 1368 moet hebben plaats gehad, opgevolgd door den oudste zijner broeders, JOHAN van COEVORDE.

REYNALD de Vierde, Heer JOHANS zoon en opvolger, werd, schoon hy het niet tot den rang van Ridder gebracht heeft, door het gemeene land van *Drenthe* als hoofd en Heer erkend, en in een stuk van 1382 hun „lieven Joncker" genoemd. In deze waardigheid waren de Heeren van *Coevorde* het hoofd van het burgerlyk en het krijgsbestuur van *Drenthe*, en van de rechtspleging tevens; bovendien waren zy belast met de invordering van 's Bisschop tollen, en waarschijnlyk zal de invordedering der overige belastingen en vorderingen, die ten behoeve van den Graaf-Bisschop moesten worden opgebracht en betaald, ook hun aanbevolen geweest zijn. Zy zorgden bovendien voor het innen der breuken of boeten, die ten behoeve van den Landsheer werden verbeurd, en, geheel of ten deele, aan hem moesten worden verandwoord. Deze waren in de middeleeuwen voorzeker vrij aanzienlyk, naardien zelfs de grootste misdaden, doodslag en roof niet uitgezonderd, met geld konden worden geboet. De boeten of breuken waren een rijke bron van inkomsten, voor den Graaf-Bisschop niet alleen, maar ook voor diens Stedehouders, die sommige boeten geheel voor zich-zelven trokken, en van andere een bepaald aandeel hadden, terwijl die inkomsten in 't algemeen een gedeelte der staathuishou-

[1] MAGNIN.

delyke bezoldigingen uitmaakten. In verband met het belang van den Landsheere en diens Stedehouders, was de lijf- en boetstraffelyke rechtspleging, naar het schijnt, alleen en uitsluitend aan laatstgemelden, als vertegenwoordigers van den Graaf of Heer van *Drenthe*, of wel aan hen en eenige weinige gelastigden uit het volk, aanbevolen en toevertrouwd. De roeping van de Rechters te *Coevorde* en te *Eelde* is derhalven geweest, om in alle gevallen den persoon des Landsheeren te vertegenwoordigen, voor diens rechten en belangen in alle opzichten te waken, en ze, zooveel doenlyk, voor te staan en te bevorderen. [1]

Reynalds beenen waren niet van dezulken, die de weelde kunnen dragen: in het bewustzijn van zijn grootheid vormde hy het plan om zich van het Bisdom los te rukken, en zich-zelf tot onafhankelyk Heer van *Drenthe* te verheffen. De Drenthen, die waarschijnlyk juist in dat tegenwicht van den machtigen Leenman tegen over den machtigen Leenheer een waarborg voor het behoud hunner rechten en vrijheden zagen, waren lang niet allen gezind, om den overmoedigen Heer in diens eerzuchtige plannen de behulpzame hand te reiken. Reynalds bevestiging van de door *Groningen* met zijne voorvaderen aangegane verbindtenissen, zonder daarin de Etten, Drentsche Gemachtigden, te kennen, vervreemde hem mede niet weinig van de gemeenten, die den „lieven Joncker" allengs minder lief begonnen te vinden. Reynald ging echter op den ingeslagen weg voort, en onthield zelfs aan het Bisdom de pachtpenningen, die hy het, wegens een van zijn vader geërfd een-derde aandeel in het waereldlyk- en de Heerlykheids-rechten van *Selwerd* en van *Wolde* en *Goo*, in *Groningen*, verschuldigd was; waarop het Dom-kapittel hem in 1392 daarvan vervallen verklaarde,

---

1 By de opgemelde twee hooge Ambtenaren of Leenmannen berustte echter evenmin het burgerlyk bestuur alleen, als de burgerlyke rechtspleging: het volk en eenige daartoe uit diens midden gekozenen hadden niet weinig aandeel aan beiden. — Magnin.

en het anderen toewees, zonder dat REYNALD zich in zijne stelling vermocht te handhaven.

Kort daarna overleed de zwakke Bisschop FLORIS van WEVELICHOVEN, en de fiere FREDERIC van BLANCKENHEYM, toenmaals Bisschop van *Straatsburch*, werd tot den opengevallen zetel geroepen. De nieuwe Bisschop, nadat hy zich op de hoogte der bestuurszaken van zijn sticht had gesteld, begreep terstond de belangrykheid van het Drentsch leen, won zijne vier voornaamste steden, *Utrecht*, *Deventer*, *Campen*, en *Swolle*, in zijn belang, en deed nu in 1394 den Heer van *Coevorde* de terugbetaling der voorgeschoten pandpenningen aanbieden, met terugvordering, natuurlyk, van de daarvoor afgestane rechten. Maar REYNALD wees dat, in zijne trotschheid, wederrechtelyk en smadelyk van de hand, en den Bisschop bleef derhalven geene andere keus, dan zich door de wapenen weder in 't bezit van zijn wettig eigendom te stellen. Hy zag de moeielykheden, daaraan verknocht, wel degelyk in, en trachtte die, door weloverlegde verdragen en overeenkomsten met de omwonende gewesten, al aanvankelyk zooveel mogelyk te verminderen. In Augustus 1395 trok hy daarop met een goed uitgerust leger naar *Drenthe*, trad er met de gemeenten in overleg, schonk en verzekerde haar vele voorrechten, en trad toen meer dadelyk tegen den Burchtgrave op.

REYNALD was niet zonder bondgenooten: Edelen uit de geslachten van LAER, RUNEN, de MEPSCHE, van VOËRST, van der ESE, VERNENBORCH, APELDORN, en anderen, zoo uit *Overyssel* en *Gelderland* als uit *Drenthe*, en zelfs uit de Oost-Friesche ten BROECKES, hadden zijne partij getrokken, en ook Hertog WILLEM van *Gelder*, hoezeer 's Bisschops bloedverwant en vriend, was hem zeer gezind, en niet ongeneigd om hem in den nood by te staan. Maar de verstandige Bisschop had zijne maatregelen zoo goed genomen, dat eene hoofdvereeniging ondoenlyk werd, de afzonderlyke kleine machten in volkomen bedwang werden gehouden, en zelfs de Hertog zich van geen krijgsvolk

ontdoen durfde, daar hy van de Utrechtenaars en Amersfoorters een inval in de *Veluwe* vreesde. De Burchtgraaf moet zich intusschen op den toegezegden bystand nog al verlaten hebben: een tweede aanbieding tot teruggave der pandpenningen sloeg hy weder volstrekt af, en betoonde geen den minsten lust om tot den afhankelyken staat van leenman terug te keeren. Frederic zette het aangevangen beleg derhalven door, en sloot het kasteel zoo volkomen in, dat elke betrekking met eenigen bondgenoot volkomen onmogelyk was.

Wat by zoo krachtdadige handelwijze te voorzien was, gebeurde: van alle hulp van buiten verstoken, waren de middelen van binnen niet toereikend om zich op den duur staande te kunnen houden, en weldra drong de nood tot onderhandeling Johan hardenbergh, of hundenbergh, reynalds Slotvoogd, werd door zijn Heer met die onderhandeling betrouwd; en dat was een moeielyke taak; want nu had de tegenstand den Bisschop onverzettelyk gemaakt, en de Slotvoogd kon tegen eene volstrekte overgave van stad en burcht niets anders, niets meer bedingen, dan behoud van lijf en goed; van vrijheid voor den trouwloozen vasal kon geen sprake zijn. Die vernedering, hoe verdiend ook, was grievend, maar viel niet te ontgaan: het sterke kasteel was door het eindeloos stormen zeer beschadigd, de moedige bezetting ten eenenmale afgemat. De eenige gunstige bepaling, die nog verkregen werd, was een stilstand van strijd gedurende acht dagen; kwam er in dien tusschentijd geen ontzet, dan zou de Burchtgraaf zich onderwerpen. Reynald hoopte; zag met vurig, onrustig, angstig verlangen uit, waar de Bisschop kalm het einde wachtte; het werd de zesde, de zevende dag — er daagde geen ontzet op; het was de achtste — en geene banieren in den omtrek, dan die uitwoeien in het Bisschoppelyk leger. En toen de zon van den achtsten dag onder ging, wapperde Sint-Maerten op de tinne van het kasteel: er was geen ontzet gekomen, de overgave alzoo geschied, en reynald werd gevankelyk naar het slot van *Hardenbergh* gevoerd.

Twee jaren later werd hem door gunstige tusschenkomst van den Hertog van *Gelder* tot verplichting gesteld, om tegen 15000 oude schilden af te zien van alle aanspraak op de Heerlykheid *Coevorde* en het rechtsgebied in *Drenthe*, en hem werd vijf jaren tijds gelaten, om zich hierover te bedenken. Hy koos het verstandigste, en teekende den afstand op den 4[den] April 1402. Hy schijnt zich vervolgends in *Gelderland* te hebben opgehouden, en Raad van den Hertog te zijn geweest. Later trok hy naar *Friesland*, en verbond zich daar met de Vetkoopers, niettegenstaande hy in vorige dagen met de Schieringers in verbintenis had gestaan. Hy oogstte er noch roem, noch voordeel van: veracht door de party van wie hy zich had losgerukt, verraden, immers losgelaten, door de party die hy later had aangehangen, was hem de weg afgesneden om by een van beiden hulp of troost te vinden. Door zijn weifelend gedrag en zijne niet prijzenswaardige handelingen schijnt hy zich den haat, ja zelfs de verachting van iedereen op den hals te hebben gehaald; en het eindigde daarmeê, dat hy niet geduld werd, immers niet veilig was, in *Drenthe*, in de stad *Groningen*, en in alle andere landstreken, die onder het waereldlyk gebied van den Bisschop van *Utrecht* behoorden [1].

Inmiddels had FREDERIC van BLANCKENHEYM, terstond na de bezitneming van *Coevorde*, den kasteele de noodige herstelling en versterking aangebracht. Hy verminderde de macht, aan het burchtgraafschap verbonden, vernietigde er zelfs den naam van, en deed dien vervangen door den tytel van Ambtman of Drost van *Coevorde* en *Drenthe*, en Slotvoogd van het kasteel, terwijl hy reeds vroeger aan de steden *Deventer*, *Campen* en *Swolle* beloofd had, om in deze laatste betrekking niemant te benoemen, die niet hunne goedkeuring wech droeg.

De eerste, dien hy nu met drostschap en slotvoogdy bekleedde, was SWEDER van HEECKEREN VAN RECHTEREN (een klein-

[1] MAGNIN.

zoon van dien SWEDER van VOËRST, wiens dochter LUDGARDE met FREDERYC van HEECKEREN in den echt trad), gehuwd met SOFIA van GROESBEEC, en byzondere gunsteling van den Bisschop, die hem daarom te eerder vertrouwen kon. Hy stelde dat vertrouwen ook niet te leur, doch overleed reeds na een negenjarig beheer, in 1404. Zijn grafzerk, op het choor in de kerk van *Dalen*, werd door de vandalen van 1795 vernield.

De Graaf-Bisschoppelyke plaatsbekleeding op het Coevorder kasteel was nu luttel belangryk geworden, en had alle vroegere zelfstandigheid verloren. Van daar dan ook, dat van de meeste Drosten weinig meer dan de naam vermeld kan worden. SWEDER van HEECKEREN VAN RECHTEREN werd terstond opgevolgd door zijn broeder FREDERIC, die gewoonlyk van der EESE geheeten wordt, en reeds na een beheer van weinige maanden overleed. Op den 11en Februari 1405 trad toen JOHAN van BUCHORST in zijne plaats, en bestuurde tot in het najaar van 1412, toen hy plotselyk aan eene beroerte overleed, en opgevolgd werd door HERMAN van HAERSOLTE, die het drostambt bekleedde tot in 1416. Toen kwam DERC van VOËRST aan het bewind, die in het laatst van 1419 of in het begin van 1420 overleed. Zijn plaatsvervanger, FREDERIC van HEECKEREN VAN RECHTEREN, zoon van den reeds gemelden SWEDER, stond den Bisschop meermalen in krijgsverrichtingen by, en schijnt na 1432 zijne waardigheid overgedragen te hebben aan zijn broeder SEGER, die in 1442 ongehuwd overleed. Achtereenvolgend vinden wy dan ADOLF of ALOF van HAREN; 1450, WOLTER, STELLINCK, een Overijsselsch Edelman; 1471 JOHAN STELLINCK zijn zoon; 1499, ADOLF van HEECKEREN VAN RECHTEREN, FREDERICS kleinzoon, die in 1505 afstand moest doen, en plaats maakte voor ROELOF van MUNSTER, Heer van *Ruinen*. Bisschop FREDERIC van BADEN (zegt *Drenthes* geschiedschrijver) had in de gevolgen echter alle reden, om zich hierover te beklagen, want deze ROELOF van MUNSTER was een onrustig, twistzoekend, heerschzuchtig en geldgierig man, die steeds naar

uitbreiding van macht en bezitting tevens haakte. Door het aanwenden van velerlei listen, en door het opschieten van aanmerkelyke geldsommen [1] aan genoemden Bisschop, die in gestadige oneenigheden en oorlogen was gewikkeld, gelukte het hem om tot hoofd van het bestuur in dit Landschap te worden aangesteld. Slotvoogd van *Coevorde*, Drost van *Drenthe*, en Heer van de Heerlykheid *Ruinen* tevens zijnde, was zijn macht vrij uitgebreid, en maakte hy daarvan niet weinig misbruik, om door knevelarijen en wederrechtelyke handelingen zich te verrijken, met hoofddoel, naar het schijnt, in de eerste plaats om zich als Heer van *Ruinen* en *Ruinerwolde* van den leenband te ontslaan, en ten anderen om zich, zoo mooglyk in die troebele en onrustige tijden, tot vrij en onafhankelyk Heer van *Coevorde* en *Drenthe* te verheffen. Hy stond in eene naauwe betrekking met den onrustigen Graaf EDZARD van *Oost-Friesland*, en in heimelyke verstandhouding met allen, die den Bisschop en het Sticht vijandig waren; en van de door hem zoo onrechtvaardig byeen geschraapte gelden stichtte hy, even ten westen van het toenmalig dorp *Meppel*, een slot van buitengewone sterkte, vijf verdiepingen hoog, en de *Kinckhorst* geheeten, dat van die zijde allen aanval op de Heerlykheid *Ruinen* zou afkeeren. Volgends de overlevering moet dit kasteel byzonder groot zijn geweest, en omgeven van wallen en muren, buitengewoon hoog en dik.

De drie meergemelde hoofdsteden van *Overijssel*, van den opbouw der nieuwe burcht onderricht, verboden den overmoedigen Drost om daarmeê voort te gaan; maar des ongeacht deed deze het kasteel met wallen, muren, poorten, borstweringen en andere werken in geduchten staat van verdediging brengen, voorgevende dat zulk eeniglyk geschiedde, om zijne Heerlykheid *Ruinen* en het Landschap *Drenthe* van die zijde te beveiligen tegen een on-

---

[1] Grootendeels den ingezetenen zijner Heerlykheid en zijnen verderen onderhoorigen afgeperst.

verhoopten aanval van den Hertog van *Saxen*, die door den Keizer tot Stadhouder van *Friesland* was aangesteld, en niets onbeproefd liet, om zich als zoodanig te doen erkennen en te handhaven, en om *Friesland*, benevens de stad *Groningen* en de *Ommelanden*, aan zich te onderwerpen. Inmiddels ging de onbeschaamdheid van den Drost zoover, dat hy zich niet ontzag, om eenige onruststookers en ontevredenen, die, onder voorwendsels van allerlei aart, in *Overijssel* openbaren oorlog voerden, moordden, brandden, plonderden, en roofden, onder de hand op te hitsen en met raad en geld by staan. Dit alles, hoezeer ook in het verborgen geschied, werd weldra ruchtbaar, en overtuigde de regeeringen der drie steden, dat ROELOF VAN MUNSTER geene andere dan kwade bedoelingen had. Zoo duurde het dan kort, of hunne burgers werden in het harnas geroepen, tocht en aanval geregeld, en met zoo goed gevolg ten uitvoer gebracht, dat de *Kinckhorst* overrompeld en daarop onmiddelyk gesloopt werd, byna eer de laatst aangebrachte kalk nog behoorlyk bestorven was.

Die verovering en slooping was wel op kosten der drie steden, maar met voorkennis en goedkeuring, ja op aandringen zelfs, van Bisschop FREDERIC geschied. ROELOF nam de wijk naar *Coevorde*, nestelde zich op het kasteel, en deed er met een gedeelte der bezetting gedurige uitvallen en strooptochten in *Drenthe*, *Twenthe*, en *Salland*, alles uitplonderende en medevoerende wat daarvoor vatbaar was, en het overige vernielende en aan de vlammen prijs gevende.

Zoo was de twist tusschen hem en de Steden thands verkeerd in een openlyken en hevigen oorlog met zijn Lands- en Leenheer. Maar de Bisschop werd krachtdadig ondersteund door geheel *Overijssel* en een deel der Drenthenaren; en het gelukte hem ook, den Drost zoodanig in het naauw te brengen, dat deze zich in het kasteel *Coevorde* opgesloten hield, en het niet durfde verlaten. Om echter aan deze verdrietige en voor het Oversticht zoo schadelyke tweespalt een einde te maken, trachtte de Bisschop met zijn weerspannigen leenman in onderhandeling

te komen, en gaf daartoe de noodige machtiging aan den afgetreden Slotvoogd ADOLF, die dan ook op den 23sten September 1512 eene overeenkomst met ROELOF trof, volgends welke deze, tegen terug ontfangst der gelden, door hem op de slotvoogdy van *Coevorde* en het drostambt van *Drenthe* voorgeschoten, van die betrekkingen afstand zou doen, en het kasteel ontruimen.

Deze schikking droeg des Bisschops goedkeuring wech; de gelden werden uitgekeerd, en op den 12den Oktober ontruimde ROELOF van MUNSTER met zijne krijgslieden, in volle wapenrusting en met vliegende vaandels, het kasteel, alle roerende goederen, die voor vervoer vatbaar waren, met zich nemende. ADOLF van RECHTEREN, diè steeds nayverig op ROELOF geweest was, werd weder tot Kastelein en Drost benoemd, nam terstond bezit van het kasteel, legde daarin eenige bezetting, en begaf zich toen onmiddelyk naar de drie Steden en den Bisschop, om verslag van den staat der zaken te geven.

Maar ROELOF VAN MUNSTER was van denzelfden onrustigen en sluwen aart, als drie eeuwen vroeger zijn naam- en standgenoot ROELOF van COEVORDE.

Tusschen den 23sten September en den 12den Oktober, de dagen waarop hy met ADOLF de voorwaarden van afstand regelde, vaststelde, en het kasteel verliet, had hy eenige der palissaden, die voor de vestingwerken in de gracht stonden, beneden het peil doen afzagen en losmaken, en door de gracht een soort van pad of houten brug laten leggen, mede onder water, waarover twee mannen nevens elkander konden gaan. In de nacht van 20 op 21 Oktober, terwijl de nieuwe Drost zich by den Bisschop op het kasteel van *Vollenhove* bevond, verscheen ROELOF in 't heimelyke met eenige krijgslieden voor dat van *Coevorde*, trok over de verborgen brug, beklom de muren, en kwam er onverwachts binnen. De weerstand der bezetting, nu door het gerucht opgeschrikt, kwam te laat. REYNIER van COEVORDE, een Overijsselsch Edelman, en afstammeling der oude Burchtgraven, en die by afwezigheid van Drost ADOLF het bevel voerde, verdedigde zich manmoedig, doch ver-

loor met eenige zijner getrouwen het leven. Den overigen bleef niets anders, dan zich door een haastige vlucht te redden.

FREDERICK van BADEN, van het voorgevallone onderricht, begaf zich in allerijl naar *Swolle*. Op den landdag, daar toen terstond gehouden, werd besloten, dat de Bisschop-zelf honderd ruiters zou leveren; dat *Salland*-alleen twee honderd voetknechten zou verstrekken, en *Twenthe* en *Vollenhove* een gelijke bende samen; en de drie steden verbonden zich, om ieder afzonderlyk honderd man voetvolk, twee veldslangen en twaalf kleinere kanonnen, en verder nog gemeenschappelyk twee stukken geschut met hun toebehooren aan te brengen. Ook het Benedensticht voegde hier een aanzienlyk getal manschappen, geschut en krijgsbehoeften by; en ADOLF van RECHTEREN, ten hoogste gebelgd op zijn verraderlyken tegenstander, beloofde vrijwillig om aan den tocht deel te nemen met zestig mannen van wapenen, die hy op zijne eigene kosten geworven had en onderhield [1].

Nadat de Bisschop zich had verzekerd dat de stad *Groningen* en Graaf EDZARD van *Oost-Friesland*, die ROELOF van MUNSTER genegen waren, zich ten deze onzijdig zouden houden, brak het te *Swolle* verzamelde leger in de eerste dagen van November op naar *Coevorde*, dat reeds op den 15en of 16en werd ingenomen, waarna het kasteel ingesloten en hevig beschoten werd. ROELOF kreeg vreeze. Hy begon te beseffen dat hy 't dus niet houden kon, en was toch tot eene overgave niet gezind. Onbewust van 's Bisschops overeenkomst met *Groningen* en Grave EDZARD, bouwde hy zijn hoop op ontzet op den laatste. Hy maakte zijne krijgsknechten daarmeê bekend, liet zijne echtgenote, BAWYNE van HEEMSTRA, onder hunne bescherming, en nam een donkere nacht te baat, om het kasteel te verlaten en heimelyk door de Bisschoppelyken heen te dringen. Dit gelukte hem; doch de gehoopte ondersteuning vond hy niet: niet dat EDZARD zoo gewoon was zich aan overeenkomsten of verdragen te binden, maar zelf, door verzet tegen den

---

1 MAGNIN.

Keizer, onder den rijksban liggende, en met den Graaf van *Oldenburg*, den Hertog van *Brunswyk*, en andere Duitsche vorsten in oorlog staande, kon hy anderen de hulp niet bieden, die hy voor zich zoo zeer behoefde. De achtergeblevenen op het kasteel toefden alzoo vergeefs; hun toestand werd met den dag onhoudbaarder, en eindelyk schoot hun niets anders over, dan mede den weg van hunnen Heer te wandelen: ook zy betrouwden zich aan de donkerheid van de nacht en de weinige waakzaamheid der belegeraars, en verlieten met de Burchtvrouwe het kasteel. Waarschijnlyk om de Bisschoppelyken te misleiden, en zoodoende het spoor der gevluchten te beveiligen, bleef er echter één achter: een moedige krijgsmansvrouwe, die, na twee dagen de doodsche eenzaamheid eenigen schijn van leven bygezet, en de haardvuren, om den opstijgenden rook, onderhouden te hebben, de burcht eindelyk op den 8en December overgaf. Toen werd ROELOF van MUNSTER van al zijne ambten en waardigheden, en van het leen der Heerlykheid *Ruinen* en *Ruinerwolde* ontzet, terwijl zijne eigene bezittingen verbeurd verklaard en ten behoeve van het Bisdom werden aangeslagen; daaronder ook de *Kinckhorst*, waarvan het zwaarste hout en de Benthemer steen gebezigd werden, om het Coevordsche kasteel te herstellen. ROELOF-zelf was reeds in dienst van Grave EDZARD overgegaan.

Alom, zelfs by den Koning van *Denemarken*, klaagde ROELOF over geweld en onrecht dat hem was aangedaan, en riep hulp en bystand in tegen den Bisschop van *Utrecht* en zijne overige vijanden; deed nog herhaalde invallen in *Drenthe;* overmeesterde zelfs op den 15en Mei de stad *Coevorde*, maar stiet het hoofd voor het kasteel, en moest eindelyk by schikking *Drenthe* weer verlaten, zonder dat hy andere voordeelen dan buit en brandschatting had opgedaan. Hy stierf in *Oost-Friesland*; Vrouwe BAWYNE werd in 1553 door Hertog KAREL van GELDER met het kasteel *Wedde*, in *West-Woldingerland*, beleend.

Terstond nadat nu het kasteel *Coevorde* weder aan het Bisdom gekomen was, legde ADOLF van RECHTEREN zijn slotvoogd- en

Drost-ambt neder, het zij dat hy daartoe gevergd was, het zij dat hem eene betrekking verdroot, waarvan hy niets dan onaangenaamheden had ingeöogst; en de Bisschop, die zich mede niet op den gunstigen uitslag zijner laatste keuzen beroemen kon, sloeg thands het oog op den dapperen Graaf EVERWIJN van BENTHEM STEINFÜRTH. Schoon Graaf EVERWIJN een vreemdeling was, en de stad *Campen* zich daartegen hooren liet, ging de aanstelling toch in dat zelfde jaar 1513 door. Onder zijn bestuur deed KAREL van GELDER een vergeefschen aanslag op *Coevorde*, maar spoedig daarna, 1516, vinden wy hem reeds vervangen door HERMAN van den CLOOSTER, Heer van *Rhebrugge*, die weder kort daarop, 1518, door FREDERICK van TWICKELO opgevolgd werd.

Deze wakkere Edelman, een oog slaande op de handelingen van KAREL van GELDER in *Groningen* en *Friesland*, begreep te recht dat *Coevorde*, als by uitstek gunstig voor den Geldersman gelegen zijnde, zeker te eeniger tijd aan verrassing of beleg zou blootstaan, nam de muren en vestingwerken van zijn kasteel naauwkeurig op, en deed ze niet alleen in goeden staat brengen, maar nog daarenboven versterken. Hoe juist zijn blik was geweest, bleek nu weldra uit 's Hertogs klacht by den Bisschop, met aanzoek, om, op grond van de overeenkomst, in der tijd met de Gewesten *Groningen* en *Friesland* gesloten, de nieuw-aangebrachte verdedigingswerken te doen afbreken.

't Is evenwel niet denkelyk, dat de Bisschop hieraan gehoor zal hebben gegeven, ofschoon de Burchtvoogd overigens niet die vruchten van zijn beleid mocht oogsten, die hy wel gewenscht had. Op den 1en September 1522, terwijl hy zich in *Oost-Friesland* bevond om er krijgsvolk voor den Bisschop te werven, rukte de Geldersche Hopman JOHAN van SELBACH voor *Coevorde*, en maakte zich oogenblikkelyk meester van de stad. TWICKELO, door eenige Drenthen, hoewel laat, van der Gelderschen aantocht onderricht, kwam nog tijdig genoeg aangesneld, om zich in het kasteel te werpen, dat nu zoo goed versterkt, en daarby ruim

geproviandeerd was. Om de Gelderschen uit hunne stelling te verdrijven, deed hy de stad in brand steken — maar zonder baat: SELBACH bleef voor het slot, en hield niet op, zijn geschut hevig te doen spelen. Hier stonden twee uitmuntende Krijgs-oversten tegen elkander, waarvan de een gezworen had het kasteel te winnen, de ander- het nimmer op te geven; beiden rekenden daarby op den moed en de trouw hunner soldaten — één zag zich daarin droevig te leur gesteld. Naauwlyks had het beleg een week geduurd, of de trouwlooze bezetting, wellicht meer geneigd om de aanvallende leeuwen van *Gelderland*, dan den rustig-verdedigenden Heilig van *Utrecht* te volgen, sprak van overgave. De verontwaardigde Bevelhebber wilde er niet van hooren — en nu weigerden de soldaten eindelyk zijn bevel langer te gehoorzamen. Te vergeefs herinnerde hy hen aan hunnen eed; te vergeefs bezwoer hy hun zich der eerloosheid niet prijs te geven; ja zelfs — te vergeefs wierp hy zich voor hen op de kniën, en bad en smeekte hen om dan zijnen naam toch te handhaven, en hem de schande der overgave te sparen!.... Ook deze vernedering baatte den waardigen grijzaart niet: — laffe eerloozen, of eerlooze lafaarts, onderhandelden de bezettelingen buiten hunnen aanvoerder om, en gaven, tegen beding van vrijen aftocht, het kasteel op den 12en September aan de Gelderschen over. TWICKELO begeerde niet in die voorwaarde te deelen — hy erkende geen overeenkomst, door weerspannige soldaten gesloten; hy werd alzoo als krijgsgevangene beschouwd, en naar *Hattem* gezonden, en met hem sluit de rij der Bisschoppelyke plaatsbekleeders in *Drenthe*.

SELBACH zag zich in zijne verwachting overtroffen: hy had slechts de schade, door zijn eigen geschut gemaakt, te herstellen, om met zijne soldaten voor eerst elken aanval tot herwinning rustig het hoofd te kunnen bieden; voor lijftocht had hy geen zorge: vier duizend mud rogge, vier honderd ton boter, en vier honderd zijden spek vond hy in voorraad op het kasteel!

In November kwam Hertog KAREL op *Coevorde*, bevestigde er

zijnen Hopman als Slotvoogd, en benoemde hem tevens tot Drost van *Drenthe*. Selbach bleef de beide waardigheden bekleeden, door de onrust dier dagen heen, tot in het najaar van 1536, toen een niet weinig te duchten Veldheer, joris schenck, die voor den Keizer, zijn meester, *G·oningen* van de Gelderschen bevrijd had, onverwachts voor *Coevorde* kwam, en het op eischte.

De Slotvoogd weigerde natuurlyk, en deed al wat onder zijn bereik was, om het kasteel onneembaar te maken, terwijl schenck daarentegen alles te werk stelde om zich van de overgave te verzekeren, en zelfs twee blokhuizen deed oprichten. Daar het natte najaarsweder den bodem rondom de stad doorweekt had, en het gebruik van 't geschut belettede, baande hy zich door middel van stevige teenen horden een weg, trok er, beiden met mannen en kanonnen, over, en deed stad en kasteel onophoudelyk beschieten. Maar selbach, wiens oog over alles ging, deed elke toegebrachte schade oogenblikkelyk herstellen, zoo dat de vestingwerken eer in sterkte wonnen dan verminderden. Evenwel — er was een bres, die zonder hulp van buiten niet te herstellen viel, en die toch daaglyks grooter werd: de leeftocht verminderde. Selbach had wel oogenblikkelyk Hertog karel van het beleg doen weten, en hem dringend aangezocht om ten minste drie duizend man tot ontzet by een te brengen, maar dat ontzet verscheen niet.

En zoo baatten noch de sterkte der vestingwerken, noch de heldenmoed van den Bevelhebber en de zijnen — de honger dwong tot onderhandeling; en op den 10en November werd eene overeenkomst gesloten, ten gevolge waarvan johan van selbach en zijne krijgsknechten met krijgseer uit *Coevorde* trokken, en alles met zich voerden, wat hun byzonder eigendom was. Juist een maand later werd er tusschen de beide karels vrede gesloten, waarby onder anderen *Coevorde* voor immer aan den Keizer overging.

Karel de Vijfde erkende gereedelyk de diensten, hem door zijnen heldhaftigen en beleidvollen Veldheer in *Drenthe* bewezen: hy benoemde hem tot Stadhouder en Drost van het ge-

west en tot Slotvoogd van *Coevorde*, en beleende hem daarenboven met het *Oldampt* en het slot te *Wedde*. SCHENCK, wiens krijgshandelingen hem geen rustig verblijf binnen *Coevorde* veroorloofden, had COENRAEDT DE VOS VAN STEENWYCK tot waarnemend Drost aldaar aangesteld, en deze bekleedde dat ambt ook tot in 1538, toen hy 't nederlegde, en er in vervangen werd door CARST van OLDHUYS, die echter reeds het volgend jaar door REYNOLD van BOURMANNIA werd opgevolgd. By den dood van SCHENCK, 1540, scheidde de Keizer de waardigheden van Stadhouder en Drost weder van elkander af; benoemde MAXIMILIAEN van EGMOND, den niet minder bekenden als beroemden Graaf van *Buren*, tot Stadhouder, maar bevestigde BOURMANNIA als Dorst en Slotvoogd, met een jaarlyksch inkomen van 400 carolus guldens en een derde gedeelte der boeten, onder verplichting echter om, tegen betaling van 640 goudguldens, steeds zeven en twintig behoorlyk gewapende soldaten op 't kasteel te hebben.

Eenige jaren later, 1551, besloot de Keizer om de vestingwerken, zoowel rondom de stad als rondom het kasteel *Coevorde*, te doen slechten. Het duurde ook kort, of er werd een aanvang meê gemaakt; maar naauwlyks kwam dit ter oore van de bestuurderen der drie steden, of zy verhieven er hunne stem tegen, daar door deze eigendunkelyke handelwijze niet alleen hunne voorrechten werden verkort, maar een der gewichtigste beletselen voor een vijandelyken inval van die zijde uit den weg geruimd werd. KAREL had aanvankelyk niet veel lust om zich in zijn voornemen te zien dwarsboomen; maar gelijk altoos, ontzag hy zich ook thands, om de privilegiën zijner onderzaten te schenden; en by het vasthouden der drie steden daaraan, gaf hy eindelyk toe, en er werd overeengekomen, dat het kasteel ten minste zou blijven in dien staat van sterkte, waarin het onder Bisschop FREDERIC van BLANCKENHEYM verkeerde. Dit geschiedde, en de steden waren tevreden.

En echter was deze verlenging van het bestaan des kasteels

slechts tijdelyk. KARELS opvolger FILIPS, die zich minder aan privilegiën stoorde, wanneer ze zijne plannen in den weg waren, hervatte het onderbroken voornemen zijns vaders, en alzoo werden, tijdens het bewind van den Kastelein ENGELBRECHT van ENSE, de vestingwerken geslecht en de grachten gedempt, en bleef slechts het naakte gebouw van het kasteel in wezen.

Maar ook deze toestand was van geen langer duur dan tot 1579. De Graaf van RENNENBERG (destijds 's prinsen Gouverneur te *Groningen*) vormde toen het voornemen om het kasteel, in handen der Staatschen, met een aarden wal en vijf bolwerken te versterken, en zond den Hopman Van den CORNPUT, om dit te bewerkstelligen. Het werk werd aangevangen, maar de voltooiïng door den ongunstigen toestand van 's lands geldmiddelen belet; hetgeen ten gevolge had, dat CORNPUTS soldaten in 1580, op aannadering van MARTEN SCHENCK, na den slag op de Hardenberger heide, voor 't meerendeel den moed niet hadden om hunnen dapperen Hopman te blijven ondersteunen. Door een voorbarigen schrik getroffen, spoedden krijgslieden en inwoners zich voort; te vergeefs plaatste CORNPUT zelf zich aan den draaiboom, en trachtte hen door overreding en bedreiging te keeren; wel zwoeren eindelyk zijne ruiters, dat zy hem houw en getrouw zouden zijn — maar slechts twee en dertig hunner hielden woord: de overigen snelden met de vluchtende burgers het pad op. Het ware eene onverandwoordelyke, een volstrekt nuttelooze zelfopoffering geweest, de open plaats met zoo weinig manschappen aan den vijand te willen betwisten; en CORNPUT trok met zijn hand vol getrouwen naar *Leeuwarden*, terwijl SCHENCK, *Coevorde* binnentrekkende, het in den volsten zin des woords verlaten vond.

Intusschen bezaten de Spanjaarden het niet ongestoord. De Graaf van HOHENLO overmeesterde het weldra weêr, maar kon het echter by gebrek aan behoorlyke sterkte niet houden, en moest het weêr aan den verrader RENNENBERG laten. De Spanjaarden herstelden daarop wallen en borstweringen, beiden van

stad en kasteel, en brachten ze in goeden staat van tegenweer. Het kasteel was omringd van een vijfhoek, met een ravelijn voor de brug, en een gracht van honderd voet wijdte, waarin een sterk paalwerk van eiken balken den doorgang belettede. En zoo was alles, ook met betrekking tot den leeftocht, goed voorzien, toen Prins MAURITS er zich in 1592 voor neder sloeg. Graaf FREDERICK van den BERGH lag er binnen, met duizend man bezetting, en VERDUGO was zoo gerust ten opzichte van het bezit der vesting, dat hy verklaarde, niet langer te weten wat het houden zou, wanneer *Coevorde* verloren ging.

En *Coevorde* ging verloren — want MAURITS lag er voor. De belegeraars, den 1en Augustus met geweld binnen de wallen van het vlek gedrongen zijnde, werkten met loopgraven voort naar het kasteel, onder een hevig kanonvuur des vijands, en kwamen den 12en met hunne werken door de contrescarp aan de gracht, waaruit het water met veel beleid werd afgetapt. Inmiddels moest met groote behoedzaamheid gewaakt worden tegen VERDUGO, die thands, ondanks zijne gerustheid, toch belangrijke toebereidselen begon te maken, om de sterkte te ontzetten. Alle toegangen werden van veldwerken voorzien, en allerwege werden schansen en halve manen opgeworpen. Op den 27en Augustus waren de aanvalswerken-zelven zoo ver gevorderd, dat de belegerden het ravelijn moesten verlaten, de belegeraars rondom in de contrescarp gelegerd waren, en eene galerij, van boven met horden gedekt, vijf of zes voeten voortgevoerd was in de gracht, waarin het paalwerk reeds door het kanon was vernield. De hoofdwal bereikt zijnde, werd het ondermijnen bewerkstelligd, met dat gevolg, dat de punt van het aangevallen bolwerk instortte. De vijand echter betwistte elken voet gronds met groote dapperheid, en de aanvallers, toen zy den 11en September op den hoofdwal hadden post gevat, vonden in het bolwerk eene nieuwe verschansing, om hunnen voortgang te stuiten. Doch voor de belegerden was nu het einde van eene manmoedige plichtsbetrachting daar; en zy had-

den aan de bloedverwantschap van hunnen bevelhebber met Prins MAURITS te danken, dat hun, op den 12en September, vergund werd, om de sterkte met krijgseer te verlaten: "Zyne "Excellentie van ORAENGIËN, begerende te believen mijn Heer "den Graeve FREDERICK van den BERGHE, synen goeden cou- "syn, heeft hem gheconsenteert ende laet toe mits desen, om "met krygsmanseere uyt te trecken."

Wat de belegerden in de vaste hoop op een spoedig ontzet versterkt had, was de nabyheid van VERDUGO, die op een uur afstands, met een leger van 4000 man voetvolk en 1800 ruiters een kans lag af te zien, om de niet sterke krijgsmacht van den Prins te overrompelen, waartoe de Edelman, op wiens kasteel MAURITS zijn hoofdkwartier had, hem behulpzaam was. De verrader maakte den vijand bekend met alle werken die er aangelegd, en met alle maatregelen die er genomen werden. In de eerste dagen van September achtte VERDUGO het tijdstip gekomen, waarop hy de overrompeling beproeven moest, en de nacht van den 6en September werd daartoe bepaald. De aanslag geschiedde zoo heimelyk en voorzichtig, dat werkelyk een deel der Spaanschen reeds meester van de verschansingen was; maar hunne viktorie-kreten waren te voorbarig; MAURITS en WILLEM van NASSAU, de laatste zonder zich zelfs den tijd te gunnen om een harnas aan te gespen, waren onmiddelyk op het terrein, en ordenden een zoo geduchte tegenweer, dat de vijand werd te rug gedreven met een verlies van driehonderd zesendertig dooden, en niet minder gekwetsten, die op een groot aantal wagens medegevoerd werden. 's Princen verlies was slechts gering; en schoon de dappere WILLEM mede onder de gekwetsten lag, was zijne wonde gelukkig echter niet doodelyk.

VERDUGO kon het denkbeeld, dat eene zoo belangrijke sterkte verloren was gegaan, niet verdragen, en hy nam voor, zich weêr in haar bezit te stellen met de zelfde onwrikbare volharding, die hy van MAURITS geleerd had. In de maand Oktober van het volgend jaar rukte hy er met een sterke legermacht voor, en

vormde door schansen en dijken eene zoo volstrekte afsluiting, dat alle toevoer onmooglyk werd. Maar *Coevorde* had geen toevoer noodig: CASPAR van EWSUM, de Slotvoogd, had zich niet minder goed geproviandeerd dan versterkt, en zijne soldaten waren er veel beter aan toe dan die van VERDUGO, die niet alleen al de onaangenaamheden van den guren herfst en den kouden winter, op een lagen en vochtigen bodem, hadden te verduren maar bovendien worstelden met gebrek aan behoorlyken leeftocht. Toch hield de Spaansche Veldheer het nog tot in de Mei-maand vol. Maar toen was MAURITS met het belegeringsleger voor *Groningen* gereed, en wendde zich het eerst tot ontzet van zijn getrouwen bevelhebber. VERDUGO zag geen kans, om met zijne uitgeputte manschappen het heir des Princen te weerstaan, en trok op den 6en Mei 1594 onverrichter zake af, nadat hy eenendertig weken lang getracht had om tot zijn doel te komen, ja zelfs beproefd om den kastelein tot verraad over te halen, dat hem trouwens evenmin als zijne maatregelen van dwang gelukte.

Een paar jaren later werd *Coevorde*, dat thands voor de Staatschen belangrijker dan ooit geworden was, op nieuw versterkt, zoo wel de stad als het kasteel; en toen Graaf WILLEM LODEWIJK Stadhouder van *Drenthe* geworden was, ontfingen er de werken eene nieuwe uitbreiding en volmaking, zoodat *Coevorde* op het midden der zeventiende eeuw bekend stond, als een der sterkste vestingen.

Tijdens den grooten oorlog in 1672 was WIGBOLD VAN BROERSMA bevelhebber der bezetting. De Staten vertrouwden hem echter niet, ontsloegen hem onder schijn van bevordering en stelden den Luitenant-Kolonel JOHAN van BURUM in zijne plaats, die deze betrekking slechts ongaarne aanvaardde. Wellicht had hy een voorgevoel van wat hem wachtte. Ten opzichte van BROERSMA hadden de Staten echter niet verkeerd gezien. Hy was een verrader: nadat hy het zijne had toegebracht tot de lafhartige overgave van *Deventer*, verscheen hy met den Bisschop van

Munster op den 1^{en} Juli voor *Coevorde.* De Bisschop liet de plaats terstond hevig beschieten, als wilde hy der bezetting schrik inboezemen, en deed vervolgens de opeisching. Na het ontfangen van een weigerend andwoord volgde er een hevig bombardement, waardoor het voorraadsmagazijn vernield, en het meerendeel van 't geschut onbruikbaar gemaakt werd. Het contrescarp met de halve maan moest een oogenblik worden verlaten, en werd wel spoedig weder in bezit genomen, maar ging toch in de daaropvolgende nacht weder verloren. De vermoeide bezetting werd neerslachtig, en er kwam sprake van bestand, zoo niet van overgave, waartegen van BURUM zich vergeefs aankantte: drie Hoplieden werden naar het huis te *Scheere* gezonden, om er met den Bisschop te onderhandelen; doch de opgeblazen Prelaat gaf ten andwoord, dat hy hun geen drie uren bestands dacht te vergunnen, maar nog in die-zelfde nacht zou bestormen, en dan niemant, zelfs geen kind in de wieg, sparen.

Een der afgevaardigden bracht deze snoeverij over, want de beide anderen waren door van GALEN, met schending van het volkenrecht, in hechtenis gehouden, niettegenstaande de Generaal SAINT-PAUL hun vrijgeleide toegezegd had. De krijgsraad, op dit andwoord vergaderd, besloot tot de overgave; de Bevelhebber was daar heftig tegen, maar slechts zeven wakkere Hoplieden hielden zijne zijde — zy moesten bezwijken voor de minderheid, en *Coevorde* werd overgegeven. De lafhartigen zagen zich echter deerlyk bedrogen, toen zy, naar luid van de woorden des verdrags, vrij meenden uit te trekken: van GALEN brak even eerloos zijn woord, als zy hunne trouw: het grootste deel der bezetting werd gedwongen in zijne dienst te gaan, en de overigen deed hy berooid en uitgeschud naar *Over-IJssel* voeren.

Maar hy mocht zich niet lang beroemen op het bezit der geduchte sterkte, die byna alleen door grootspraak de zijne geworden was.

RABENHAUPT, de Gouverneur van *Groningen,* niet te vreden met den Bisschop van voor de hem toevertrouwde stad te

hebben verdreven, peinsde daarenboven om ook het belangrijke *Coevorde*, dat in die dagen beschouwd werd te zijn „door haer gelegentheidt in de moerasse, als konst van Fortificatie, soo sterk een vesting als in *Europa* te vinden is", weder in zijn macht te krijgen. Hoogst welkoom was hem derhalven het aanbod van den even kundigen als moedigen Coevorder koster en schoolmeester, MEYNDERT MINNES VAN DER THYNEN, om, met de noodige ondersteuning, de stad en het kasteel te overmeesteren. Het plan werd voorgelegd, besproken en goedgekeurd, en op den nacht van den 29en December 1672 stonden ongeveer duizend man musketiers, met eenige Groninger studenten en vrijwilligers, voor de wallen, om, onder bevel van den Luitenant-Kolonel EYBERGEN, maar onder leiding van den schoolmeester, den aanval te beginnen. Met biesbruggen over de gracht geraakt, en door een dichten ochtendnevel begunstigd, waren onze helden weldra stormenderhand meester van den wal, en spoedig van de geheele vesting, met een verlies van slechts vijftig man, waartegen de Munstersche bezetting, die gevangen genomen werd, het driedubbel getal verloren had. Een uitmuntende krijgsvoorraad viel den overwinnaar daarby mede in handen. De Bisschop was op de tijding der overrompeling zoo verslagen, dat hy met een onheilspellend voorgevoel uitriep: „Is mijn klein *Troja* verloren, „dan zal het overige weldra volgen!"

Wel wendde hy de ernstigste pogingen aan tot eene herwinning, maar dit mocht hem niet gelukken. Een dijk, dien hy met groote moeite en kosten dwars door de *Vecht* had doen leggen, om *Coevorde* door het opstoppend water te doen overstroomen, en die, twee uren ver, met redouten en paalwerken, door soldaten beschermd, bezet was, werd door een hevigen storm vernield, zoodat het water, dat werkelyk de vesting in groote mate begon te benaauwen, plotselyk weer afliep, en de geprojekteerde aanval met schuiten geheel te niet ging.

Eenige jaren later werd de vesting al weder herzien en versterkt, en thands door den beroemden vestingbouwkundige MENNO, Baron

van COEHOORN, die haar in een nieuwen staat bracht, de vijf kleine bastions, die de sterkte van het kasteel uitmaakten, deed slechten, en de gracht voor het grootste gedeelte met aarde dempen, waardoor de overblijvende gebouwen en woonhuizen als met de stad werden vereenigd.

Aldus had het eigenlijk kasteel van *Coevorde* opgehouden te bestaan. De grootste gebouwen werden nog lang gebezigd tot verblijven voor den Drost van *Drenthe*, als Kastelein van *Coevorde*, en voor den Goeverneur. In 't vervolg van tijd werd er echter hier en daar afgebroken. De laatste toren viel in 1832 onder de handen van sloopers, en het geringe overblijfsel der gracht, de Moddergracht genoemd, werd in den winter van 1846 gedempt.

En thands vindt men op de plaats waar dit kasteel, een der merkwaardigste monumenten uit onze historie, gestaan heeft, een ziekenzaal voor de bezetting, het kruidmagazijn, de stadsbleek en eenige tuinen, benevens een paar burgerwoningen. Een hardsteen boven een der deuren draagt het wapen van GELDER, met het onderschrift „Carolus Dux Gel. 1533", en herinnert aan de dagen, waarin de woeligste van *Gelderlands* Hertogen zijn dikwerf zoo machtige hand ook over de heiden van *Drenthe* had uitgestrekt.

HET KASTEEL TE WEDDE.

HET KASTEEL TE WEDDE.

HET KASTEEL TE WEDDE.

In oude dagen was *Westerwolde*, de streek tusschen *Eemsland* en *Drenthe*, even als alle andere deelen der *Friesche Zeelanden* vrij en op zich-zelf, en kende geen eigendlyken Landsheer. Het verschilde evenwel met het *Oldambt* en de *Ommelanden* dáarin, dat het niet, even als deze, Hoofdelingen bezat, die, op grond van zekere landbezittingen, tot het Rechter-ambt geboren waren of bevoegd werden; maar het benoemde zelf die Rechters, ten getale van twaalf, by vrije keuze der dorpelingen, en koos ze uit de vijf kerspelen *Sellingen*, *Frieschelo*, *Onstwedde*, *Vlachtwedde* en *Wedde.*

By dit laatste dorp echter bevond zich de zetel van een geslacht, dat maar al te zeer geneigd was om met een gelijk recht op te treden in *Westerwolde*, als sommige hunner Oostfriesche standgenoten in de andere Landschappen. Die zetel was het kasteel te *Wedde*, en dat geslacht heette ADDINGA.

De loop der tijden bracht de Burchtheeren van *Wedde* waar zy wenschten. In de Friesche partijschappen was *Westerwolde* niet machtig genoeg, om zich door zich-zelf te kunnen handhaven, weshalven de kerspelen zich in 1316 verstonden met Bisschop LODEWIJK van *Munster*, en met dezen een verdrag sloten, dat hen in zekeren staat van leenroerigheid bracht. Het schijnt dat de ADDINGAAS vervolgends Richters, in de beteekenis van Hoofdrichters, geworden zijn; in 1391 blijkt deze waardig-

heid ten minste reeds erfelyk in dat geslacht, want toen beloofden de West-woldingers om aan ADDE, HAYO, en BOELE, de drie nagelaten en onmondige zonen, en FOCKE KENESMA, de weduwe van EGGE ADDINGA, voor de zelfde breuken te betalen, die zy steeds aan hem-zelf gewoon waren te voldoen.

ADDE moet vroeg gestorven zijn: in de oirkonde van 1400 waarby de Bisschop van *Munster* zich verbindt, om onder zekere bepalingen HAYO en BOELE ADDINGA en hunne wettige erven in het vreedzaam bezit van het gerecht van *Westerwolde* te laten, en hun, waar 't noodig mocht zijn, hulp en bystand te bieden, wordt ADDE niet meer genoemd.

HAYO, die intusschen misschien meerderjarig zal geworden zijn, bevond zich het volgend jaar op UNCKE RIPPERDAAS kasteel te *Farnsum*, toen de Groninger Schieringers daar voor kwamen om het te vernielen. Men had er van den aantocht echter reeds lucht gekregen, en de bezetting in allerijl des nachts met een groot aantal zeeschuimers van *Grietzijl* vermeerderd. De aanvallers werden er alzoo reeds door een fellen uitval voorgekomen, en deinsden met bebloede koppen naar *Appingadam* te rug. Maar na drie dagen kwamen zy, op nieuw versterkt en ernstig toegerust, weder, en wonnen het huis. De zeeschuimers werden toen zonder genade in de kasteelgracht en in de zijlrijt geworpen en verdronken, en HAYO voerde men naar *Groningen*, waar hy zeven jaar lang gevangen bleef. Eenigen tijd na zijne vrijlating verbond hy zich in den echt met Jonkvrouwe RENSKE, dochter van Proost HISKEN ABDENA, Hoofdeling te *Emden*. Hy kon echter het leed, hem door de Groningers aangedaan, niet verkroppen, en bemoeielykte hen waar hy mocht; doch zy waren hem op den duur te machtig, en hy zag zich in 1427 genoodzaakt tot een verdrag, waarby hy voor zich en zijne Westwoldingers tot een zoen kwam, met betaling tevens van 400 Beiersche guldens (*f* 255. Ned.), half in geld en half in waren, voor welker voldoening zijn jonge zoon EGGE voorshands in der stede gijzeling bleef. Betere over-

eenkomst sloot hy in dat zelfde jaar met HENRIC van MEURS, Bisschop van *Munster*, waarby hy onder de Bisschoppelyke vasallen geteld wordt.

Na zijn dood kwam het kasteel van *Wedde* met de overige bezittingen en rechten aan zijn zoon EGGE, die derhalven ook Hoofdeling te *Westerwolde* werd, maar, even als zijn vader, het voorzitterschap by de Gemeente-richters door een van zijnentwege aangestelden vertegenwoordiger bekleeden liet.

EGGE was een trotsch en onrustig man. Eerst heulde hy met de Oost-Friesche ballingen, die zich in de *Ommelanden* ophielden, en door hunne rooverijen den handel, vooral dien der Hamburgers, groote nadeelen toebrachten, zoodat ULRICH CIRKSENA, Heer van *Oost-Friesland*, zich in 1444 dringend tot *Groningen* wendde om hare tusschenkomst; en deze stad, die zelf het grootste belang by een vrijen handel had, wist de vijandelykheden ook weldra te doen ophouden. EGGES heerschzucht bracht hem vervolgends in ongelegenheid met zijne eigene onderzaten. De Westerwoldingers sloten in 1447 met de Groningers eene overeenkomst, kennelyk strekkende om des Hoofdelings eigenmachtige handelingen, vooral met betrekking tot het rechtswezen, de handen te binden, en hem ten aanzien van het inhalen of beschermen van vreemdelingen en ballingen (al te dikwerf ruiters en roovers, die weg en eigendom optveiligden) te beperken. Het heette wel, dat die overeenkomst gesloten werd „beholden EGGO ADDINGE ende beholden der voors. „meente oere olde rechtinge ende vryheden, die se van oldes „gehadt hebben, de dessen verbondt nicht tegens gaen, ende „beholden EGGEN voors. sinre heerlicheit, de he van oldes „gehad hevet" — maar de bepaling, dat van de vonnissen der Meente of Landrichteren, door den Hoofdeling of diens stedehouder voorgezeten, binnen tien dagen beroep zou kunnen worden gedaan op *Groningen*, was toch eene onderwerping van des Hoofdelings rechtergezach aan de schepensbank aldaar. En toen de gemeente zóo ver was, wenschte zy meer, en wilde

voor 't vervolg, dat niet EGGE zijn plaatshoudenden voorzitter by de twaalf Gezwoornen zoude aanstellen, maar de keuze aan haar-zelf zou staan. Hier tegen verzettede de Hoofdeling zich, en naar billykheid, want dat was krenking zijner voorouderlyke en aangeërfde rechten, op wier behoud hy aanspraak maken mocht. De beslissing werd opgedragen aan Proost WICHERING te *Hinte*, Proost JARICHS te *Farnsum*, en nog twee anderen; maar toen deze scheidsmannen niet tot eene beslissing konden komen, werd de tusschenkomst van *Groningen* ingeroepen. Daar werd nu aan ADDINGA het recht toegekend om een Rechter te stellen voor de kerspelen *Onstwedde* en *Vlachtwedde*, onder voorwaarde dat het een Westwoldinger van geboorte, een eigenerfde, en daarby een man van goeder naam en faam moest zijn; viel hy in zijne betrekking tegen, of mishaagde hy den Hoofdeling, zoo bleef dezen het recht om hem naar zijn eigen goedvinden te ontslaan; maar mishaagde hy der gemeente, dan moest hy ontzet worden. Klaarblijkelyk was het voordeel hierby aan de dorpelingen, die op deze wijze voor gevaarlyken invloed der ADDINGAAS op de rechtspraak werden gewaarborgd.

De onderlinge rust was slechts van korten duur, en reeds in het volgende jaar, 1448, rees er weder nieuw verschil, waarby *Groningen* zich andermaal voor de gemeente in de bres stelde. Eene toevallige gebeurtenis gaf der zaken spoedig echter eene nog ernstiger wending. Een inwoner van *Weener*, in *Reiderland*, die door de Hamburgers, EGGES erkende vijanden, beschermd werd, ontfing van de twaalf Gezwoornen een vonnis, waarmeê EGGE zich in geenen deele vereenigen kon. Hy maakte zich daarop meester van den Reiderlander, hield hem in den kerker van het kasteel eenigen tijd in hechtenis, en riep zijn Leenheer, den Munsterschen Bisschop, in, om zijn recht te doen gelden. De Rechters van *Weener*, daarentegen, droegen hun belang den Groninger Raad op, en vorderden de vrijstelling van den gevangene; maar de Groningers, thands door een scherpen

brief van den Bisschop in ontzach gehouden, maakten zich van de zaak los, met eene bloote ontschuldiging aan de Hamburgers te *Emden*. Het voornemen der Hamburgers, om zich met ULRICH CIRCKSENA tegen EGGE te verbinden, bleef door de stellige houding van den Bisschop, en de voorzichtige raadgeving der Groningers, buiten gevolg.

EGGE mocht zich daarover verheugen, want ULRICH, die zich korts daarna met de schoone en rijke THEDA, kleindochter van den beroemden Hoofdeling FOCCO UKENA in den echt verbond, was een al te gevaarlyke wederpartij, en beter ten vriend dan tot vijand te hebben.

EGGE-zelf toonde dat hy dit gevoelde, want hy stond ULRICH in 1453, een jaar voor diens verheffing in den Rijksgravenstand, alle rechten af, die hy, door zijne grootmoeder FOCKE KEWESMA, op *Aurich* en op *Broeckmerland* gerekend mocht worden te bezitten. De Rijksgraaf was hiervoor nochtans weinig erkentelyk, zooals hy toonde in 1455, by den dood van IMEL ABDENA. Deze ongelukkige Edelman, HISKEN ABDENAAS zoon, en weleer Proost en Hoofdeling te *Emden*, die met Jonkheer SIBET uit *Rustringerland* den Hamburger kooplieden veel nadeel toebracht, was door deze laatsten in 1431, verraderlyk, onder schijn van een „gaste bot" of vriendschappelyken maaltijd, op een hunner schepen gelokt, terstond gekneveld, en naar *Hamburg* gevoerd, waar hy vier en twintig jaren lang in den kerker zat, en er eindelyk overleed. EGGE ADDINGA, zijn zusters zoon, was, als de eenige afstammeling der jongste linie, de naaste erfgenaam, want te *Emden* viel, even als in het Overlauwersche *Friesland*, de dusgenoemde heerd of vaderlyke hoeve op den jongsten zoon. De kleinzonen van IMELS beide broederen maakten er nochtans ook aanspraak op, en Grave ULRICH nam die aanspraak van hen over; hy bood daarop de uitkeering van het een-derde deel aan EGGE, die thands echter dit weigerde, waardoor er natuurlyk eenige verwijdering tusschen hem en den Grave ontstond. Toen vervolgends ook van den Groninger kant

kant een onweder dreigde op te rijzen, zag hy ernstig om naar een bondgenoot, die machtig genoeg was om hem in tijd van nood te kunnen ondersteunen. En hier uit (zegt WESTENDORP) sproten de volgende handelingen voort:

De redgers, onderzaten en ingezetenen van geheel *Westerwolde* bevestigden op nieuw hunne leenroerigheid aan den Bisschop en het Sticht van *Munster*, zoo als dit reeds in 1316 door hunne voorvaderen geschied was. Zy deden Bisschop JOHAN hulde en eed, en erkenden hem als hun wettigen Landsheer, wien zy als goede onderdanen steeds houw en trouw wilden zijn. De Bisschop nam hen daartegen, met voorkennis van het Kapittel, in zijne en des Stichts bescherming, onder verzekering van het behoud hunner rechten, goede gewoonten en vrijheden; hy zou hen verdedigen, waar zy 't noodig hadden, maar zy zouden geen kasteel in *Westerwolde* mogen timmeren, en geen oorlog aangaan, zonder zijne goedkeuring. Hoofdeling EGGE gaf eene verklaring der leenroerigheid van zich, zijne ouderen en voorzaten, en het geheele Landschap, en deed vervolgends mede hulde aan den Bisschop. Ook droeg hy dien het kasteel te *Wedde* op nieuw als een open huis op, om daarvan naar willekeur, mits buiten zijne kosten, gebruik te maken, en onder voorwaarde dat hy er Ambtman en Slotvoogd bleef; hy zou het wel onderhouden, en er de noodige herstelling aanbrengen, maar mocht het niet ongevraagd versterken. De pachten en inkomsten, die er aan verknocht waren, bleven de zijnen, met uitzondering van het hoendergeld. Verder verbond hy zich tot getrouwe dienst, en tot willigen bystand in elke noodzaak. De Bisschop daarentegen erkende hem als vasal van het Sticht, en verzekerde hem van de bescherming, die uit deze onderhoorigheid voortsproot. Dit alles had in 1459 plaats.

Eenige jaren later werd ook de zaak van Jonker IMELS nalatenschap geschikt. Tot hiertoe had EGGE het aangeboden derde deel bestendig van de hand blijven wijzen; maar eindelyk gaf hy in 1466 den aandrang van ingeroepen scheidslieden gehoor, en liet zich over halen om van zijne aanspraaak af te zien, ter

vergoeding waarvan hy *Wychuysen* by *Dinte,* landerijen by *Loppersum,* en eenige andere goederen ontfing, en waarop nu de zoen met Grave ULRICH volgde.

Daármede was hy echter alle onaangenaamheden niet te boven. De Westwoldingers, op de weide hunner aangroeiende vrijheid vet geworden, wiessen ook in „groote moetwillicheit", en niettegenstaande Hoofdling EGGE „ohr gebaren overicheit" was, zochten zy zich by elke gelegenheid meer van hem los te maken, en vernieuwden in 1470 hun landrecht, niet alleen buiten zijne voorkennis, en geheel op eigen gezach, maar zy stelden daarin bovendien eene bepaling, dat de keuze des Rechters zou staan aan de twaalf Gezworenen, en dat die keuze jaarlyks zou worden vernieuwd.

Nog gevoeliger slag trof hem in 1473. Op den 24en October van dat jaar, den eersten dag der duiven, stierf zijne beminnelyke dochter MARGARETA, tweede gemalinne van den Ridder SYBO ATTENA, Heer van *Dornum.* Heur echtgenoot nam zich dit verlies zoo sterk ter harte, dat hy in eene ziekte viel, en de beweende gade reeds op den 8en November in de eeuwigheid volgde.

Het is of deze aaneenschakeling van grieven en hartzeer het gemoed van EGGE, in plaats van het te buigen en te verweeken, veeleer hebbe verhard en verbitterd en met wrokkenden wrevel vervuld. Zijn verder leven was eene opeenvolging van willekeurige en wederrechtelyke handelingen. Het gerecht, dat tot hiertoe steeds te *Vlachtwedde* gehouden werd, bracht hy eigenmachtig over naar het Kasteel te *Wedde,* waar de Gezworenen zich natuurlyk alles behalven op hun gemak bevonden. En hy ging verder, en werd in zijne daden een volkomen woesteling. In strijd met de oude gewoonten, en tot groot nadeel der kooplieden en van den handel, vorderde hy onwettigen tol; hy maakte ten aanzien van sommige keuren eigendunkelyke veranderingen, en handelde met de uitvoering der vonnissen buiten zijn gezach, en volkomen naar zijn wil, de straffen somtijds verzwa-

rende, en de voordeelen der rechters aan zich trekkende; hy beschadigde de visscherijen der ingezetenen in zijn belang, en verkortte de oude vrijheid. En dit alles zettede hy de kroon op door de dolste daden van geweld: met het plegen van baldadigheden en beleedigingen jegens byzondere personen, en het wechnememen van hun vee; met lieden te schelden en te slaan; in de donkere nacht huizen aan te vallen; de dorpelingen in boeien te slaan en in den kerker te werpen, hun huisraad voor boete wech te halen, en dergelijke wandaden meer.

't Is niet vreemd, dat het volk eene tyrannie als deze eindelyk moede werd, al schuilde de geweldenaar zich achter het gezach van den Munsterschen Bisschop. 1476 was het jaar der vergelding.[1] Ten toppunt van verbittering geraakt, kwam de gemeente toen te hoop; er ontstond een geweldige oploop, en EGGE werd er het slachtoffer van: hy werd door het woedende en naar wraak dorstende volk, thands als eigen rechter opgetreden, doodgeslagen.

„Des se in grooten schaden gekamen," voegt de oude Kronijkschrijver by zijn verhaal: en zoo was het ook. Het oud Germaansch gebruik van bloedwraak was in die dagen nog in zwang. Het lijk van hem, die een geweldige dood gestorven was, werd met zijn bloedige wonden den Hoofdrechter ter schouwinge getoond, vóor de begrafenis, en nadat er eene wettige, openbare, en plechtige betuiging had plaats gegrepen van wraak te willen nemen over den gepleegden manslag. Dan werd het uitgedragen, begeleid van bloedmagen en dienstmannen, of geburen; naar de kerk van het kerspel gebracht, waartoe de verslagene behoorde, en aldaar in het graf nedergezet. Vervolgends sloten de naaste bloedverwanten, in tegenwoordigheid van allen die het lijk gevolgd waren, mannen en vrouwen, een kring rondom het versch gedolven graf.

---

[1] Volgends de bepaalde opgave van EGGERIK BENINGA. WESTENDORP plaatst deze gebeurtenis nog onder 1475.

En in dien kring trad de Bloedwreker, een der nagelnaaste magen van zwaard- of vaderszijde (dat was hier EGGES zoon HAYO), voor, met ontblooten zwaarde; en tot aan het graf genaderd zijnde, te midden van de huiveringwekkendste stilte, roerde hy het driemaal aan, met een slag van het blanke staal, en riep telkens met luider stemme: „Wraak! wraak! wraak!...” En nu werd het lijk met aarde bedekt, de zandheuvel met eigenaardige kruismerken door den steel der spade geteekend, en in dien toestand gelaten; en allen die by de plechtigheid tegenwoordig waren geweest, bloedmagen en bekenden, verwijderden zich dan: de eersten om hun wraakrecht te vervolgen, de laatsten om als getuigen van alles kennis te dragen.

Maar die bloedwraak kon door afkooping worden gezoend, en daartoe riepen de Westwoldingers hier de tusschenkomst van den Bisschop in, want toen de moord gepleegd was, kwam de vreeze voor de gevolgen: HAYO ADDINGA, als ware hy opgekweekt in haat tegen al wat hem omringde, was door de woestheid van zijn aart niet minder te duchten dan zijn verslagen vader. In 1476 kwam er nog eene bevrediging tot stand, waarin de handdadigen echter niet begrepen waren. De Bisschop, die evenmin als iemant ter waereld eene dergelijke eigenmachtige volksrechtspleging dulden kon, deed het volgende jaar eenige der moordenaars vatten, vonnissen, en ter dood brengen. Een onder hen evenwel werd ontslagen, wellicht omdat zijn onschuld bewijsbaar was; maar HAYO had daar geen vrede meê: hy deed den ongelukkige oplichten, en vervolgends op het rad leggen. De Munsterschen, hoewel geraakt over des Hoofdelings handelwijs, waren echter zelf met hun Bisschop niet in de beste verstandhouding, en lieten de zaak blijven voor hetgeen ze was.

Inmiddels had HAYO zijnen Leenheer hulde en eed gedaan, en was daardoor getreden in het bezit van het kasteel met diens aanhoorigheden, en der rechten in en over *Westwoldingerland.* En hy was zijnen onderzaten een harde Heer, en het evenbeeld dier bekende Duitsche Roofgraven en Roofridders, waarvan dichters

en romanschrijvers van lateren tijd, met veel of weinig, en soms wel zonder eenige kennis, ons zooveel hebben gedicht en geschreven, dat iemant by het lezen hunner feiten de hairen te berge rijzen.

HAYO was een dier woestelingen, by wier werkelyke daden door de verbeelding niets behoeft te worden gevoegd, om ze volstrekt afschuwelyk te vinden. In wreedheid en brooddronkenheid zijnen vader nog overtreffende, maakte hy van zijn burcht een hol van ongerechtigheid, en bouwde zijne bras- en slemppartijen op den roof, aan het omliggende land, en vooral aan de reizende kooplieden ontweldigd. Hy mocht met ELEGAST zeggen:

biscoppen ende canoniken,
abden ende moniken,
dekenen ende papen,
Waar icse kan betrapen,
ic neme haer goet.

maar meer „met ghewout" dan „met liste"; terwijl hy, erger dan ELEGAST, met dezen niet kon verklaren:

en steels ghenen armen man,
die bi siere pinen leeft.
dat pelgrim ofte coopman heeft,
dies laet ic hem ghebruken wel.

Blijkbaar hield hy het er voor, dat het volk om hem, niet hy om het volk was. Ware 't hem, gelijk WILLIAM the Conquestor, in 't hoofd gekomen om een New-Forest aan te leggen — hy zou, even als deze beroemde Kroonroover, dorpen hebben doen verwoesten, om zijn bosch te vergrooten. Behalven dat hy het volk geheel nieuwe lasten oplegde, nam hy nog somtijds welgezeten mannen gevangen, en wierp hen gekluisterd in de vochtige kerkergewelven van zijn kasteel, om hun een wichtig losgeld af te

dwingen. Anderen kwelde hy met het opleggen van een geheel nieuwen en vreemden arbeid in zijne dagelyksche dienst; en soms ging hy zoo ver, dat hy de lieden plaagde uit louter brooddronkenheid en moedwil.

Wilder dan wilt, wie sal my temmen!

mocht hy met den ruwen ruiter uit den volkszang zingen; maar — en waarschijnlyk giste hy dat weinig — hy kon er ook spoedig mede byvoegen:

Placht ick te roepen vroech en laet;
Ick mach nu wel singen met droeviger stemmen,
Dat my fortune tegen gaet.

Want zijn matelooze euvelmoed was eindelyk boven peil gestegen, en toen bleef de vergelding niet achter.

Zijne woeste volgers, menschen van ruwe en bedorvene natuur als hy, mannen die ge schilderen zoudt met bruin en beenderig gelaat, van rossche of vaalblonde hairlokken en baard omward, mager maar gespierd, hunne koelbloedigheid verradende in een bedaarden gang, maar het vuur hunner boze driften in de graauwe, schitterende oogen — zijne woeste volgers, door hem aangemoedigd, hadden weerlooze geestelyken gehoond, waaronder zich éen bevond, die juist door de gemeente *Onstwedde* tot hunnen pastoor gekozen was. Hayo ontbood dezen op zijn kasteel; maar in plaats van in hem een bevenden en vreezenden klerikaal te vinden, zag hy een man voor zich, die, zich zijner waarde en zijnes stands bewust, hem in ronde en nadrukkelyke taal het schandelyke van zijn gedrag verweet. Hayo, in plaats van zich getroffen te voelen, werd woedend; zijne knechten, altoos vaardig op zijn bevel, en te eerder, wanneer het de kwelling van anderen gold, volgden gretig zijn last om den onbeschaamden Paap de handen op den rug te binden, en hem zoo door duin en dal

te sleepen. En toen dat afschuwelyk schouwspel, onder den hoon en het gejuil der erbarmingloozen, lang genoeg had geduurd, werd het ongelukkig slachtoffer eindelyk door de paarden vertrapt en van een gescheurd.

De Westwoldingers sidderden van verontwaardiging. Maar nu bleef het niet langer

Alleen het dof gemor van worstelende woede,-
Van wanhoop, die in d' arm der machtloosheid verbloedde,-
Van haat, die, voor de vuist van de overmacht beducht,
Slechts in een schorren vloek 't benepen hart verlucht: —

neen: den Bisschop van *Munster* niet genoeg vertrouwende, besloten zy hunne klacht over den verwilderden Hoofdeling onmiddelyk voor den Paus te brengen.

Dat werd evenwel niet zoo heimelyk te werk gesteld, of HAYO kreeg er de lucht van; en in zijn euvelmoed woest tot waanzinnigheid, besloot hy het met geweld te keeren, en ieder anderen zendeling voor de toekomst van eene zoo gevaarvolle taak af te schrikken.

Het was de nacht vóór de afreize van den Onstwedder Priester, wien de zending opgedragen was, en die zich daartoe reeds gereed maakte. Daar nadert in de duisternis een troep gewapende mannen de stille huizing van den geestelyke. Het blijft niet lang in 't onzekere, wat het doel hunner heimelyke komst aan die plaatse is; men heeft het recht hen voor dieven, misschien voor moordenaars te houden: de deur wordt open gebroken, het huisraad, de gewijde vaten en kleederen worden baldadig vernield, de kerkgelden buit gemaakt; 's Priesters dienaar, die zeker niet eens den moed had zich te weer te stellen, wordt geslagen en dan naakt uitgeschud — maar hy mag zich nog bevoorrecht rekenen by het lot, dat zijn heer wachtte. De Priester zelf wordt door de roovers aangegrepen en buiten 's huis geworpen, daar

vreeselyk mishandeld, en eindelyk in het water gesleurd en zonder meêlij verdronken.

En het waren de mannen van HAYO, die deze nieuwe schanddaad volvoerden.

Des morgens vond men het lijk van den Priester in den stroom, en het ontzette volk begreep al te wel, van wat zijde die doodslag gekomen was. Er was een gruwelyke spotternij in de wijze waarop HAYO den moord loochende: toen het volk het lijk met de gebruikelyke plechtigheden in de gewijde aarde een rustplaats wilde schenken, kwam hy met zijn rechterlyk gezach daar tusschen, en verbood de begrafenis, omdat de gewoonte meêbracht, het lijk van een zelfmoordenaar te verbranden. Het volk, dat in grooten getale was opgekomen en in zichtbare spanning verkeerde, bracht toen het lijk naar de geplunderde woning te rug, en hield er drie dagen de wacht by, terwijl HAYO het toen niet geraden achtte zich daartegen te verzetten, zoo min als tegen de daaropgevolgde begrafenis in ongewijden grond, waartoe door den Deken, tot nadere kennisneming, de toestemming gegeven was. De Officiaal van *Osnabrugge*, tot welk Bisdom *Westerwolde* in 't geestelyk behoorde, bemoeide er zich eindelyk meê, en gelastte om het lichaam behoorlyk en op plechtige wijze in gewijde aarde over te brengen. HAYOOS wraakneming, die zich zelfs tot in het graf uitstrekte, leed op deze wijze schipbreuk.

Maar het geduld des volks was na het dulden van al deze wandaden uitgeput. Zy moedigden elkander aan, om zich van zulk een dwingeland te verlossen, en grepen naar de wapenen. *Munster* trad daar echter tusschen: HAYO werd gelast om zijn gezach binnen de behoorlyke palen te beperken, de gemeente eenigzins bevredigd, en zoo kwam het voor 't oogenblik ten minste nog tot geene uitbarsting. Van de Gezworenen ging nochtans een verbod uit om aan den Hoofdeling de pachten en vruchten op te brengen, en de regeering van *Groningen*, zich in de zaak mengende, en de partij des volks houdende, eindigde een verschil, dat tusschen HAYO en haar over het rechtsgebied

van *Blyham* en *Bellingwolde* bestond, daarmede, dat zy zijne inkomsten in de stad en de *Ommelanden* in beslag nam. Zijn verzet was niet alleen te vergeefs, maar werd hem zelfs noodlottig: de Groningers, zich meer hunner kracht bewust, en beter geleid dan de Westerwolder gemeente, zongen wat kortere metten, en togen voor het huis. Nu mocht HAYO hopen dat zijn Leenheer hem in dezen nood ter hulp zou snellen — maar de Bisschop was zelf in moeielykheden gewikkeld, en er verscheen brief noch bode met voorspraak tot minnelyke schikking, laat staan geharnaste mannen tot ontzet. En zoo moest de trotsche Hoofdeling van *Wedde* zijn schoon kasteel opgeven, of 't hem lief was of leed; op Sinte MARIA MAGDALENEN-dag ging het over, en de Groningers, die wel stellig in den zin hadden een einde te maken aan een zoo vijandelyk gezach, zoo dicht in hunne nabyheid, gingen te werk met moker en houweel, en sloopten de sterke muren tot op den grond, tot niet geringe vreugde der omgezetenen.

Hiermede was HAYOOS leed nog niet ten einde: In 1482 had hy het verdriet te moeten zien, dat de Bisschop, waarschijnlyk uit geldgebrek, aan de stad *Groningen* verpandde en in leen gaf het gericht over de vijf kerspelen *Wedde*, *Vlachtwedde*, *Onstwedde* *Sellingen* en *Friescheloo*, op den zelfden voet waarop het Geslacht ADDINGA die sedert 80 jaren van het Sticht gehouden had, met uitzondering echter van des Bisschops pachthoenders, gevolg, en klokkenslag, en onder belofte van de oude landrechten te zullen handhaven, en de rechters aan 's Bisschops Ambtman in *Eemsland* te zullen voorstellen en door dezen te doen beëedigen. De Bisschop ontfing hiervoor 2000 Overlandsche rijnsguldens als pandpenningen, die hy met 1375 rijnsguldens weder zou mogen aflossen, maar niet eerder dan na verloop van twintig jaren. De Groningers bouwden vervolgends een ander kasteel, met gracht en bolwerk, niet verre van *Winschoten*, aan de *Pekel-A;* zy noemden dit nieuwe huis *Pekelborch*, en stelden het in bewaring van een Kastelein, die te gelijk Rechter werd in *Wester-*

wolde en het *Oldambt*, aan deze zijde van den *Dollart;* de overige, in de klei gelegen dorpen, stonden onder het rechtsgebied van een tweeden Drost of Kastelein, die zijn verblijf hield te *Oterdum*, aan de *Eems*, toenmaals een bloeiend plaatsjen, met een sterk blokhuis, vroeger reeds door de Groningers aldaar opgericht.

Hoewel deze handelwijze van den Groninger Raad den Bisschop misviel, en er daardoor werkelyk eenig geschil ontstond, oogste HAYO er echter geene voordeelen van: de partijen verstonden zich weldra, en zijn machteloos verzet tegen de beleening, waarvan de bewilliging voor den vorm noodig schijnt geweest te zijn, baatte hem niet. Eindelyk zag hy dit zelf in, en onderwierp zich, nadat hy vruchteloos heul by den abt van *Corvey* was gaan zoeken, door den nood gedrongen, in 1486 aan eene toestemming.

Langs dezen weg ging het hem weder beter. De Bisschop vergunde hem thands ook het verwoeste kasteel weder te mogen opbouwen, mits het, nu of in 't vervolg, door muren of bygebouwen niet sterker te maken dan hem bepaaldelyk zou worden toegestaan. HAYO erkende van zijnen kant, dat hy zich onder de bescherming van het Sticht begeven had, even als zijne voorzaten en de ingezetenen der vijf kerspelen van *Westwoldingerland* dit vroeger hadden gedaan, en derhalven de onderhoorige was van den Munsterschen Bisschop, wien hy beloofde een getrouw leenman en onderdaan te zullen zijn. Hy droeg hem zijn nieuwe burcht met heur toebehooren als een open huis en ten vrijen gebruike op, mits buiten zijnen koste, en onder voorwaarde, dat hy en de zijnen er steeds Ambtlieden zouden blijven; de inkomsten daaraan verbonden, zou hy blijven genieten, met uitzondering van het hoendergeld [1]; wanneer hy zonder wettige kinderen over-

---

[1] Dit hoendergeld, waarvan meermalen reeds gesproken is, was eene belasting die de plaats verving eener jaarlyksche opbrengst van hoenderen op de Heerengoederen, ten behoeve van des Heeren keuken.

leed, verviel het Kasteel met alle toebehooren en gerechtigheden weder aan het Sticht. Na het wederzijds bezegelen dezer overeenkomst, met behoorlyke getuigen, deed hy den Bisschop hulde en eed als leenman, en de vrede was op deze wijze tusschen hen hersteld.

De verzekering van het leen op zijn nageslacht heeft echter weinig vruchts gedragen. Hy had twee zonen, JURGEN of GEORGE, en LYVE. LYVE overleed in 1492, en werd in 't choor der kerk van *Wedde* begraven onder een graauwen zarksteen, wiens opschrift aldus luidde: Int. jar. uns. Heren. m. cccc. xc. und. ij. des. Fridages na. Marien. Verkundiginghe. starf. lyve. Adinghes. Hooftlinck. van Westerwolde. des sine. Siele. mote. resten. in. den. vrede. Amen.

JURGEN trad vervolgends na zijns vaders dood in diens plaatse, maar wordt in eene oirkonde van 1521, waarin hy met andere gevolmachtigden het verdrag over de landscheiding tusschen het Convent *Dunenbroeck* en het Kerspel *Bellingwolde* regelt, eenvoudig Jonker te *Wedde* genoemd. Hy overleed in 1525, zonder andere kinderen na te laten dan een zoon, die naar zijn grootvader weder HAYO genoemd was.

Deze HAYO werd door de abdy *Corvey*, die onbetwijfeld eenig wettig gezach in *Westerwolde* moet hebben bezeten, nog in het zelfde jaar van zijns vaders overlijden met diens leenen en rechten in het Landschap verlijd, maar de loop der tijden liet er hem slechts kort bezitter van. KAREL van GELDER in 1530 meester van *Westerwolde* geworden zijnde, kreeg daarby ook *Wedde* met het kasteel in handen, en beschonk zijn gunsteling en Veldheer BERNDT van HACKFORT, Heer van *Hackfort* en *Herxen*, met de leenen van het *Oldambt* en het kasteel. HACKFORTS menigvuldige krijgsbemoeiingen veroorloofden hem echter geen rustig verblijf achter de muren van een kasteel, en hy bevond er zich zelden; daarin zal wel de oorzaak moeten gezocht worden, dat de Hertog het *Wedder* slot in 1533 weder in leen uitgaf aan Vrouwe BAWYNE van HEEMSTRA, weduwe van den weleer zoo machtigen

ROELOF van MUNSTER [1] Doch ook in hare handen bleef het niet lang, 't zij dat zy weldra overleed, 't zij dat zy 't vruchtgebruik der inkomsten bleef trekken, terwijl de onrust des oorlogs een Slotvoogd noodzakelyk maakte. In 1536 vinden wy GEORGE van MUNSTER, denkelyk heur zoon, met die waardigheid bekleed. *Appingadam* was op dien tijd belegerd door 's Keizers Stadhouder van *Groningen*, JORIS SCHENCK VAN TAUTENBORGH; en Koning CHRISTIAAN de Derde van *Denemarken* zond zijn bondgenoot Hertog KAREL 2000 man hulpbenden, onder bevel van den Ridder RANTZOW, om de Keizerlyke macht uit de *Ommelanden* te verdrijven. GEORG van MUNSTER trok den Deenschen Veldheer te gemoet, om zich met hem over de gezamendlyk te nemen maatregelen te verstaan; maar naauwlyks waren zy *Westerwolde* binnen getrokken, of SCHENCK noodzaakte hen tot een veldslag, die den bondgenoten op eene nederlaag, en den beiden Veldoversten op het verlies hunner vrijheid te staan kwam: MUNSTER werd zoowel als RANTZOW krijgsgevangen gemaakt.

De geheele onderwerping van *Westerwolde* volgde hierop, en daarby kwam derhalven ook het huis te *Wedde* in handen des Keizers, die zijnen overwinnenden Veldheer, „in erkentenisse van groete, meenichvuldige, getrouwe en merkliche diensten, over lange jaeren, besonder in 't jaer ses en dartich in 't conquestreren van landen en plaetsen voors. (van *Groningen*, van den *Dam* [2], *Delfzyl*, *Wedde*, *Coeverden* mit der *Drente*, en andere plaetzen) door siner vromicheit, wisheit, geschicktheit en goede neersticheit gedaen en bewesen," gunde, gaf, opdroeg, cedeerde, en transporteerde, uit „rechter wetenheit, autoriteit, volle macht, en speciale gratie, voor hem en sine wettige soenen en dochteren en andere nakomelingen van hem in wettigen bedde en rechter linie nederdalende en descenderende — 't huys en slot tot *Wedde*, mit den landen, dorpen en heerlicheden van *Westerwoldingelant* en *Bellinghwolde*,

---

[1] Zie blz. 93, waar verkeerdelyk 1553 gedrukt staat.

[2] *Appingadam*.

mit sampt den hamlanden, uthgorsen, holt, broeck, venen, vischerien en ander haer appendentie." Deze overdracht geschiedde op den 25^{en} Augustus 1538.

Keizer KAREL vroeg hierby niet, in hoeverre de ADDINGAAS nog rechten op de burcht bezaten; 't scheen of men zich niet meer herinnerde, dat zy ze ooit bezeten hadden. Wel brachten de verontrechten hunne klachten daartegen in by het Rijkskamergericht te *Spiers* — maar een geding tegen den Keizer, in die dagen!.... er werd van de zaak niets meer gehoord. Vrouwe ANNA THEDAMA, HAYOOS weduwe, vervoegde zich later nog weder by de Landvoogdesse MARIA te *Brussel* — maar mede zonder baat: het oud erfelyk leen was den ADDINGAAS voor goed verloren gegaan.

By de bevestiging van zijn gezach veranderde KAREL ook het rechtswezen van het landschap, en stelde, in plaats van de oude Gezworenen, twee Rechters aan, en wel éen over *Westerwolde*, en éen over *Blyham* en *Bellingwolde;* beiden moesten in den lande geërfd en gegoed zijn, en stonden onder het oppergezach van den Drost of Ambtman te *Wedde*, op wien men zich van hunne vonnissen kon beroepen, schoon niet in het hoogste ressort, want wie zich door zijn vonnis nog verkort waande, kon zich ten slotte beroepen op den Stadhouder en de Hoofdlieden van *Groningen*, die te zamen een Vorstelyk gericht uitmaakten, waarvan de leden in den eed des Keizers stonden. SCHENCK had luttel vrede met het laatste deel dezer bepaling, en zocht het zooveel mooglyk te besnoeien; maar de Westwoldingers wendden zich tot de Landvoogdesse, en werden door haar in het keizerlyk voorrecht gehandhaafd.

JORIS SCHENCK overleed in 1540, en werd op *Wedde* en in *Westerwolde* gevolgd door zijn zoon KAREL, wien sommigen een klein verstand en groote spilzucht toeschrijven, zoodat hy zijnen vader "van geeste geenzins gelyk was." Men meent dat hy den kasteele eenige herstelling heeft gedaan, zoo al geene verbouwing; dit ten minste is zeker, dat het wapen van zijn geslacht,

met het jaartal 1541, nog in het tegenwoordig huis, boven-naast de torendeur, gezien wordt. In 1548 geraakte hy in verschil met Jonker HAYO ADDINGA (HAYOOS en ANNA THEDAMAAS zoon) over grondbezittingen te *Jipsingahuysen*, die SCHENCK voor leenroerig hield, maar waarvan HAYO beweerde dat ze vrije erfgoederen waren; de beslissing schijnt moeielyk geweest te zijn: in 1561 was de zaak nog hangende, en werd toen door de Hertogin-Landvoogdesse naar de Groninger Hoofdmannenkamer verwezen.

In het begin des volgenden jaars droeg SCHENCK het leen over op den Stadhouder AREMBERGH, zoo men wil tegen eene jaarlyksche uitkeering van *f* 1000, zijn leven lang. Zoo dit waarheid mocht zijn, heeft de Stadhouder een goeden koop gedaan: KAREL SCHENCK overleed nog in 1562, vóor den vervaldag, en AREMBERGH was het dus, of hy 't goed ten geschenke bekomen had. Evenwel duurde zijn bezit slechts weinige jaren: op den 24en April, 1568, kwam Graaf LODEWIJK van NASSAU in *Westerwolde*, en maakte zich by overrompeling meester van het voor hem zoo gunstig gelegen Wedder kasteel, dat hy vervolgends tot zijn loopplaats bestemde, en er een zijner drie legerafdeelingen in bezetting legde. AREMBERGH, van LODEWIJKS inval onderricht, snelde terstond naar zijne bedreigde landvoogdij, en vernemende dat de NASSAUER op dat oogenblik te *Winsum* lag, trok hy mede naar die zijde, om, zoodra de legerafdeeling des Graven van *Megen* zich by de zijne gevoegd had, den vijand aan te tasten. „Maer het volc dat hy by hem hadde, ende e est al Spaigniaerts waren, oock sodanige die het Landt niet en kenden ofte oock den crijch niet wel en verstonden, hebben tegens hem bestaen te murmureren, ja scholden hem voor een Lutriaen, om dat de Grave van *Nassau* zijnen leger ghelicht hadde, want zy meynden dat hy voor haer vloot, maer zy hebben wat anders gewaer geworden." De Stadhouder, deze beschuldiging niet kunnende lijden, verklaarde dat hy hun toonen zou een getrouw dienaar des Konings te zijn; zoo lang zijne wapenen konden snijden, wilde hy bewijzen dat ze 't ook zouden doen.

„De eerste schermutselinghe," zegt de kronijkschrijver zeer naïef: „was seer lustich, ter plaetse daer Graef LODEWYC geleyt hadde een duyzent Schutten (naby *Appingadam*), dewelcke souden verwachten de coemst van den Grave van ARENBURCH, maer als haer den nacht op de hant viel, hebben zy moeten van den anderen scheyden, so dat de Spaigniaerts weder nae haer leger trocken." LODEWIJK bracht die nacht op het kasteel van *Wedde* over. Den volgenden dag, 23 Mei, werd de strijd weder hervat, het Spaansche leger geslagen, AREMBERGH zelf op de vlucht gedreven, en door een paar ruwe soldaten meêdoogenloos vermoord. Dat was de beroemde veldslag van *Heyligherlee*, de eerste waarby de Nederlandsche wapenen in het verzet tegen de gluipende dwinglandij van FILIPS zegepraalden.

KAREL van AREMBERGH moest zijn vader in het bezit der leenen volgen, maar met de daad kwam daar niet van, zoo lang 's Princen vendel, al droeg dat ook 's Konings kleuren, van *Weddes* transen woei. Door het verraad van RENNENBERGH werd echter het Spaansch bestuur in *Westerwolde* wederom heerschend; en schoon de Graaf van *Hohenlohe* zich in 1530 door belegering van het kasteel te *Wedde* trachtte meester te maken, mislukte hem dit, en moest hy voor de aanrukkende benden van RENNENBERGH het beleg wederom opbreken. Het kasteel bevond zich toen in goeden staat van tegenweer, hoewel de versterking, in het vorige jaar op RENNENBERGHS last door Kapitein CORNPUT aangevangen, uit gebrek aan genoegzame middelen was blijven steken. Het was nu „beschermt met een steenen muyr uytte graft opghemetselt. Daer achter lagh een smallen wal van omtrent vyfthien voeten: Buyten de graft was een voorgheborcht met noch een ander graft besloten, het welck d' eene syde van 't huys bestreeck, ende buyten de grachte van het huys liep ronts-om een hooghe bedeckte straet, veltwaerts schuyn afdalende ende sich verliesende, buyten den welcken wederom een graft gheleydt was."

Maar juist omdat het zoo sterk en zoo goed gelegen was,

kon het aan de zaak des vaderlands by uitstek dienstbaar zijn, en verdiende wel met eenige opoffering gewonnen te worden.

Zoo begreep Graaf WILLEM LODEWIJK het ook. In 1593, op den 16en Augustus, twee dagen nadat het overwinnend leger der Staatschen zich te *Emmen* had nedergeslagen, vernamen die van *Wedde*, schoon het reeds schemering geworden was, wapengedruisch in de verte, en weldra bleef er by hen geen twijfel meer, of het waren naderende krijgsbenden. En zoo bleek het: 's Graven heirmacht kwam in den avond voor *Wedde*, en legerde er zich rondom. Dat het spoedig zou worden aangetast, leed wel geen twijfel, want reeds in de zelfde nacht traden twee Officieren uit de legerpalen, en kwamen het kasteel meer naby, kennelyk met het doel om te bespieden waar het de bekwaamste plaats van toeloop voor den storm hebben mocht. Een dier beide mannen mag wel in eene sombere stemming verkeerd hebben; maar dat hy daar toch was, scherp betrachtende en opnemende, en naauwlettend op al wat de goede maatregelen van den volgenden dag bevorderlyk kon zijn — dat sprak luide voor den rustigen moed van zijn hart. De vorige nacht had hy een vreemden droom gehad, een droom, die hem verontrusten moest. Den uchtend van den nu afgeloopen dag had hy hem aan zijne krijgsmakkers verhaald: het was hem duidelyk in dien droom voorgekomen, of hy zijne hand in den boezem stak; toen hy ze er uit trok was ze vochtig — en hy zag dat ze gants en al bloed was. Zeker, dat voorspook was op zich-zelf te weinig beteekenend om een man van moed te doen verbleeken; maar — „dat hy ghelijcken droom voor eenighe jaren noch eens ghehadt, ende korts daer op swaerlijck ghewondet was gheworden," dat woog hem toch als eene drukkende gedachte op de ziel. Doch nu was hy zoo met ingespannenheid bezig, staande aan den rand der gracht, en scherp turende naar de vijandelyke sterkte, en soms zacht sprekende met zijn krijgsgezel, dat zijn geest wel met niets anders bezig kon zijn.

En ziet — daar vlamt van den kasteelmuur een snelle licht-

straal door de nachtelyke duisternis — en vóór de knal van het schot nog zijn oor bereikt, stort de Staatsche Ingenieur JOOST MATTHEUS, de hand krampachtig op de doodelyk gewonde borst geslagen, aan de zijde van den ontzetten WILLEM LODEWIJK neder. Zy waren de beide mannen die de sterkte verspiedden, en ook dit maal was de droom profecy geweest. Den volgenden dag droeg men het overschot van den kloekmoedigen Ingenieur ten grave.

En dit schot was byna het eenige dat van *Wedde* gelost werd. De vijand verliet terstond de voorburcht, en trok zich in het hoofdslot terug, „waer door men met weynigh onghemacks d' aenschantsinghe aen de selve gheblootede syde dede, ende den tweeden dagh door de buyten graft en bedeckte straet quam bis op de grafts-kante van binnen." Toen vervolgends het geschut, van *Coevorde* aangevoerd, werd geplant, sloeg den Bevelhebber der bezetting, DECKER, de schrik om 't hart, en voor er nog een enkel schot was gelost, stak hy den helm op. De Graaf was natuurlyk goedgezind om zoo spoedig te onderhandelen, maar hy deed er zijn eisch te strenger om: alle geweer moest achter blijven, maar voor 't overige zou de bezetting mogen uittrekken „mede nemende zoo veel bagage als zy draghen konden." Die voorwaarde werd aangenomen, en op den vroegen morgen van den 18en Augustus verliet DECKER met zijn vijftig man, beladen met wat zy dragen konden, het kasteel, dat terstond door 's Graven mannen bezet werd. WILLEM LODEWIJK trok nog dien zelfden dag over *Winschoten*, om *Slochteren* te nemen, en liet *Wedde* onder bewaring van GIJS CORNELISSEN, den dapperen Luitenant van Kapitein JACOB DE VRIES, en die by de bestorming van *Ementil,* in 1589, zijn rang met het zwaard verkregen had.

Maar hoe heldhaftig de Bevelhebber zelf zijn mocht — zijne soldaten waren het niet. Nog geen maand had hy de hem toevertrouwde sterkte bewaakt, of daar kwam VERDUGO met Spaansche vendelen, en eischte haar op, 12 September 1593. CORNE-

LISSEN wees dat van de hand, en VERDUGO ging zijn eisch met de stem der kartouwen kracht byzetten. Nadat hy uit vijf stukken vijftig of zestig schoten had gedaan, waren de borstweeringen eenigzins beschadigd, en was er een klein gat in een hoek van den kasteelmuur gevallen. De bezetting kreeg vreeze; en toen hy vervolgends den schijn aannam als of hy bestormen wilde, verloor het grootste deel der soldaten den moed: zy staken de stormhoeden op en roerden den trom, en eenigen zelfs sloegen ijlings op de vlucht, en zochten door de waterpoort van het kasteel een goed heenkomen. De Spaanschen, dit bespeurende, vielen oogenblikkelyk door de gracht, en tilden elkander langs den steilen muur omhoog, of staken hunne dolken in de reten en voegen om er by op te klauteren, en dus door de naauwe bres te komen, 'tgeen hun, by de verwarring die er in het kasteel heerschende was, maar al te spoedig gelukte. De tegenstand dien zy daar binnen van den Luitenant met zijne weinige getrouwen ondervonden, was van korten duur: hy werd met de zijnen doorstoken, en slechts een enkele arkebusier en drie of vier vrouwen, die de tijding van dit verlies aan de *Bourtange* brachten, behielden het lijf. VERDUGO vertoefde kortelyk op *Wedde*, en ontfing er de Oost-Friesche gezanten JOHAN van *Elten* en JAN WILKES, door Grave EDZARD gezonden, om hem met zijne laatste overwinningen geluk te wenschen. Vervolgends naar de *Bourtange* trekkende, om er hoogte te nemen van Graaf WILLEM LODEWIJCKS schanswerken, liet hy den Vaandrig MULART als bevelhebber van het kasteel achter, met eene bezetting van 150 man.

Maar nu was het naauwlyks een maand in Spaansche handen, of op den uchtend van den 18^en^ Oktober waait er de princevlag voor den muur, en de Graaf is daar, met een klein deel van zijn krijgsvolk, en vordert de overgave. Vaandrig MULART was geen held; en nu vreezende dat weêrstand van zijne zijde verbittering baren mocht, en WILLEM gezind zou zijn om den dood des Luitenants en diens getrouwen te wreken, gaf hy het huis op, nog eer het geschut uit de schepen die het aanvoerden aan wal was gebracht.

Graaf WILLEM verzwoer hun de dienst voor zes maanden, dat is: hy deed hen onder eede belooven, in al dien tijd de wapenen voor VERDUGO niet te zullen dragen; ontsloeg VERDUGO echter de door dezen verzworene bezettingen van *Winschoten* en *Slochteren* van den eed, dan zouden ook de helden van *Wedde* wederom vrij zijn. En de helden van *Wedde* verbonden zich gaarne daartoe, en trokken met geweer en goed naar *Groningen;* maar toen MULART voor VERDUGO verscheen, en hem de schriftelyke overeenkomst met den Grave vertoonde, werd de Veldheer zoo verontwaardigd op zijn laffen bevelhebber, dat hy hem met schampere woorden op staanden voet dwong het papier op te eten!

Hoewel het leen van *Westerwolde*, en dus ook van *Wedde*, na AREMBERGHS dood op diens zoon KAREL was gevallen, waren de Algemeene Staten er nu door de wapenen meester; stelden er in hunnen naam den Drost aan, en geboden zelfs in 1596 aan den toenmaligen Drost ENTENS, om slechts hun gezach, en in geen geval dat der Hertoginne van *Aerschot*, Princes-Gravinne van AREMBERGH, te erkennen, die, als weduwe van KAREL, en Spaanschgezinde, onder de vijanden gerekend werd. De Princes, luttel prijs stellende op den blooten naam van Vrouwe van *Westerwolde*, zocht, mede in 't belang van haren zoon PHILIPS, hare aanspraak over te doen op een ander, die daarin misschien beter zoude mogen slagen. Zy vond dien in WILLEM VAN DEN HOVE, een vermogend koopman te *Amsterdam*, wien zy, namens heur zoon, in 1617 het leenrecht voor een som van *f* 125.000 afstond, verkrijgende daartoe van de Infante eene acte van authorisatie, als bewijs van toestemming des Leenheers, in zaken van dezen aart steeds noodig. VAN DEN HOVE zag evenwel te recht in, dat hy met een dergelijk stuk veel kans had om de Staatsche overheid tegen zich in te nemen, en wist de Hertogin over te halen dat zy thands als Leenheeren erkennen zou de Staten van *Braband*, *Holland*, *Friesland* en *Overijssel*, als vertegenwoordigende de vier Gewesten, in wier naam, als Heer, Keizer KAREL de beleening aan SCHENCK had gedaan. Hiermede kwam de over-

dracht in orde — maar VAN DEN HOVE nog niet aan 't bezit van slot en Heerlykheid.

HAYO ADDINGA namelyk, die in 1580 of 1581 overleden was, had wel geene kinderen nagelaten, maar toch eene zuster, ELIZABETH [1]. JOHAN LEWE, Heer JOOSTEN zoon, kwam nu mede met aanspraken op; de Westwoldingers-zelf maakten, allerlei bezwaren, en de stad *Groningen* voegde er van haren kant alle mogelyke hinderpalen by. De koopman zag eindelyk wel in, dat het genoegen om het welluidende VAN DEN HOVE van *Westerwolde* te kunnen schrijven, hem door het lot niet was wech gelegd; en hy was zoo verstandig om nu van zijne Heerlykheid eene handelszaak te maken. Het listige *Groningen* had daarop gerekend: het land tusschen het *Oldambt* en de Westerwoldsche dorpen *Blyham* en *Westerwolde* won jaarlyks door aanslibbing in omtrek, en de stad had er sedert lang een begeerig oog opgeslagen; bovendien wenschte zy het waereldlyk verklaard klooster *ter Apel*, met de daarby behoorende bosschen, veenen, en landerijen, meester te worden. De onderhandeling ving aan, en de koop werd gesloten in 1619; de stad zou den verkooper eene som van *f* 140.000 betalen, en aan Professor PIJNACKER en diens schoonzoon MOONS eene vereering doen van *f* 1300. Sints dien tijd is *Westerwolde* gehecht aan *Groningen*, dat er aanvankelyk zelf den Drost aan stelde, maar dit recht later aan den Stadhouder moest afstaan.

Het kasteel van *Wedde*, als de hoofdplaats der Heerlykheid, werd nu het vast verblijf van den Drost, die er des vrijdags zijne rechtsdagen hield; sedert wordt het dikwerf *Drostenburgh*

---

[1] HAYO bezat vroeger twee zusters, waarvan MARGARETA, gehuwd aan Heer EYLCO CLANT, met haren echtgenoot reeds voor haar broeder overleden was, een zoon, EGBERT, nalatende. JOOST LEWE deed na HAYOOS dood terstond by den Abt van *Corvey* verheffing van de Westwoldinger leenen. Zijn neef EGBERT CLANT verzettede zich daartegen, en rekende zich, als mascula proles ex sorore majore natu (mannelyke afstammeling der oudste zuster) de naast gerechtigde daartoe. De zaak kwam voor het Provinciaal hof, maar schijnt later in der minne, en ten voordeele der LEWES, geschikt te zijn.

genoemd, maar moet dan niet worden verward met een ander kasteel van dien naam, onder *Zuidbroek* gelegen, en eigendlyk *Gockingaheert* geheeten, naar zijne voormalige bezitters, de GOCKINGAAS.

Nog eenmaal moest de grijze burcht de wisselende kansen van den oorlog ondervinden. Toen de naar soldatenroem hunkerende Bisschop van *Munster* in 1672 het beleg voor *Groningen* ging slaan, lag *Wedde* in zijn weg, en werd van Munstersche bezetting voorzien. Maar dat was van geen langen duur: toen de martiale BERNDT het vruchteloos beleg weder had opgebroken, trok de Overste JORMAN kort daarop naar *Wedde*, en de dappere bezetting, zorgende zich buiten zijn schot te houden, verliet het kasteel.

Tijdens de inlijving van *Nederland* by het Fransche keizerrijk, werd de oude regeeringsvorm geheel veranderd, en de Drosten hielden op te bestaan. Als eene merkwaardigheid kan nog worden opgegeven dat onder het bestuur van een der laatsten dezer ambtenaren, Drost MUNTINGHE naar men meent, in een der muren ingemetseld is gevonden een menschelyk geraamte, met een spijker en een gebroken waterkruik!.... Welk vreeselyk treurspel is hier in de ontzettendste duisternis achter dien steenen, ondoordringbaren gordijn afgespeeld? Wie was de ongelukkige, die hier, worstelende met gebrek aan licht en aan lucht, onder de krankzinnigmakende folteringen van den honger, zijn ijzingwekkenden doodstrijd in de gruwzaamste eenzaamheid volstreed? Heeft HAYO EGGES zijn nieuw kasteel met deze ontzettende misdaad bezoedeld, en zijn de rampen, die hem in zijn geslacht hebben getroffen, de vervulling geweest van den vloek, hier in de schrikkelykste wanhoop door bloedende lippen uitgebruld?..... Alles is hier donker, ijzingwekkend donker, als de nacht-zelf waarin het slachtoffer onderging; en slechts verbeelding slaat, zich ondanks, een huiverenden blik in dat zwarte onbekende, en deinst dan te rug by het schemerende licht, door heur eigen fakkel daarin geworpen!

Sints *Groningen* nu geen recht meer had om zich in *Westerwolde* te doen vertegenwoordigen, was het kasteel, dat allengs tot een staat was gekomen, waarin het geen sterkte meer heeten kon, der stad meer tot last dan tot lust; nadat het achtereenvolgend aan verschillende byzondere personen verhuurd was geworden, werd het eindelyk in 1829 verkocht, en is thands een buitengoed.

Alle verdedigingswerken zijn thands verdwenen, en het eenig daarvan nog overig spoor bestaat hierin, dat de loop der gracht, die den tuin omgeeft in welks midden het huis staat, nog eenigermate den vorm van voormalige bolwerken aanwijst.

In het gemelde jaar van verkoop was er aan de westzijde van het huis nog een gedeelte van een vervallen aarden wal aanwezig, dat echter reeds het jaar daaraanvolgend geslecht werd.

Het huis, zoo als het zich nu nog voor doet, bestaat uit twee gedeelten, die, schoon onder afzonderlyke daken, toch met elkander verbonden zijn, en één woonhuis uitmaken. Het zuidelyk gedeelte draagt over het algemeen de meeste sporen van oudheid, en is opgemetseld van gebakken steenen van byzondere grootte, zoo als meest alle gebouwen der veertiende of vijftiende eeuw. De muren zijn over het geheel zeer zwaar, vooral aan hun benedenste gedeelte, waarvan de dikte omstreeks vijf voet bedraagt. Onder dezen zuidelyken kant van het huis vindt men ook een gewelfden kelder, die zijn licht ontfangt door naar buiten eenigzins schuin oploopende gaten, van ruim een voet in het vierkant. Die kelder heeft geheel het aanzien eener voormalige huiskapel, zoo diep en zoo veilig gebouwd, opdat in tijden van belegering of anderen krijgsnood de godsdienstplechtigheden er rustig en ongestoord mochten worden uitgeoefend. Men neme dat nu voor hetgeen men wil, en heete de godsdienst der middeleeuwen zinnelyk en bygeloovig — het blijft altijd een verblijdend verschijnsel, dat ook de ruwste mensch, zij het dan zelfs uit vreeze, nooit geheel zijnen

God vergeet, en er altoos een inwendige stem is, die hem naar boven roept.

Van het noordelyk gedeelte der huizinge kan slechts het westeinde even oud zijn als het beschreven zuidelyke; de steenen aan het oost-einde zijn hier veel kleiner, en ook het metselwerk en de geheele bouwtrant dragen er sporen van een lateren oorsprong.

Aan de westzijde van het gebouw is een achtkante toren verbonden, waarin zich de hoofddeur van het huis bevindt, die vroeger onder het daar naast in den muur gemetseld geslachtswapen van SCHENCK VAN TAUTENBORGH moet hebben gestaan, maar naderhand verplaatst is geworden. Deze geheele toren is blijkbaar van den zelfden ouderdom als het oudste gedeelte van het huis.

Eenige schreden westwaart van het gebouw stond voorheen nog een ander, van veel lateren oorsprong, en het schathuis genoemd. Daarin bevonden zich de donkere gevangenissen van het voormalig rechtsgebied van *Wedde* en *Westwoldingerland;* in 1829 werden zy met het geheele schathuis afgebroken, uitgezonderd de schuur, die thands nog in wezen is. Ten zuiden van deze schuur ligt een waterkolk, die men een overblijfsel eener voormalige, sints gedempte gracht meent te zijn. Oostelyk van daar ziet men de hechte grondslagen van een oud gebouw, dat uit het water opgemetseld schijnt geweest te zijn. Een oud inwoner van *Wedde* verhaalde Mr. J. S. G. KONING (wien wy de uitvoerige beschrijving van het tegenwoordig lusthuis met zijne merkwaardige overblijfselen verschuldigd zijn [1]) dat hy daar ter plaatse nog zeer goed het benedenste gedeelte van een ronden toren had gekend, dat, vele jaren geleden, was afgebroken, en waarvan de steenen gebezigd waren tot opbouw van een huis in de nabyheid van *Wedde*, de Hongerige Wolf genaamd. Deze steenen zijn, even als die der laatstgemelde grondslagen, zichtbaar van de zelfde soort, waarvan het oudste gedeelte der huizinge opge

---

[1] Zie den *Gron. Volks-Almanak* voor 1841.

trokken is. Men mag hierby opmerken, hoe onzeker het is, de oudheid van een gebouw af te meten naar de steen, waarvan het is gemetseld, wanneer men daarby niet tevens den bouwstijl naauwkeurig in het oog houdt.

Het huis te *Wedde* is van alle zijden, zelfs tot op aanmerkelyken afstand in den tuin, onder den grond omringd van oude fondamenten en steenen, die de uitgebreidheid van den voormaligen omtrek eenigermate kunnen doen bevroeden. De oude man, van wien zoo even sprake was, verhaalde den Heer KONING nog, dat men in zijne jonge jaren, toen er by die oude grondslagen gegraven werd, de overblijfselen had gevonden van een onderaardschen gang, en daarin een gebroken koperen keten, eenige stukken van oude wapenen, en eenige beenderen!

Weder een dier geheimzinnige ontdekkingen, die u de woorden des Dichters, somber klinkende, als het onderwerp waarvan hy zingt, voor den geest roepen:

Zoo gy der Ouden woord geloofd,
Op menig parkement geschreven,
(Te luttel, laas! ons nagebleven,
Te veel ons door den tijd ontroofd!) —
Dan is er daar in vroeger dagen
Zoo menig donker feit geschied,
Waar zy met huivring van gewagen,
Die in uw ziel zich overgiet.
En toch — daar zijn nog andre tongen,
Wier vreeslyke stilzwijgendheid
Hun lied van schrik nooit opgezongen,
't Geheim nooit hebben bloot geleid:
Daar rijzen beendren soms uit graven,
Die nimmer graven moesten zijn;
Daar bersten deuren uit hun naven,
Die nooit vrijwillig toegang gaven —
En zwarter krocht dan 't erf der raven

Doet siddren in den schemerschijn;
Daar roesten keetnen aan hun krammen,
Niet slechts van 't keldervocht alleen;
En walmen, niet van duffe zwammen,
Omwademen den groenen steen.
En allen zwijgen in zich-zelven,
Als in een gruwbre mijmering,
Of weêr een hand ze wech mocht delven
In 't kille donker dat ze omving.

O! laat ze zwijgen, eeuwig zwijgen,
Als de afgrond waar hun oorsprong is.
Geheimen, die der helle ontstijgen!
Verteert u-zelf in duisternis! —

Voorwaar! hadde de fantastische ANNA RADCLIFFE het kasteel van *Wedde* gekend — de „Geheimen van *Udolfo*" waren wellicht de „Geheimen van *Wedde*" geworden: geschiedenis en overblijfselen werken hier zonderling samen, om der verbeelding eene donkere, zwaarmoedig gekleurde schilderij te doen malen, soms te zeer met ijzingwekkende tafreelen beladen.

Dat het kasteel in vergeten tijden een klooster zou zijn geweest, is te veel van eenige beteekenende grondlage ontbloot, om er zich ook maar een oogenblik by op te houden.

HET KASTEEL EWSSUM.

W. J. Hofdijk, del.

HET KASTEEL EWSSUM.

HET KASTEEL EWSSUM.

West-Friesland en *Oost-Friesland* waren in de dertiende eeuw reeds voor goed van elkander vervreemd en gescheiden. *Oost-Friesland*, bestaande uit de tegenwoordige Provinciën *Friesland*, *Groningen*, en het huidige *Oost-Friesland*, hield zich onderling nog gaarne zooveel mooglyk by een.

De landstreek tusschen de *Eems* en de *Lauwers* noemde men *Klein-Friesland;* daarin lagen de landschappen *Hunsego* (*Middag* en *Marne* behoorden hier mede toe), *Fivelgo*, het *Oldambt*, *Fredewold*, *Langewold*, en *Eiderland.*

Dit *Oost-Friesland* bleef nog bestendig aan den Keizer en het Rijk onderworpen, doch de geschiedenis draagt geen kennis meer van eigendlyk keizerlyke ambtenaren, die er het bewind voerden. Het schijnt in tegendeel, dat de Hoofdelingen of bezitters der edele heerden, nevens de hovelingen of eigengeërfden, niet alleen het hooge en lage gerecht uitoefenden, maar ook tevens al de gewone daden en handelingen van het bestuur verrichteden. De macht der Ridders of keizerlyke leenmannen werd echter veeleer grooter dan geringer; en daar men zich nu ook hier over het verlies van orde en veiligheid begon te beklagen, trachtte men ze door onderling aangegane verbonden te rug te roepen.

Klein-Friesland werd thands, even als het overige *Friesland*, meer en meer met burchten aangevuld. De klimmende rijkdom

en overvloed van vele laaggeborenen deed intusschen de zucht naar onafhankelykheid aanwakkeren, en dit maakte het weldra noodzakelyk zelfs, om, by zooveel regeeringloosheid en verwarring, op eigene veiligheid bedacht te zijn. Men viel elkander toch gedurig aan, vervulde het land met moord en brand, en verwoestte onophoudelyk elkanders huizen en burchten. Hierby was de Adel in aanzien en macht geklommen; maar toen het land in hunne handen gekomen was, konden ook de Edellieden onderling geen vrede houden. Er ontstonden dikwerf vele twisten onder hen, zelfs over kleinigheden: men wilde elkander, by voorbeeld, voorgaan in het bestuur, by het gerecht, by plechtige ommegangen, by het ter kerke gaan, by het offeren, en zoo meer. [1]

Waar de Edelman verarmde, zocht hy zich te herstellen in den oorlogsroof op de minderen. Ja, ook met betrekking tot deze streken mocht, helaas! de Dichter van dien tijd zingen:

Ja, *Romes* macht verdween, maar duizend dwingelanden
Ontsproten uit hare asch, en strengelden de banden
Nog naauwer om der volkren leên.
Het recht des sterksten gold alleen;
Zijn zwaard, zijn wil was wet; omstuwd van zijn vasallen
Zwierf hy, op buit verhit, den gantschen omtrek rond,
En schoon hy 't snoodste feit bestond,
Kon hy in 't sterke slot, omringd met muur en wallen,
De wraakzucht van 't vernederd land
Ontgaan. De naakte landzaat lag in band,
En weerloos overwonnen.

De woede der tweedracht werd allengs verschrikkelyker, naar mate men zich meer in de twee partijen van Schieringers en Vetkoopers deelde. De eersten vonden steun in *Holland*, en tot

---

[1] WESTENDORP.

de laatsten behoorden, ook nog in den tijd waarvan wij hier spreken, de Groningers, met wie die van *Oostergoo* gemeene zaak maakten. Het was de strijd der ontwaakte vrijheid tegen de overweldiging der aristokratie, een strijd hevig en langdurig, en van wisselende kans.

RUDOLF van HABSBURG, sedert 1273 Keizer van *Duitschland*, deed intusschen wat hy kon, om den verstoorden landvrede te herstellen, en aan de bittere verwarringen, eindelooze veden, rustelooze opstanden en bloedige wraaknemingen, een einde te maken, de gesmoorde welvaart en bloei weer te doen herademen en, door behoorlyke rust, herleven. Met dat oogmerk verordende hy onder anderen, dat er in de verschillende landschappen Vredemannen zouden worden gekozen, wier taak het zou zijn, overal de rust en den vrede te bewerken en in stand te houden, en aan alle oneenigheden, hatelykheden en vijandelykheden, een einde te maken, hetzij in der minne, hetzij met geweld en macht.

In 1278 werden die bepalingen ook in *Oost-Friesland* van toepassing gemaakt. Men kwam daartoe te *Norden* by een, en benoemde BEBBO UBBINGHA, FOLPERT EMMERTNA, ELO AGGENGA, en zekeren ULRIC, tot Vredemannen. ULRIC, die een geschikt man moet geweest zijn, werd vervolgends tot uitvoerder hunner maatregelen benoemd; en werkelyk gelukte het hun, „mit groter arbeit und pericul ohres lyves und guederen", een algemeenen vrede tot stand te brengen, waartoe zy vooral de Edelen en voornamen op hunne hand wisten te krijgen, zoodat niemant hun eindelyk meer durfde tegenstreven of weêrstaan.

Toen klonken er andere zangen. Toen gold het ook in *Friesland*, wat de Dichter later der edele Maagd van *Frankrijk* in den mond legde:

De krijg verstomt; het zwaard rust in de schede!
Op 't veldgeschrei volgt zegelied en dans;
De vreugd houdt feest, en alles jubelt vrede,

En ciert Gods tempel met festoen en krans.
Waar 't oog zich keert, alom, by elke schrede,
Tooit lachend groen de poorten, muur, en trans.
Een denkbeeld slechts kan elk gemoed bekooren;
't Ontfonkt de borst, en neemt de harten in:
Geen haat zal meer der burgren heil verstoren;
Geen tweedracht scheidt het weêr vereend gezin.
Wie 't heil waardeert, thands 't vaderland beschoren,
Verheft zich fier op d' ouden fieren zin,
En huldigt weer den glans der heldre stralen,
Die om 't aloud blazoen met nieuwen luister pralen.

De braakliggende landen werden weder bebouwd, de verwoeste woningen opgetimmerd, de vernielde wallen hersteld, en zoo trachtte men alom de overblijfselen en sporen der geledene schade te doen verdwijnen.

Wie mede onder de nu gezoende twisten geleden had, was Ridder EWE in den OERT, wiens keizerlyke burcht, onder *Middelstum* gelegen, en reeds grijs van ouderdom, door die van *Groningen* „myt erer partien" was verwoest geworden. Reeds in het eerste jaar van den landvrede maakte de Ridder van de verademing gebruik: hy liet de puinen van het oude kasteel voor hetgeen zy waren, en deed eenige minuten westelyker de grondslagen voor een nieuw leggen, in vollen hoogmoed op zijn macht en rijkdom, en om zijne vijanden te trotseeren. En zoo verrees er weldra de „sterke en kostelyke" burcht, die men EWES heim (EWES huisheerd), en by samentrekking vervolgends *Ewssum* noemde.

Aanvankelyk bleef zijn geslacht echter ook nog den ouden naam voeren, en twee zijner nakomelingen, Heer ELTEKEN en Heer MEYNOLT, beiden Ridders, Heeren en Hoofdelingen te *Middelstum*, heeten in 1353 nog In den OERT, terwijl hy-zelf beurtelings een „Juncker ut den *Oert*", en „Juncker EWE van *Ewssum*" genoemd wordt.

Weinige jaren daarna, 1358, komt weder een EWO van EWSSUM, Heer van *Middelstum* voor. Hy was gehuwd met EDUARDA ONSTA, die hem geene andere kinderen schonk dan eene dochter, MENNEKE. Dat viel den Burchtheer hard, daar het geslacht van EWSSUM, als voortzetting der In den OERTS, zich in de grijze eeuwen verloor. Toen nu HIDDE TAMMINGA, Hoofdeling te *Hornhusen* in de *Marne*, naar Jonkvrouwe MENNEKES hand dong, stelde Heer EWO als voorwaarde, dat hy den naam TAMMINGA voor dien van EWSSUM verwisselen moest. Jonker HIDDE had daar vrede meê, en huwde de vermogende Erfdochter.

Hy was driftig en opvliegend van aart, en dat koste hem eindelyk het leven.

Nadat de machtige Hoofdeling te *Leer*, FOCCO UKENA, zich in *Oost-Friesland* van benijders en vijanden had vrij gemaakt, en ze voor zijn krachtig zwaard doen bukken, wendde hy zich tot *Groningen*, om in dat beroerd Gewest de orde en rust te herstellen, die ook voor *Oost-Frieslands* welvaart, en zijne eigene zekerheid tevens, zoo noodzakelyk was. In 1427 werd er tusschen hem en de Abten, Prelaten, Hoofdmeesters, Hoofdelingen en Gemeenten tusschen de *Lauwers* en de *Eems*, met uitzondering van *Groningen*, een twintigjarig, „allezins heilzaam", verbond, eenige zeer belangrijke punten regelende, tot stand gebracht. De beroemde Oostfries deed zich daarby weder kennen als een verstandig Regent, die een helderen blik in de behoefte zijns tijds had. De nayverige hoofdstad echter, inziende dat zy daardoor aan macht en invloed op de *Ommelanden* verliezen ging, stookte daar tegen wat zy kon, en zocht hem zoo mogelyk vijanden te berokkenen.

Onder de Edelen die zich daartoe gaarne lieten vinden was HIDDO TAMMINGA. Deze, een bende gewapendenden verzameld hebbende, waarby zich vele Groningers voegden, stroopte en voerde krijg rondom *Groningen*, te *Adewert*, te *Northorn*, en in *Homsterland*. Hoofdeling UKENA was niet de man die dat straffeloos plegen liet. Weldra stond hy HIDDE tegen over, en toen

ging het dezen zoo als het den Bisschop van *Bremen*, den machtigen OCCO thom BROECKE, en nog menig ander Ridder en Edelman van minder beteekenis, voor FOCCOOS leeuwenbanier gegaan was: zijn leger werd geheel geslagen. Hy-zelf kon zich niet redden, en moest zich gevangen geven.

In dien staat werd hy voor zijn overwinnaar gebracht.

— „Wat zoudt gy my hebben gedaan, indien ik in uwe handen „gevallen ware, en aldus voor u stond?" vroeg UKENA hem.

TAMMINGA wierp een grimmigen blik op den man dien hy thands haatte.

— „Ik?.... Ik zou u hebben gedood!" andwoordde hy hoonende, met een glimlach van minachting, en zonder te bedenken waaraan hy zich blootstelde.

En UKENA werd hierdoor zoo hevig in toorn ontstoken, dat hy zich vergat, en terstond, in den tuimel der drift, zijn tergenden vijand het zwaard in de borst dompelde.

Toen hy het roemlooze van zijn daad besefte, was het te laat, en lag HIDDO reeds bloedend aan zijne voeten. Ook verwekte deze onedelmoedigheid „by den Adel een algemeen afgrijzen, en kleeft als een onuitwischbare vlek op de nagedachtenis des grooten helds. Zijne gelukszon werd er als het ware door beneveld, en begon van dat oogenblik af meer en meer te tanen." Ook droeg hy diep leedwezen over het gebeurde, en zocht het, voor zooveel hy daartoe in staat was, te vergoeden, [1]

---

[1] „WESTENDORP," zegt V. D. AA: „bevestigende het huwelyk van BAWE met EWO TAMMINGA, weerspreekt het weder later, zeggende dat uit een brief van 1462 blijkt, dat die BAWE gehuwd zou zijn aan EWE EWESMA, Hoofdeling op *Dijchuysen* by *Appingadam*. Misschien is laatstgenoemde wel heur tweede echtgenoot geweest? Beslisse dit wie er toe in staat is."

Die beslissing is waarlyk zoo moeielyk niet. Weinige bladzijden vroeger geeft V. D. AA zelf op, dat *Ewssum* oudtijds ook *Ewesma* geschreven werd. En HIDDE TAMMINGA had beloofd den naam van EWSSUM, dus EWESMA, aan te nemen. Ewo TAMMINGA en EWE EWESMA zijn dus klaarblijkelyk twee gebruikte namen voor den zelfden zoon van HIDDO TAMMINGA-EWSSUM. *Dijchuysen* was FOCCOOS kasteel by *Appingadam;* misschien BAWES huwelyksgoed? Het lag in dien tijd verwoest.

en schonk daartoe zijne dochter BAWE aan HIDDES oudsten zoon EWO; zoo werd ten minste het uitbreken eener bloedige familië-vede voorgekomen.

Ewoos jongere broeder ENNO, Ridder der koninklyke Orde van *Cyprus*, was gehuwd aan GELA MANNINGA, Heer LUTET MANNINGAAS dochter. Hy deed een tocht naar *Palestina*, en stichtte, van daar in welstand te rug gekeerd, in 1445 de kerk te *Middelstum*, toegewijd aan Sint HIPPOLITUS. Bezitter van het kasteel *Ewssum* zijnde, achtte hy het voor de behoefte dier onrustige tijden niet sterk genoeg; wellicht vreesde hy ook, dat het, by eenige ongelegenheid, te spoedig den Groningers in handen vallen, en het lot der burchten *Cortingahuys* en *Selwerd* ondergaan mocht: hy besloot ten minste het te moeten versterken, en deed den bouw van een zwaren ronden toren aanvangen.

Den Groningers was dat in waarheid gants niet welkoom. In Augustus 1472 kwamen dan ook twee Raden der stad, JOHAN HORENKEN en JACOB GROEVE, [1]) met den vertegenwoordiger der „Swoorne Meente" JOHAN VRIESE, uit het schaarslijpers gilde, op den *Ewssum*, om hoogte van het werk te nemen, en den Raad daarvan verslag te brengen. Zy keerden te rug met het bericht, dat de toren 6 voet dik was, doch dat Heer ENNO die niet deed bouwen tegen de stad, maar alleen om zijn lijf en goed, ware 't nood, daar op te bewaren; hy voor zich dacht steeds met de goede stad van *Groningen* in vrede en vriendschap te leven, en hy geloofde dit van zijne kinderen ook.

Donderdag of vrijdag had Heer ENNO zijn bezoek ontfangen, maandag daarop legde hy een tegenbezoek by zijne buren af, en onderhield zich met den Raad en de gilden, op het Sint-Martens-kerkhof vergaderd, over de bezwaren tegen zijn „roden toren." En zy kwamen in den minne over een, dat hy de muren niet dikker zou doen maken dan drie steens „nae verdragh der Stad ende Lande in voortijden." Den volgenden dag echter nam

[1]) By SCHOTANUS JAN GROEN.

de Raad een ander besluit, opgewekt wellicht door ENNOOS goede gezindheid, die zy misschien zwakheid rekenden, en eischten de geheele slooping van het opgehaalde werk.

„Neen!" sprak ENNO thands onbeweeglyk; en hy deed zijn rooden toren voltooien, en wel zoo krachtig, dat wy een deel daarvan nog in de beschrijving van het tegenwoordig huis *Ewssum* zullen te rug vinden.

ENNO schijnt een minnaar van bouwen te zijn geweest: te *Rhoden* deed hy een lustslot stichten, waar hy „om genoechte placht in toe woonen," en dat „uitermatelycken costel was binnen getimmert, van glaswarck in de vensteren en costelyck beschot van kameren en zaelen." Dit huis liet hy zijnen zoon APKE van EWSSUM na, tijdens wiens bezit de Groningers het overmeesterden, namen „daer uit alle zijn inguederen die daer in weren, van allen huis reeschappen, kleederen en kleenodien, en sloegen al in stucken van glazen, en beschot, kisten en tresooren."

WIGBOLT, ENNOOS oudste zoon, bekwam den *Ewssum*, en was er niet gelukkiger meê dan zijn broeder met het huis te *Rhoden*. De Groningers — en wy hebben al dikwerf gezien dat werkzame poorters er vaak maar al te veel reden voor hadden — waren in 't algemeen geweldig gebeten op de versterkte huizen der Edelen ten platte lande. Zelf reeds spoedig aristokraten op hunne wijze, zagen zy dat voorby, en dachten slechts de aristokratie van den Adel, zoo niet te doen verdwynen, dan toch te knotten. Van daar dat zy, als onvermoeide sloopers, by veden of krijg binnen hunne palen, steeds bezig waren met burchten en kasteelen onder den voet te halen, waarby de buit, als boven bleek, hun niet onverschillig was. De drie broeders (de derde was Jonker RUDOLF VAN EWSSUM) hielden de zelfde partij: tegen de stad; en toen de niet kleinmoedige burgers in 1449 weder een grooten slooptocht deden, verwoestten zy ook den *Ewssum*. WIGBOLT behoorde echter tot de Edelen die konden volhouden, en het kasteel verrees

weder uit zijn puin. Men vindt hem met RUDOLF en APKE onder de Hoofdelingen die dat zelfde jaar Graaf EDZART van *Oost-Friesland* met diens legerbenden in het land brachten, en twee jaren later staan zy weder eendrachtig op de wallen van *Appingadam*, om het plaatsjen tegen de aanvallen der Groninger belegeraars te verdedigen. Zy dreven hun haat tegen de stad zoo ver, dat zy zelfs het waarachtig heil des lands, het stillen der onderlinge beroerten door overeenkomst, versmaadden, en zich aan de partij der in het land geroepen vreemdelingen, de Saxen, verbonden. Dat deed hen, nadat zy in 1501 *Appingadam* met al hunne kracht hadden helpen verdedigen, in 1514 als vijand voor de zelfde muren trekken, en de wapenen voeren tegen de vrouwen en kinderen hunner eigene landgenoten, die zich zoo heldhaftig in de verdediging hunner veste gedroegen.

Dat zy by Hertog GEORGE in groote achting stonden, blijkt daaruit, dat hy hen, zoowel als zich-zelf en den jeugdigen Hertog van *Brunswijk*, onder de dertig Edelen opnam, die hy tot Ridder sloeg; en zy weigerden die eere niet, 't zij uit genegenheid voor den Saxer, 't zij uit eerzucht, schoon andere hunner standgenoten ze weigerden. Niettegenstaande dit, bleek Hertog GEORGE echter hun man niet; en nog voor dat jaar ten einde was, sloten zy zich by meer Edelen, die tot andere inzichten gekomen waren, aan, en verzoenden zich met *Groningen*, wellicht begrijpende, dat het heil der burgers in waarheid het heil des lands was, al werd het dikwerf nog langs wat vreemde wegen gezocht.

Heer WIGBOLT van EWSSUM liet by zijn overlijden groote goederen na: *Ewssum*, *Rhoden*, *Rasquert*, en (naar de Heer TRESLING meent, wiens geschiedenis van het kasteel ten grondslag van de onze ligt) ook *Nyenoort*, dat hy dan ten behoeve van een zijner zonen heeft laten bouwen, terwijl daardoor tevens de uitbreiding der uitgestrekte veenderijen, die hy in *Vredewold* bezat, bevorderd kon worden.

Van de zes zonen, hem door zijne echtgenote BETICA, Heer

ASINGAAS dochter van RASQUERT, geschonken, weet men dat JOHAN *Ewssum* en *Rhoden* bekwam, CHRISTOFFEL *Rasquert*, en HIDDO *Nyenoort*. Dit laatste blijkt uit een merkwaardigen ridderbrief, dien wy weder al te gaarne afschrijven:

„Wy Heraulten ende Officiers van wapenen van den Keysere onser alder genadeghisten Heer, Heer KAERLE de vyffte van den name, altyts meerder des Rycks, Coninck van *Germaniën*, van *Spaengen*, beyder *Siciliën*, *Jerusalem*, etc. doen kondt en geven te kennen eenen yegelicken die desen brief zullen zien oft hooren lesen. Hoe dat Haer Keyserlicke maiesteyt in de Stadt van *Utrecht* wesende, om te houden ende te celebreren tcapittel vander alderedelste ordene van tgulden vlies, op den vyften dach des maents January, int Jaer ons heeren duysent vyf hondert ende zes en veertich, naer den Godlicken dienst duer haere maiesteyt gehoort, in de domkercke van Sinte MARTINS, mitsgaders de mede broeders ende Ridders van derzelver ordene daer tegenwoordich, ende oick in presentie van veel andere princen, groote meesters ende heeren, Is voor haer Maiesteyt in dezelve Kercke onder andere gepresenteerd geweest die Edele heere heer HIDDO van EWSZUM tot *Middelstum* en *Raswart*, hoevelynck, aerffgretman ende heer ten *Nyenoert* ende des lands van *Vredewolt* welcke mer. HIDDO draecht ende voert voor zyn wapen eenen schilt naer de langhte in twee gelycke deylen afgedeylt, deerste root dander gold verwen en daer inne een straele onderwaers van azur. Ende boven den schilt eenen Torniers helm met rooden en gold verwen helmdecken geciert ende boven denzelven helm een gouden croone daeruyt spruitende thoof metten halse van eender Crane roder verwe en den beck geluwe, den rechter vlogell oick root en den ander geluwe oft gold verwe, daer inne een straele van azur als in den schilt. Ende gelyck zulcke wapen hier onder gemaelt en met zijne verwen uytgestrecken staen, Ende dezelve keyserlicke maiesteyt duer zekere redenen haer daer toe voerende ende moverende heeft denzelven mer. HIDDO Ridder gemaekt en geslagen met dry sla-

gen des keyserlicken zwerts omme hier namaels te gebruyken ende te genieten alle preteminentiën, vryhaiten, ende rechten van Ridderscap, zoot zulcken staet toe behoirt van welcken ridderlicken staet digniteit ende tittel, waermede haer maeiesteit belieft heeft den voirss. herr. HIDDO te decoreren ende te verheèren heeft dezelve mer. HIDDO an ons begeert hem breven te geven van attestatie ende getuigenisse daertoe dienende. Dwelck wy hem verleend hebben tot oirkondt ende in kennissen der waerheit. Gegeven in de voirss. Stadt van *Utrecht* den vyften dach January Anno naer Christi geboerte Duysent vyfhondert en zes en veertich als boven stilo romano

AUSTRICE, Herault. FLANDRES, Herault.

FRANCHE CONTE, Poursuyvant. ENAULT, Poursuyvant."

Het schijnt my toe, dat HIDDO van EWSSUM kort daarna overleden is, zonder wettige erfgenamen achter te laten, waardoor het kasteel, benevens de Heerlykheid *Middelstum*, op zijn volgenden broeder JOHAN, en den *Nyenoort* aan den jongsten, WIGBOLT, kwam. [1] De naam van dezen laatsten Edelman werd sedert 1547 in *Friesland* maar te zeer bekend, ter oorzake eener gebeurtenis, wel volstrekt niet zeldsaam in die dagen, maar die toch, als eene levendig gekleurde bydrage tot de kennis der zeden van dien tijd, even uitvoerig verdiend te worden medegedeeld, als Dr. ACKER STRATINGH ze uit de oorspronkelyke bescheiden heeft te voorschijn gebracht.

Het was op dingsdag na Jacobi, 26 Juli, 1547, dat de bevestiging zou plaats hebben van een nieuwen pastoor te *Bedum*, een toen reeds voornaam kerkdorp in het Landschap *Groningen*. Een aantal gasten, zoo leeken als geestelyken, begaf zich al vroeg derwaart om deze plechtigheid by te wonen, en, zoo als het voorvaderlyk, tot in onzen tijd in zwang gebleven gebruik

[1] Vrouwe RETICA schonk haren echtgenoot zes kinderen: vier zoons en twee dochters. HIDDO en JOHAN waren de oudsten; daarop volgde CHRISTOFFEL, en dan GELA en ANNA, de beide dochters. De jongste zoon heette naar zijn vader WIGBOLT, en werd Heer van *Nyenoort*.

meêbracht, als een feest te vieren. Onder de waereldlyke gasten bevond zich WIGBOLT, die, door den jongen CLAES van BURMANIA en verscheidene bedienden vergezeld, van zijn burcht *Midwolda* kwam; en ook was er, mede van gevolg omringd, BARTHOLT ENTENS, de vader van dien beroemden Watergeus, die in 1580 voor *Groningen* sneuvelde. Van WIGBOLT wordt, als jongste der drie broeders van EWSSUM in dien tijd, uitdrukkelyk gemeld, dat hy kollator der Bedumer kerk was, en men vermoedt het zelfde van ENTENS. Meer andere gasten of aanwezige personen zal men in den loop van het verhaal zelf leeren kennen.

De gunst of eere om tot pastoor van *Bedum* aangesteld te worden, was den weleerwaarden Meester LUERT GREVINGE ten deel gevallen. De plechtigheid der bevestiging, en ook de maaltijd, die daarvan een voornaam deel uitmaakte, liepen zonder stoornis, en in orde en vrede af. Tusschen WIGBOLT van EWSSUM en BARTHOLT ENTENS viel geen enkel woord van twist voor; integendeel: beiden aten vriendschappelyk aan de zelfde tafel, en dronken te zamen en elkander toe na den maaltijd, ofschoon er tusschen hen een geschil aanhangig was over de resignatie der Sint Nicolaas prebende of vicary te *Middelstum*. WIGBOLT scheidde het eerst, reeds des namiddags tusschen drie en vier ure; steeg met zijn gevolg op de voorplaats der pastory weder te paard, zoo als hy gekomen was, en reed, ten aanschouwe en groete van velen, weder wech, om naar *Nyenoort* te rijden.

BARTHOLT ENTENS bleef nog met meer anderen, maar begaf zich uit de eetzaal van het weemhuis, zoo als toen de pastory genoemd werd, naar de achterkamer, waar „de musykheren en sangheren saten," die toen niet by zoodanig feest moesten ontbreken, en noodigde hen uit om mede in de zaal te komen. In die kamer bevond zich ongelukkiglyk ook zekere burger van *Groningen*, Meester HENRIC BOESIG, advokaat en prokureur, en in die betrekking WIGBOLT bedienende in het verschil met

ENTENS over de prebende. Deze man volgde de uitgenoodigde muzikanten, en trad met hen in de zaal. Maar naauwlyks werd BARTHOLT den raadsman zijner tegenpartij gewaar, of hy ontstak in toorn, en duwde hem vinnig toe; „Du pockige „hundt! wat doestoe hyr? Men solde solcke pockige honden „wederom naer *Coellen* jaegen, daer sie heer gekoemen weren!" En hy hield met de vingers den neus toe, als iemant die door een onaangenamen reuk gehinderd wordt. „Toekoemende don-„derdaege willen wy dat mitten anderen wal vynden," sprak hy vervolgends schimpend, doelende op den dag waarop de uitspraak over het geschil bepaald was.

BOESIG bleef den Jonker niets schuldig, maar andwoordde hem: „Du luerthyn! [1] byn ick een pockige hundt, soe hevestu „die malaetsheid soevele toe meer. Du luerthyn! ick sal dy „een ander water warmen; ick syn des wal gewoest!" — Hiermede had BOESIG óok het oog op de uitspraak, die hy vermoedde of hoopte dat ten voordeele van zijn kliënt zou uitvallen.

Dat andwoord verbitterde ENTENS slechts te meer, en het schijnt dat hy den advokaat dreigde te doorsteken, waarop deze, voor zijn lijf beducht, ijlings de zaal en pastory verliet, en het kerkhof over snelde, om Jonker WIGBOLT in te halen en zijn nood te klagen. Ongelukkiglyk bevond de Jonker zich nog op den weg nevens het kerkhof, toevende op zijn reisgezel BURMANIA, die zich nog eenige oogenblikken ophield ter pastoorsheem, by zijn meier FOLKERT by de Kapel. BOESIG beklaagde zich zeer by WIGBOLT, over den hoon en smaad hem door Jonker ENTENS aangedaan, en verhaalde hoe deze hem had gescholden voor schelm en booswicht, ja hem zelfs had willen doorsteken, zoodat hy slechts met de vlucht het lijf bergen mocht. En hy maakte zijne eigene zaak tot die des EWSSUMMERS, door er by te voegen: „Dat heb ick om wuwent wyllen,

---

[1] Een schimpwoord, waarschijnlyk zoo veel beteekenende als botterik.

„en worde om wuwent wyllen ghescholden, dat ich jow de-„ner syn."

—„Wat sechstu!" riep WIGBOLT hierop verstoord: „worest „du, ofte bistu gescholden om onsent wyllen! Opdat wy den „myt eren mogen scheyden, en om onser eren wylle soe moet „ick BARTHOLT ENTENS vraeghen, wat hem up onse deners fey-„let, dat he se scheldet. Wante wy syn deneren alle ere an-„ghedaen hebben." Daarop wendde hy zijn paard, en reed te rug.

Heer JACOB, zijn Kapellaan, en Heer GHEERT, Pastoor van *Doornwerdt*, die hem van naby vergezelden, en te recht beducht waren voor de gevolgen, zochten hem van zijn voornemen af te brengen, zeggende: „Juncker! latet dat nu varen tot op eyn „ander tyt!" — En waarlyk, Jonker WIGBOLT liet zich gezeggen, en wilde te rug keeren; maar de „pokkige hond," zijn bitterheid niet kunnende verkroppen, haalde met luide woorden zijn grieve nog hooger op, en maakte zijn Heer het hoofd dermate warm, dat des Kapellaans bedarende tusschenkomst niets meer mocht baten: te vergeefs riep de verstandige man dringend: „Mijn Junc-„ker! mijn Juncker! verstaet reden!" — WIGBOLT wendde den toom weder voor goed, en reed, van zijne dienaars gevolgd, naar de pastory te rug.

Hier op de voorplaats afgestegen, trad hy terstond door naar de tweede, waar hy ENTENS vond, en hem toornig vroeg: „Wat „feylt Ju op onse dieners?"

Op zulken toon aangesproken, klonk BARTHOLTS andwoord natuurlyk niet vriendelyker, te meer na den duchtigen dronk; de eene harde uitdrukking volgde de ander, en van woorden kwam het tot daden — beiden vingen ten zwaarde.

BARTHOLT ENTENS was gewapend met een „ruytinck" of twee hands slagzwaard, terwijl WIGBOLT van EWSSUM slechts met een rapier of houwdegen voorzien was. Het gevolg van dit gevecht met zoo ongelijke wapens was, dat WIGBOLT een geduchten houw, wel een span lang, over zijn schouder ontfing, een houw, die

door zijn mantel, welken hy om zich had gewikkeld, door zijn „kollener" of lederen wambuis en zijn hemd tot in het vleesch door drong; ook werd hy nog gewond aan de hand en in het aangezicht, terwijl hem daarenboven verscheidene slagen meer achter over den schouder in zijn mantel troffen. En om zijn onheil te volmaken, sloeg BARTHOLT, die het geweldig zwaard met beide handen zwaaide, het rapier weldra in twee stukken. [1] Toch hield de strijd niet op: de verbittering was te groot geworden, en WIGBOLT, die intusschen zijn tegenstander mede aan de hand en in het gelaat gekwetst had, kampte voort met zijn gebroken wapen. Te vergeefs sloeg de Kapellaan hem de hand aan den arm, ernstig vermanende: „EEUWESZUM, EEUWESZUM, mijn Jonc„ker! het is genoech, het is genoech!" Het bloed vloeide langs hun gelaat, het bloed druppelde hun by de handen neêr — zy werden er slechts te woester om, en vochten voort.

Inmiddels kwam er MENOLT OMPTEDA by, mede een der aanzienlyke gasten, gelijk blijkt uit zijn rijk gewaad, want hy had „eynen roeden paltrock an ende eynen swarten hoet myt eynen ghulden crants op syn hovet." Deze, beschonken als hy was, mengde zich in den tweestrijd, partij trekkende voor ENTENS, en met zijn slagzwaard, dat hy op den arm legde, naar EWSSUM dringende, om dien te doorsteken. Of hy een wrok op hem had, dan of het slechts een gevolg der opgewondenheid van het oogenblik was, blijkt niet; hy kon zijn doel echter niet bereiken: zijn eigen knecht verhinderde hem dien moord. Vruchteloos gebood hy daarop hem zijn „knevelspeet" of zwijnspriet te brengen, en toen hy nu ook den voorzichtigen dienaar om diens onwil dreigde te slaan, ontweek deze naar den cingel. Nu liep OMPTEDA zelf naar de pastory om het wapen te halen, vloekende en razende op den ongedienstigen knecht, en uitroepende: „Wat

[1] Het afgebroken stuk werd door BERENT, de koster van *Noortwolde*, die zich onder de toeschouwers van dit tweegevecht bevond, opgenomen en aan zijne zuster in bewaring gegeven.

„dusent duvel leghe daer an, hadden wy eenen kerel weder door „gesteken!"

Maar een der bedienden van EWSSUM, die het tweegevecht van verre op de eerste plaats mede stonden aan te zien, WARNER van SLOESBORCH genaamd, een bastaart, kon den nood van zijn byna weerloos geworden Heer niet langer werkeloos aanschouwen. Toen hy OMPTEDA naar het weemhuis zag warrelen, trilde hem zelf de knevelspeet in de vuist, en eer de terugkomst des beschonkenen het gevaar onredbaar maakte, sprong hy ijlings toe, en sloeg zijn wapen met zooveel kracht op BARTHOLTS hoofd, dat deze terstond ter aarde stortte.

Daarmede was het gevecht geëindigd. BARTHOLT ENTENS werd door meester EVERARDT OELBECK, Vikaris te *Bedum*, en een zijner bedienden, PETER genaamd, opgenomen en in de pastory gebracht, om daar verbonden te worden. WIGBOLT van EWSSUM sprong, ondanks zijne wonden, dadelyk te paard en reed heen, zoodat hy met de zijnen reeds vertrokken was, toen MENOLT OMPTEDA eindelyk met zijn knevelspeet weder op de plaats van het gevecht kwam.

Over den weg sprak WIGBOLT tot een zijner bedienden, dien hy voor den man hield, welke ENTENS geslagen had: „Doe hey-„loese schelm! kondes tu dat neyt minder gemaeket hebben, „dats du den man soe jaemerlyck sloegeste?"........

De eerlyke WARNER, dit hoorende, andwoordde terstond: „Junc-„ker! HENRICK hefft daer gheen schult an. Ick hebbet gedaen, „om iu lijff toe beschoenen ende beschutten." Hy ontfing echter evenzeer als HENRICK woorden van afkeuring en misnoegdheid, en reed daarom uit zijns Heeren oogen wech. BURMANIA zocht intusschen EWSSUM gerust te stellen, door hem te zeggen: „EEU-„WESZUM! het en is gheen noet, want ick hebbet gezien, dat „hie (ENTENS) upgenoemen is ende worde ingeleydet."

ENTENS wonde was echter doodelyk; hy overleed daaraan reeds na eenige dagen, en wel op de nacht van den volgenden vrijdag, zooals de beide heelmeesters of baardscheerders (gelijk

zy toen heetten en één waren) eenstemmig verklaarden. „Mester AREND Baertscherer tho *Winssum*" en „Mester ALBERT Baertscherer tho *Myddelstum*", die zijne wonden behandeld hadden, zeggen in hun getuigenis, op den 20^{en} Juni 1550 voor de Hoofdmannen-kamer of het Hoog Gerechtshof te *Groningen* afgelegd, „dat salige BARTHOLT ENTENS is gestorven van de wondinge de he dwars over sijn hoeft heft gehad, soe daer dura mater ende pia mater doer geslagen sint gewest, ende de braghum gequesset." [1]

Maar wat evenzeer uit de getuigenissen der heelmeesters blijkt, is dit: dat ENTENS zich in zijne krankte niet over WIGBOLT beklaagd heeft: en het is waarlyk een treffend tafreel, in die eenvoudige en ongekunstelde woorden geschilderd. Meester ALBERT staat voor het bed, waar op de stervende gewonde ligt, van de ure des doods bewust, en zonder wrok tegen zijn overwinnaar.

— „Lieve Heerschap!" zegt de geneesmeester: „vergheeft WIGBOLT van EUWSSUM dat he ju misdaen hevet!"

— „Ick wyte WIGBOLT van EUWSSUM niet," andwoordt de gewonde: „BOESEGGE is de oersake gewest."

Dit verklaarden ook de Pastoor LUBRT GREVINGE en de Vicaris EVERARDT OELBECK van *Bedum*, die ENTENS in zijn ongeval mede hadden bygestaan. De Vicaris, die in zijn stervensure by hem was, en hem de oogen heeft gesloten, had zelf gehoord hoe hy „in syner krancte EWSSUM onschuldighet ende hem wth groinde synes herten vergaff, allent dat EWSSUM an hem misdaen muchte hebben, mit daer by segghende: „Pater, Pater „ignosce quia nesciunt quid faciant." „Vader! Vader! vergeef het hun, want zy weten niet wat zy doen."

---

[1] Braghum, by KILIAAN Breghe, Breghen, beteekent de hersenen, gelijk nog het woord in onze volkstaal wel daarvoor gebruikt wordt, en het zelfde is als het meer gewone brein. De dura en pia mater zijn de beide hersenvliezen, en hunne opnoeming in het Latijn bewijst, dat de barbiers toen meer dan eenvoudig baardscheerders waren. — ACKER STRATINGH.

Wy treffen hier in BARTHOLT ENTENS een Edelman van den ouden stempel aan, die zijne driften en lusten bot vierde, die er evenzeer op uit was om het zwaard te hanteeren als den beker te ledigen — maar daarentegen ook edelmoedig en vergevensgezind jegens zijnen vijand. Dat hy maar al te ongebonden van levenswijze was, daarvan getuigen de woorden, door zijn broeder PIETER ENTENS gesproken, toen deze hem op zijn sterfbed bezocht: Och, och, broeder! ick hebbe juw dit wal „soe vake ghesacht dat het eyn boese eynde nemen solde!" Men gaf hem zelfs volgends een der getuigen na, dat hy te *Bedum* na den bevestigingsmaaltijd, „eyn vrouwe by die hant solde ghehat hebben ofte by hem hadde ghewest, gheheten LAUWE." Dat hy overigens noch een onbekwaam, noch een ongeschikt Edelman heeten mocht, bewijst zijn latijn dat hy sprak, en nog meer de waardigheid die hy, als afgevaardigde van *Stad en Lande*, in 1537 bekleedde, om met HIDDO ONSTA aan Keizer KAREL den Vijfde de heerschappij van dat gewest op te dragen. Het jaargeld dat hy van den Keizer trok, is hem waarschijnlyk ter dezer gelegenheid toegelegd.

De gebeurtenis te *Bedum*, die zoo noodlottig afliep, baarde inmiddels niet weinig geruchts, en werd weldra een zaak van gerechtelyk onderzoek, dat WIGBOLT van EWSSUM zelf ter zijner verdediging en zuivering deed instellen. Ook zijn oudste broeder JOHAN, de Heer van *Middelstum*, schijnt in de kwade geruchten, ter zake van dezen manslag loopende, gedeeld te hebben. Het is waarschijnlyk deswege, dat hy door zekere vrouw HESE, te *Swolle* woonachtig, en weduwe van ARENT van *Graeff*, was begroet met scheldwoorden, waarvan hy eene openbare herroeping heeft geëischt, volgends een blijk daarvan, op den 21en September 1547 voor Burgemeesteren en Raad dier stad beleden.

Een maand te voren, 26 Augustus, had reeds, op aanstaan van WIGBOLT, voor de Grietmannen van *Langewold*, REMBT HETTEMA en IPO HAYEMA, onder wier rechtbank hy behoorde, een

rechterlyk onderzoek plaats gehad van den nieuw bevestigden Pastoor van *Bedum* en andere getuigen, als diens zuster Juffer ABELE GREVINGE, en zekere KRAEN van *Groningen*. De eerste, alsmede ANNA, de vrouw van eenen CORNELIS, waren daartoe gevorderd door den Kapellaan JACOB, die, niettegenstaande hy het mogelyke had gedaan om zijn Heer te rug te houden, nochtans onder verdenking schijnt gevallen te zijn, van hem in tegendeel opgezet, en zelf meêgevochten te hebben.

WIGBOLT erkende zich intusschen in zijn hart schuldig; zijn onberaden terugkeer, op aanhitsen van den wraakgierigen schrijver, was de oorzaak van BARTHOLTS ontijdigen dood. Ware hy den raad van zijn Kapellaan gevolgd — zijn tegenstander, dien hy toch niet eens een kwaad hart toedroeg, leefde nog. Dat denkbeeld woog hem zwaar op 't gemoed, en werd eene pijnlyke zelfbeschuldiging. De nog heerschende denkbeelden van den tijd boden hem eene gelegenheid tot bevrediging van zijn ontrust geweten; hy droeg de behartiging zijner zaak en de middelen tot bylegging van het daardoor ontstane geschil met de weduwe van BARTHOLT ENTENS en diens bloedverwanten aan zijn broeder CHRISTOFFEL van EWSSUM op — en ondernam eene boetreize naar *Palestina*. Daar bezocht hy het heilige graf en andere gewijde plaatsen te *Jeruzalem* en in *Judea*, en werd om deze zijne vrome pleging in die stad tot Ridder van het Heilige Graf geslagen, blijkends het nog aanwezig oorspronkelyk bewijsstuk daarvan, hem door Broeder BONAVENTURA CORSETTES, Apostoliesch Commissaris en Rector van het Heilige land op den 17en Augustus 1549 te *Jeruzalem* op den berg *Sion* afgegeven.

Intusschen ging Jonker CHRISTOFFEL voort, namens en ten gunste van zijnen broeder, diens zaak voor den Rechter te bepleiten, en gaf tot dat einde de punten zijner verdediging of ontschuldiging in geschrifte over, tot onderzoek waarvan twee maanden na het voorval, 26 September 1547, voor den Officiaal JOHAN WYNSCHOTEN naderhand een aantal getuigen werd gehoord, gelijk ook nog later met een paar anderen plaats had.

Ofschoon nu hieruit ten volle bleek, dat WIGBOLT van EWSSUM onschuldig, maar zijn dienaar WARNER van SLOESBORCH de ware handdadige was aan den dood van BARTHOLT ENTENS, zoo liet EWSSUM evenwel nog herhaaldelyk den naasten betrekkingen van den verslagene, door zijne adelyke vrienden, beide geestelyken en waereldlyken, op het minzaamst aanbieden, om, volgends de bestaande rechten en gewoonten der *Ommelanden*, voor en van wege zijn dienaar de boete en breuke wegens den manslag in alle billykheid en redelykheid te voldoen, hoezeer hy zich naar rechte daartoe geenszins gehouden achtte, vermits WARNER geheel uit eigen beweging en buiten eenig bevel hem, toen hy weerloos was in het gevecht, aldus in den nood was bygesprongen, en zoo in de hitte des yvers de daad had bedreven. Doch dat aanbod vond by de bloedverwanten van ENTENS geen gehoor, en wel het minst by diens weduwe, wier naam hoogst waarschijnlyk Jonkvrouwe EMERENTIANA IWEDINGA was. Vóor zy zich met hem wilden verzoenen, eischten zy eene volledige voldoening, namelyk de schadevergoeding voor het verlies van het jaargeld, dat de verslagene van den Keizer had getrokken.

Dat was eene onbillyke vordering, waaraan EWSSUM ook niet van verre gerekend kon worden schuldig te zijn. Hy deed toen, om opendlyk van zijne billykheid te doen blijken, onder protestatie van zijne onschuld, en ongehoudenheid tot voldoening dier buitengewone schadevergoeding, de boete en breuke voor WARNER VAN SLOESBORGH den ENTENS aanbieden, door zijne gevolmachtigden, STEVEN KAMMYNGHE, Scholte, en Meester HENRICK van WEERST, beide Ewssummer meiers en dienaars.

Deze mannen deden hunne aanbieding in den vorm, als de toenmalige rechtspleging zulks medebracht. Zy lieten door een „wetebrief," door den Notaris EVERARDUS OELBECK van *Deventer* opgemaakt, voor CLAES PETERS en WILLEM THEWES, de gezworen Wedmannen van JOCHEM UBBENA, Redger en Rechter te *Bedum*, en in diens afwezen recht doende, de verwanten van

ENTENS dagvaarden: en wel eerstelyk de "Erbaer ende degetsame juffer EMERENTIANA, nagelaten weduwe selig BARTOLT ENTENS, ende den Erberen ende vromen PETER ENTENS, ende den hoechgeleerden ende Erbaren Doctor UFFKE, beyde als broder ende swager," om te verschijnen op den 10^{en} Mei 1548, des voormiddags tusschen 9 en 10 uren, op het kerkhof te *Bedum*, als de gerechtsplaats, "om an to horen het voergeven van den voerbenoemden vulmachtigen ende voert te seen presenteeren ende in Rechtshanden to leggen alsulke gelden ende penynghen alsse wt den naem ende in der qualiteit als voerss. voer den bote ende broke (leyder Gottes) des nedergestorten blodes seliger BARTHOLT ENTENS na landrechte verbroken solde wesen."

Hieraan voldeden BARTHOLTS verwanten evenmin. De bode met zijnen weetbrief vond by Mevrouw ENTENS-zelf zulk een slechte ontfangst, dat, toen hy dien aan haar "hadde getoent ende voernelyet ende een stuck wegen voergelesen," zy bestond "voert seer swyndelycken ende unbetamelycken woerden to spreken, dess toe voell was de alle nycht synt na te seggen."

Geen der nabestaanden van ENTENS, noch iemant van hunnentwege, vervolgends op het uur en de plaats der dagvaarding voor het gerecht verschenen zijnde, ook niet nadat er, gelijk de plechtigheid vorderde, nog door de Wedmannen een tot driewerf herhaalde openlyke oproeping had plaats gehad — zoo hebben de gevolmachtigden van WIGBOLT van EWSSUM de penningen, voor de boete en breuke verschuldigd, in rechtshanden gesteld, en daarmede de borgen gelost, waartoe zich volgends lands rechte gesteld hadden de Hoofdelingen FOCKO RIPPERDA en APKE ONSTA; daarby werd, namens WIGBOLT, daarenboven verklaard, dat hy als nog bereid was om de zaak in der minne te schikken.

Vrouwe EMERENTIANA was en bleef echter onverzoenlyk, en weigerde heur gantsche leven eene toetreding, tenzij het keizerlyk jaargeld vergoed werde. Maar toen zy eindelyk in 1564 overleden was, werd het geschil bygelegd, en de verzoening

tusschen beide partijen en Geslachten, door tusschenkomst van wederzijdsche aanzienlyke vrienden als scheidslieden, getroffen en plechtig gesloten; alles volgends eene overeenkomst voor Burgemeesteren en Raad der stad *Groningen*, den 28[en] Oktober 1564 daarvan opgemaakt.

JOHAN van EWSSUM liet de Heerlykheden *Rhoden* en *Middelstum* met het kasteel van *Ewssum* aan zijn zoon JOOST, die in dat bezit voorkomt op het jaar 1601 [1] maar het over droeg aan zijn neef CASPAR van EWSSUM, WIGBOLTS zoon. Wy hebben dezen dapperen krijgsman reeds ter loops op het kasteel van *Coevorde* als Bevelhebber ontmoet, en willen hem thands, in de rij der beelden van zijn voorgeslacht, meer van naby in zijne fiere en onverschrokken houding op *Coevorde* gade slaan.

Op den 26[en] September 1593 sloeg VERDUGO zich ten beleg voor het kasteel, en daar hy het herhaaldelyk te vergeefs opeischte, bleef hy er den gantschen winter voor liggen, „doende zijne Krijghsluyden teghen de natuur strijden, ende onmenschelyck onghemak in dit koude waterighe landt lijden, sonder eenighe wercken met aenschanssen, graft-vullen, beschieten ende derghelyken, tot eroveringhe van de sterckte dienende, te beghinnen, meynende alleenlyck met stil ligghen de plaets uit-te-hongheren, waertoe hem veel licht hope gaf dattet laetste convoy eensdeels gheslaghen zijnde, gheen overvloedt op het huys moeste wesen, ende werdt daer in met valsche kondtschappers ghesterckt.'' Intusschen was het tegendeel waar, en het kasteel ruim voorzien, hoewel een nieuw voorval VERDUGO in zijne opgevatte meening versterken moest. In het laatst van November liepen na-

---

[1] JOOST van EWSSUM was gehuwd met Jonkvrouwe OCKINGA, die hem een zoon schonk, TITUS, en twee dochters, CATHARINA en BETICA. TITUS, met zijne nicht GEERTRUYDA van EWSSUM gehuwd, liet twee zonen en twee dochters na, ERNST en ONNO, en ANNA en ELISABETH. ERNST huwde vervolgends met ANNA van BERUM, en liet by haar eene dochter na, ANNA, en vier ZOONS, WILLEM, TITUS, REMBT, en BALTHAZAR, die allen kinderloos overleden.

melyk „vijf schelmen" van het huis, en toonden hem „muffighen twijback" waarmeê de bezetting in de laatste dagen gespijzigd was, zonder ander brood te zien; zy verzekerden hem derhalven, dat de vesting binnen weinige weken zou moeten overgaan. Maar de lafaarts waren slecht onderricht. De zaak stond aldus: EWSSUM, WILLEM LODEWYCK geschreven hebbende hoe de beschuit verschimmelde, verzocht daarby dat ze, eer zy geheel onbruikbaar werd, den soldaat mocht worden afgestaan, of ten minste voor de halve waarde verkocht, opdat het goede brood op deze wijze van langer strekking kon zijn. De Staten, door den Grave ingelicht, stemden daarin toe, en wat dus in 't voordeel der belegerden geschied was, waande VERDUGO door gebrek ontstaan te zijn, en sloeg aan kort daarop volgend tegenbericht geen geloof. Hy had namelyk, in zijn verlangen om nadere kennisneming van den toestand der ingeslotenen, een prijs van *f* 600 uitgeloofd aan wie hem iemant van het kasteel gevangen in handen leverde. Tuk op deze som, loerden zijne manschappen met arendsoog en arendsklaauwen, en het duurde niet lang, of zy verrasten een soldaat, die voor zijn vermaak in de gracht meende te gaan visschen, en brachten hem voor hunnen Veldheer. VERDUGO ondervroeg den gevangene, al slimmere tijding verwachtende; maar toen hy nu uit diens mond vernam, „dat men dagelijcks Rijsbrij op het huis at" weigerde hy het te gelooven, en hield het er voor, dat men van meenends was hem om den tuin te leiden. En toch was het de waarheid: onder den ruimen voorraad, door de Staten op het kasteel gezonden, bevond zich ook eene goede hoeveelheid rijst, waarvan ieder krijgsman elke week twee pond voor zijn aandeel ontfing.

Van tijd tot tijd herhaalde hy zijne opeisching, met aanbieding van „veel eerlijcke ende vorderlijcke conditiën," tegen een bepaalden termijn, waarop EWSSUM, wanneer er dan geen ontzet zou gekomen zijn, met krijgsmans eere mocht aftrekken — maar te vergeefs: de Hopman bleef zijn post behouden, en andwoordde: „Ick en hebbe gheen ghebreck, en derf mijn Heeren nochter tijdt

„gheen termijn van ontzet voor-schrijven. Middelerwijl moet ick „ende behoore my te draghen als een redelijck krijghsman."

Dan ging VERDUGO weder op eene andere wijze te werk, en dreigde met de aankomst van Spaansche en Italiaansche benden, „die my," zeide hy: „niet soo ghehoorsaem wesen, maar in het „parlamenteren een mede insegghen sullen willen hebben, alsoo „dat ick, schoon willende, u soo eerlijcke conditiën niet en sal „konnen gheven."

Maar ook deze grove list was van luttel bate. EWSSUM deed thands weder andwoorden, dat hy niet twijfelde of VERDUGO „zoude ghelijcke wel Veldt-Overste blijven, ende den willen en macht behouden, om nae zijne ghewoonlijcke goedertierenheydt eerlijcke soldaten te tracteren, ghelijck zy met wel-draghen verdient souden hebben."

Toen beproefde de Spanjaard eindelyk, hoe verre hy door omkooperij vorderen mocht. Hy deed hem door den voormaligen Drost van *Coevorde*, EVERT van ENS, polsen, met aanbieding van „groote eer ende onderhoudt van den Coninck, ende het Overste Luytenschap over zijn Regiment, oft hondert duysent gulden aen gheldt!" En opdat EWSSUM zonder bekommering voor verwijt of beschuldiging van de zijde der staten mocht zijn, stelde VERDUGO voor: „hy zoude door de derde of vierde handt de soldaten tot muyterij opritsen, die hem tot d' opghevinghe als kacx souden dwinghen: Ende in het opgheven soude VERDUGO hem den eedt afnemen teghens den Coninck niet meer te dienen, waar mede hy een varwe kreegh sich in stilheydt in d' *Omlanden* by het zijne te zetten."

Honderd duizend gulden, en tot zelfs elke zweem van verraad vergraven en met handslag en riddereer bedekt!.... Maar de nobele Edelman wankelde niet eens — hy sloeg het af, en begeerde zijn land te dienen tot het uiterste, op zijn eed en trouw. En toch kon hy het achterdenken niet ontgaan, dat eenige Swollenaars dwaaslyk tegen hem hadden opgevat, ten gevolge van een weddingschap. Een Friesch Edelman van de Spaansche

zijde, LYAUCKAMA, had gesnoefd dat hy binnen de muren van het Koevorder Kasteel nog »vastelavonden" zou. Nu had EWSSUM hem vier paarden verkocht, onder beding, dat hy ze »om niet" zou hebben, wanneer de sterkte vóor of op Paschen overging, maar däarentegen vierhonderd rijksdaalders zou betalen, wanneer het niet gebeurde! [1] — De Swolsche achterdenkers moeten wel zonderlinge wijze van sluitredenen te maken gehad hebben, om hierin eenigen grond van mistrouwen te vinden! —

In Februari 1594, by de harde vorst, toen eenige vaandelen ruiterij naar Friesland reden, ter bescherming van het platte land, trachtte VERDUGO EWSSUM wederom diets te maken, dat Graaf WILLEM LODEWIJCK daarmede *Coevorde* had willen ontzetten, maar dat, zy onverrichter zake weder afgetrokken zijnde, er thands geen hope op ontzet meer overig bleef. »Maar," vervolgt de kronijkschrijver: »EWSSUM wist veel beter uytten brieven, die hy ten alle veerttien daghen of drie weecken door heymelijcke paden over het Moras ontfingh, hoe scherpe Wacht datter ghehouden werdt, latende altoos de Ronden malcander bejeghenen, sonder dat sy oyt eenighe Boden betrapten." — Omstreeks Paschen ontfing VERDUGO nog acht vaandelen ruiters uit *Brabant*, zoodat hy nu een macht van by de achttien honderd paarden by een had, meest oude, wel geoefende en goed uitgeruste soldaten, waarmede hy elk ontzet, door de Staten gezonden, het hoofd meende te kunnen bieden. Hy liet alzoo van zijn vroeger welwillenden toon vallen, werd stouter in zijne eischen, en vorderde ten spoedigste de ontruiming. Maar EWSSUM, door den Grave van alle toebereidselen tot het ontzet verwittigd, was ook koener geworden, en deed met ondeugenden spot andwoorden: »'t En ware gheene maniere in *Vrieslandt* ende *Hollandt* vóor Mey te verhuyzen."

---

[1] Niettegenstaande LYAUCKAMA zich schriftelyk verbonden had, onttrok hy zich echter aan de voldoening. Maar toen hy later, by de overgave van *Groningen* met de bezetting vrij meende uit te trekken, werd hy aangehouden, en niet ontslagen, voor hy zijn schuld betaald had.

VERDUGO had evenwel niet veel reden om duurzaam trotsch te zijn: duurte van levensmiddelen en sterfte en verloop van krijgsvolk maakte het hem in zijn leger gants niet aangenaam, en het geld dat hy van den Koning ontfing, was te luttel om in deze nooden te voorzien: in de acht maanden tijds, die hy voor *Coevorde* doorbracht, is er slechts twee maanden soldij uitgedeeld. Soberheid was er in alles, en nochtans moest het duur worden betaald: een pond grof brood kostte twee stuivers, kaas vier stuivers, boter zeven stuivers, en zoo „na advenant." Zoo moest de soldaat op den boer, en, ondanks de koude, met rooven en ruiten in *Drenthe*, *Twenthe*, *Benthem*, en *Munster*, zijn teerkost verzamelen. Maar dit was van korten duur, „want de Huysluyden verliepen, ende daer was ten laatsten niet meer om te halen." Vele krijgslieden konden ook nergens meer heen: zy lagen krank want de ziekte was algemeen onder hen, en er „stierven wech met dertigen en veertigen daechs, en de ghesonden werden van d' andere bevleckt;" VERDUGO-zelf leed aan de jicht, en zijne beste krijgslieden reden met hoopen uit het leger.

In het kasteel daarentegen, hoewel men er matig was, heerschte noch gebrek, noch krankheid, een zegen, waarvoor men God wel dankbaar mocht zijn. Den gantschen tijd van het beleg stierf er slechts een enkel man aan ongesteldheid; een ander was aan de gevolgen eener kogelwonde overleden.

Den 3en Maart verscheen er voor Graaf WILLEM LODEWIJCK te *Leeuwarden* een soldaat, in 's vijands leger gevangen gezeten hebbende, en verhaalde: „hoe dat VERDUGO hem groote beloften ghedaen hadde, indien hy een schrijven van Graaf WILLEM aen EUSUM konde te weghen brenghen," terwijl hy den Grave aanbood hem eerlyk van dienst te zijn, en den Spanjaard te misleiden, door wiens leger hy nu vrijen toegang had. De voorzichtige WILLEM, hem niet betrouwende, wilde evenwel beproeven in hoeverre hy van nut kon zijn, en gaf hem een onbeteekenenden brief in cijferschrift aan EWSSUM meê, terwijl hy dezen langs een

anderen weg op de hoogte der zaak stelde. Intusschen deed hy den soldaat toezeggingen van voordeel, indien deze hem een zeker bericht van de grootte der vijandelyke schansen, diepte der grachten, en hoogte en breedte der wallen kon overbrengen, en vooral ook, zoo hy eenige brieven van VERDUGO aan den Spaanschen aanhang in *Friesland* kon bekomen, en hem die in handen leveren.

De soldaat ging, en bracht, volgends afspraak, 's Graven geschrift aan VERDUGO, die, „drie daghen te vergheefs met eenen Jesuiter ghearbeydt hebbende, om de cijfferen te vinden, sluyt den brief weder toe, ende laet den soldaet by nachte door de schilt-wachten nae het huys gaen, hem bevelende daer binnen te segghen, datter geen schijn van ontset ware, ende te vernemen, of daer korts eenighe Boden waren inghekomen, ende over wat wegh, ende na de proviandt." Daarop berichtte de soldaat dit alles weder aan EWSSUM, die hem wel ontfing, op rijstebrij onthaalde, en weder met een brief vol nullen naar den graaf terug zond. VERDUGO, zoo listig als hy was, vermoedde den trek niet die hem gespeeld werd; hy deed de nullen allernaauwkeurigst afschrijven, om op zijn gemak de beteekenis te kunnen ontraadselen, en gaf vervolgens den bedriegelyken bode last om den Grave wijs te maken: „EUSUM hadde noch kost ghenoech (om het ontset weynigher te doen haesten) maer begheerde sestigh man, de welcke de Soldaet soude aennemen door te brenghen;" VERDUGO had daarmede het doel om deze sestig man te overrompelen en te verslaan, „ende in plaets der selver sestich van de zijne hen op te senden, die in der nacht de Wacht mochten overweldighen." De soldaat, weder by den Grave aangeland, deed verslag van de gelegenheid der schans, en verhaalde: „hoe dat hy, by den Drost ENS wel ghetracteert zijnde, in het uytgaen over de brugghe den dronckaert gheconterfeyt, sich in de gracht gheworpen ende bevonden hadde, dat sy maer vier voeten diep in den gront hardt ende sandich was;" ook deelde hy het geheele plan met de te vragen hulpbenden meê. Graaf WILLEM had grooten

lust, om VERDUGO in diens eigen net te vangen, maar daartoe moest EWSSUM van alles in 't breede worden onderricht, en deze wakkere Bevelhebber, bespeurende dat het gedurig gaan en komen der Boden, zonder zichtbaer gevolg van voordeel of ontzet, by zijne soldaten eenige „oorzaeck van flaeuwicheydt," begon te worden, verzocht er geen meer te zenden; maar hy schreef er ook tevens by: „het ontset niet te verijlen maar ghewis te nemen, want hy totten eersten Junij toe konde houden, ghenietende elck Soldaet een pondt broodt daeghs."

Een tijd lang had de bezetting zich met zes pond in de acht dagen beholpen, maar ziende dat dit te weinig was, vermeerderde EWSSUM de brooden, totdat de aanvoer van rijst hem veroorloofde daarvan twee pond wekelyks te geven: toen deed hy weder brooden van zes pond bakken; zoodra de rijst verbruikt was, bracht hy het brood weder op acht pond, en zorgde dat daarby geen gebrek aan spek en kaas was. Ook van bier voorzag hy zijn manschappen overvloedig, maar zorgde alleen dat het niet te sterk gebrouwen werd; opdat het geen oorzaak van dronkenschap werd; en hy bereikte volkomen zijn doel: „niemant begheerde daer af te drincken boven zijnen dorst."

Ook zat hy in al dien tusschentijd niet ledig, maar deed in het laatst van Maart en het begin van April verscheidene uitvallen, by een waarvan hy, behalven eenige gevangenen, ook zeven koeien prijs maakte, die hy tegen zeven zakken haver weder uitleverde. Sommigen by den vijand zagen daar het bewijs in, dat het hem aan geen voorraad ontbrak; anderen daarentegen beschouwden het als een bloote list, om daarmede zijn gebrek te verbergen.

De langste tijd van 't beleg was thands evenwel voorby, en 't ontzet naderend, ondanks de snoeverij van VERDUGO, wiens leger nu uit ruim zes duizend man bestond, namelyk tusschen de vier en vijfduizend voetknechten, en twee duizend man ruiterij, „die heerlijck ende schoon was." Hy verklaarde, voor geen vijftien duizend man het veld te ruimen; tegen over twintig duizend

daarentegen, kon men zonder schande wijken. Graaf HERMAN van den BERGHE blies zich daarby nog sterker op, zeggende: „Al „hebbense meer voetvolcx, wy willense nochtans mette voeten van „onse peerden vertreden, so haest zy int opene veldt komen!"

En Prins MAURITS kwam „in 't opene veldt," en stond op den 26en April te *Ommen;* en VERDUGO wachtte op zijn kans — en trok toen in den letterlyken zin des woords met stille trom af; en Grave HERMAN hield de hoeven zijner paarden rein van het bloed der Staatschen, die uit de in brand gestoken legerhutten der aftrekkenden reeds terstond gisten wat er gaande was.

„Aldus is *Coeverden* nae een en dertich weken belegs, 't welck op een Saterdach begost had, insghelijcken op eenen Saterdach door Godes hulp ontzet, ende een heerlicke victory erlangt, sonder stoot of slach," en CASPAR van EWSSUM smaakte de voldoening, eene belangrijke sterkte voor het vaderland en de goede zaak behouden, en zijn naam als onwrikbaar en heldhaftig bevelhebber vereeuwigd te hebben.

Zijne Heerlykheid *Middelstum* met het kasteel *Ewssum* schonk hy vervolgends op den 30en Januari 1610 aan zijn bloedverwant LUURT RIPPERDA, die gehuwd was met IDA LEWE; en daar deze echtelingen kinderloos overleden, ging het in erfenis weder over op Vrouwe IDAAS neef, den beroemden ABEL COENDERS VAN HELPEN, achterkleinzoon van ODA LEWE, de oudtante van IDA.

ABEL had in zijne jeugd weinig geluks gehad. Zoon van DERCK COENDERS VAN HELPEN en Vrouwe ANNE TAMMINGA, die het hervormd geloof hadden omhelsd, zwierf hy met zijne ouders en ouderen half-broeder als balling buitenslands om, maar genoot toch het onschatbaar voorrecht dat zijn vader hunne opvoeding niet verwaarloosde, maar in staat bleef, hen voor de Hoogeschool bekwaam te doen maken. Zoo studeerden zy van 1584 tot 1586 te *Marpurg*, daarop kort te *Heidelberg*, en vervolgends weder te *Marpurg*, van 1587 tot 1589. Na 1594 bekleedde hy in zijn vaderland meerdere aanzienlyke ambten en betrekkingen. Hy was Lid der Admiraliteit, Burgemeester van *Groningen*, Lid van den

Raad van State, en later der Staten Generaal, Afgezant by verschillende onderhandelingen, Lid der Kamer van Hoofdmannen, en Curator der Groninger Hoogeschool. Zijne echtgenote, THEDA ENTENS, bloedverwante van dien zelfden BARTHOLT, wiens dood op *Ewssum* zooveel onrust had gebracht, schonk hem twee dochters: EVERARDA, zeer vroeg overleden, en ANNA, die in het huwelyk trad met EVERAERT LEWE THOE ASINGA, Heer van *Ulrum* [1].

EVERARDA was alzoo Erfdochter; en daar zy reeds vóor haren vader overleed, kwam na diens dood, 9 Januari 1629, heur oudste zoon JOHAN LEWE in het bezit der Heerlykheid en van het kasteel.

Deze Edelman, in 1648 gehuwd met Jonkvrouwe GEERTRUYDA ALBERDA, vestigde toen zijne woonplaats op den *Ewssum;* maar bevindende dat het gebouw gedurende zijne minderjarigheid verwaarloosd was, en verre van in een behoorlyken toestand te verkeeren, deed hy het in 't volgende jaar ten deele afbreken, het overige herstellen, en als 't ware geheel vernieuwen, waardoor het, met uitzondering van den grooten toren en van den beneden trans des rondeels, de gedaante verloor, waarin het op onze plaat, omstreeks 1600, voorkomt. Ter gedachtenis aan deze vernieuwing deed hy boven den ingang van het huis een steen plaatsen, die er zich nog bevindt, met het opschrift:

> JOAN LEWE en GEERTRUYDA ALBERDA, Heer en Vrouw van *Middelstum*, out 26 en 21 jaren, getrowt 1648, hebben *Ewssum* laten repareren 1649.

Van dezen tijd af is de *Ewssum* ook meer als een lustslot

---

[1] *Asinga* te *Ulrum* moet wel onderscheiden worden van *Asinga* te *Middelstum*. Het eerste is door de familië ASINGA voor onheuglyke tijden gesticht, en afgebroken in 1810; het laatste was in de vijftiende eeuw in het bezit van het geslacht ENTENS VAN MENTHEDA. Later is het aangekocht door EDZARD JACOB LEWE, en vermoedelyk in 1750 gesloopt. De poort is nog aanwezig, en prijkt met eenige familië-wapens, waarschijnlyk die van de VEELKENS, welk Geslacht dezen burg het laatst bewoond heeft. — TRESLING.

dan als een kasteel te beschouwen, welks bewoners of eigenaars, hoewel zy blijkbaar een nuttig leven hebben geleid, en niet zonder invloed op Staat en Provincie waren, niet meer zoo zelfstandig als de vroegere Burchtheeren in het oog springen. Zy hebben dit met alle slotbezitters van den lateren tijd gemeen, als een gelukkig gevolg van den verbeterenden toestand der maatschappij.

Op JOAN LEWE, die in 1669 stierf, volgde zijn oudste zoon REINT JAN, geboren in 1656, Curator der Groninger Akademie, Lid der Staten Generaal in 1687, en overleden in 1717. Daarop kwam *Ewsum* weder aan REINTS oudsten zoon JOHAN, geboren in 1683, mede Curator der Hoogeschool, en Lid der Staten Generaal, en in 1714 Lid van den Raad van State. In 1737 overleden, liet hy het erfgoed aan zijn broeder EDZARD JACOB, geboren in 1720, en overleden in 1753, nadat hy in 1742 tot Lid der Staten Generaal, in 1745 tot Lid der Gedeputeerde Staten, in 1747 tot Lid van den Raad van State, en Curator der Hoogeschool, en in 1749 tot Bewindhebber der West-Indische Compagnie benoemd was.

Jonkheer EDZARDS oudste zoon en opvolger, REINT, in 1797 buitenslands kinderloos overleden zijnde, werd alzoo de tweede, EGBERT, geboren in 1742, Heer van *Middelstum* en *Ewsum*. Reeds in 1761 was hy benoemd tot Griffier van de Staten zijner Provincie, en trad vervolgends in 1798 als Lid van de Wetgevende Vergadering der Bataafsche Republiek op. Ook onder de Fransche overheersching bleef hy als Staatsman werksaam en wel als Buitengewoon Staatsraad en Kommandeur van de Orde der Reünie, en Raad van Prefectuur in het Departement der *Wester-Eems*. Na de herstelling van het ORANJE-stamhuis, in 1813, werd hem door den Soevereinen Vorst de eervolle betrekking van diens Commissaris-Generaal in de Provincie *Groningen* opgedragen, en ontfing hy nog daarenboven weldra de onderscheidende versierselen der Orde van den Nederlandschen Leeuw. Later vinden

wy hem nog Lid der Gedeputeerde Staten, en, als zoo menig een zijner voorouderen, Curator der Groninger Hoogeschool. Hy overleed in 1822, en werd als Heer van *Middelstum* opgevolgd door zijn eenigen zoon, EDZARD JACOB, Baron LEWE van MIDDELSTUM, wien hy alvorens in 1805 reeds den *Ewsum* had overgedragen.

Deze Edelman, Buitengewoon Kamerheer des Konings, Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, Lid der Ridderschap en der Gedeputeerde Staten van de Provincie *Groningen*, heeft het lusthuis, dat ten gevolge der staatkundige verwikkelingen in het laatst der vorige eeuw langen tijd verlaten, en daardoor zeer vervallen was, doen verbeteren, en op nieuw tot een geschikt verblijf inrichten. Ook werd onder zijn beheer de toren, waarin men eene verzakking begon te bespeuren, ondervangen, en weêr in den behoorlyken toestand hersteld. Vergeten wy tevens vooral niet, ter zijner eere te vermelden, dat hy „door welwillende mededeeling van eene Geslachtlijst en familië-aanteekeningen" den Heer TRESLING in staat gesteld heeft tot de vervaardiging van het overzicht, dat ons by de samenstelling dezer bladeren zoo onmisbaar is geweest.

Werpen wy thands ten afscheid, aan de hand van genoemden schrijver, nog een blik op het huis *Ewssum* in den tegenwoordigen toestand.

Een zeer breede gracht omgeeft het gebouw, en terstond by den ingang boeit het merkwaardig rondeel, zoo massief, zoo eenig in zijne soort, zoo vreemd geplaatst, en toch om zijne eerwaardigheid steeds behouden gebleven, onze aandacht. Dat is het overblijfsel van den ouden toren, door ONNO van EWSSUM, spijt *Groningen*, gebouwd. De muur van dit rondeel was vroeger zes voet, doch is door een muur, daar later nog om heen getrokken, thands zeven voet dik, terwijl het geheel veertig voet in middellijn heeft. Het dient tegenwoordig tot kelder, en is daartoe by uitnemendheid geschikt, doordien de dikke muren en het zware kruisgewelf zoowel voor hitte als voor koude ongenaakbaar zijn.

In den muur bevindt zich een steen, waar op te lezen staat

An⁰ 1472 heeft J^r. ONNO van EWSSUM dit gebout tegens de wille van *Groningen*. vide SCHOTANUM. [1]

Op de spits van het rondeel ziet men een leeuw, met het geslachtswapen der EWSSUMS.

De toren, die zich in het midden voor het huis verheft, is mede buitengemeen zwaar van bouw. Aan de linkerzijde daarvan vindt men weder een steen, en wel met het opschrift:

J. J. V. E.
H. D. E. S. G.

dat vermoedelyk beteekenen zal: **J**onker **J**oost **V**an **E**wssum **H**eeft **D**ezen **E**ersten **S**teen **G**elegd."

Boven den ingang staat ook nog de steen van JOAN LEWE, waarvan wy hiervoren spraken. Voorts ziet men in den gevel de Geslachtswapens van CLANT, COENDERS, LEWE, en ALBERDA, terwijl het wapen der Heerlykheid, de heilige HYPPOLYTUS, op het wapen der LEWES VAN MIDDELSTUM, voor den toren is uitgehouwen.

Het huis heeft beneden eenige ruime vertrekken, die, naar den smaak onzes tijds vervormd, weinig kenmerken van vroeger behouden hebben; de zeer ruime, kruisgewelfde gang of vestibule is hiervan echter uitgezonderd. Een groote wenteltrap, in den toren gebouwd voert naar de tweede verdieping, waar men verschillende vertrekken vindt, onder welke de groote zaal den bezoeker geheel in vroegere dagen verplaatst, zoowel met betrekking tot den bouwstijl als wat de stoffeering aangaat. Daar treft men eene menigte familiëportretten aan, meestal van personen, die in de staatkundige waereld met roem bekend zijn; onder anderen ABEL COENDERS. BARTHOLT ENTENS van *Mentheda*, ADRIAAN CLANT, WIGBOLT van EWSSUM, JOOST LEWE THOE PEYSE, enz. Het schilderwerk van eenige dezer portretten verraadt de meesterhand. De kolossale

---

[1] Dit „vide SCHOTANUM" bewijst, dat deze steen niet voor 1659 in den muur gemetseld is.

schoorsteenmantel, rustende op fraaie kolommen, de vensterglazen, in lood gevat, met wapens en opschriften, de meubelen — dat alles is nog een overblijfsel uit den ouden tijd.

Van den toren, die twee en twintig voet middellijn heeft, en honderd voet hoog is, heeft men het schoonste uitzicht op de omliggende landstreek. De tuin en wandeldreven, die het geheele gebouw omringen, zijn naar den nieuwsten smaak aangelegd, en leveren uit de vertrekken de bevalligste vergezichten op.

Hoe schoon moet het niet zijn, zich op dat huis, te midden der liefelyke natuur, eens in de herinnering aan een rijk verleden te kunnen wech droomen, en met de tooverroede der verbeelding die fiere en krachtige gestalten weder op te roepen, die er eenmaal een deel van hun woelig en werksaam leven hebben doorgebracht, en van wier voetstappen de tijd nog niet gants de indrukken heeft uitgewischt.

HET KASTEEL LYAUCKAMA.

M.S.

HET KASTEEL LYAUCKAMA.

HET KASTEEL LYAUCKAMA.

Welk een bewogen jaar, dat jaar der waereld 1095! Welk een belangrijke dag was er aangebroken, toen de zon op den 19en November boven de vlakten van *Auvergne* oprees, en de torenkruisen van het oude *Clermont* in heur gulden stralen schitteren deed!

Dat daar de dageraad eener nieuwe ontwikkeling voor *Europa*, voor de waereld was opgegaan, giste zeker niet een dier duizenden, nu in de schaduwe van *Clermonts* muren gelegerd; giste zeker niet een dier beraden mannen, die dien grooten dag hadden voorbereid. En toch was het zoo. Paus URBANUS de Tweede had nogmaals een concilie in het belang der door PETER den Heremiet gepredikte kruistochten beroepen, en dat werd dezen dag geopend. En toen de tiende zitting dáar was; toen de kluizenaar in zijn grof en ongecierd gewaad was opgestaan, en aller zielen had geboeid aan zijne lippen, die met zoo levendige kleuren de ellende der Christenen in het land van hunnen Heer schilderden — toen stond de Paus op van zijnen hoogen throon, door al den luister zijner Opperbisschoppelyke waardigheid omringd, strekte de hand uit over de hoofden der menigte, en bekrachtigde nog eenmaal het tafereel van den nood, dat zoo even voor hunne oogen was opgehangen. Maar daarna ook verhief hy zijne stem, en riep wrake over dusdanigen hoon, aan de Christenheid, aan de heilige stad, aan den Hemel gepleegd;

riep te wapen tegen de barbaarsche horden der Saracenen, wier goddeloosheid den gewijden bodem van *Palestina* ontheiligd had. Weeklagend was hy aangevangen, begeesterend en ontvlammend eindigde hy.

— „Krijgshelden die my spreken hoort!" riep hy in vuur: „gy die onvermoeid ydele voorwendselen tot strijd en vede „zoekt, verheugt u thands: hier is een wettige strijd! Het uur „is aangebroken waarop gy toonen kunt, welke de moed is die „u bezielt; het tijdstip is dáar, om eene edele boete te doen „voor zoo vele gewelddaden, die gy te midden des vredes hebt „gepleegd, voor zoo vele onrechtvaardigheden, waarmede gy „uwe schoone overwinningen bezoedeld hebt. Gy, die zoo dik„werf de schrik uwer eigene landgenoten, uwer medechristenen „waart, wapent u thands met het zwaard der Machabeën, en „trekt heen om den wijngaard des Heeren der Heirscharen te „verdedigen! Het geldt thands geene beleedigingen van men„schen te wreken — het is de wraak van een gruwel, aan God„zelf gepleegd! Er is thands geene sprake om een kasteel, om „eene stad te veroveren — het geldt de overwinning van plaat„sen, door den Heilige Gods gewijd! Wanneer gy zegepraalt, „zullen de zegeningen van den Hemel uw deel zijn; wanneer gy „valt, zal het uw glorie zijn te rusten in de zelfde aarde, waar„op uw Heiland den dood heeft geleden, en God zal hem niet „vergeten, dien Hy in de rijen Zijner heilige heirmacht heeft „aanschouwd. Geene weekhartige gehechtheid, geene aardsche „banden, geene waereldlyke gezindheden moeten u aan uwe wan„den gekluisterd houden! Krijgslieden des levenden Gods! leent „allen het oor aan de verzuchtingen van het lijdende Sion, en „gedenkt wat de Heer gezegd heeft: „Wie vader of moeder „meer bemint dan my, is mijns niet waardig; wie zijn huis, of „zijn vader, of zijne moeder, of zijne vrouw, of zijne kinderen, „of zijne goederen zal verlaten om mijnen naam — het zal „hem honderdvoudig worden beloond, en het eeuwige leven zal „zijne erfenis zijn!"

Dit was de rede van Paus URBANUS den Tweede; en nooit heeft eene aanspraak ontzachlyker uitwerking gehad dan deze, die eerst alle aanwezenden, toen gantsch *Frankrijk*, en daarna geheel *Europa* in beweging bracht. — „God wil het! God wil het!" was de kreet van honderden, die hem dikwerf onderbrak, die hem daverend besloot; „God wil het! God wil het!" was de kreet van duizenden, die door den naklank, door de echo werden ontvlamd. „Naar ginder!" klonk het met den Dichter:

„Naar ginter, broeders!" riepen allen:
„'t Kleinood, den Saraceen vervallen,
„Zal tot den Christen overgaan!
„God wil het! Hy zal 't heir besturen
„Op de ongewisse gloriebaan!
„Wy zullen nood en pijn verduren,
„Als eens ons hopen wordt voldaan!
„En moet daar menig krijgsheld sneven —
„Voor 't heilig werk zal God vergeven,
„Wat schuld nog op het hart moog kleven;
„Want JEZUS bracht ons 't eeuwig leven:
„O! 't lacht ons reeds van ginter aan!"

Dat ook tijdelyke belangen den tocht aanvuurden, spreekt overigens van zelf; de mensch blijft mensch, door alle tijden heen. Er vielen rijken te veroveren; en het is zeer natuurlyk dat Graaf en Hertog de handen naar Koningrijken uitstrekten, Ridder en Baroen naar Graafschappen grepen, de vrije man het oog naar eene ridderlyke Heerlykheid sloeg, en de gedrukte dorper zich met het kruis de vrijheid wilde koopen; mochten zy zich in hun verlangen te leur gesteld zien — dan nog bleef de hoop, om met de buit der Heidenen in het vaderland te rug te keeren, en mocht de dood al deze aardsche uitzichten afsnijden, dan was den kruisvaarder het paradijs daarboven geopend.

Godsdienst-ijver, roem- en eerzucht, ydelheid, streven naar lots-

verbetering — al deze machtige prikkelen sloten zich by de vlammende woorden der kruispredikers aan — en de naar *Palestina* stroomende menigte was zoo groot, dat het scheen, gelijk eene tijdgenote, de Grieksche Princes ANNA KOMNENE het uitdrukt: als of gantsch *Europa*, van zijne grondslagen gerukt, zich plotselyk op *Azië* kwam nederstorten.

Al aanstonds met de lente van 1096 ving eene schare van omstreeks 100000 menschen, ongelukkiglyk te slecht geordend, onder aanvoering van PETER den Heremiet en den Gasconiëschen Ridder WOUTER Zonder-have, over *Constantinopel* den tocht aan, bezweek ten deele onder de bitterste ontberingen of uitgetarte vijandelyke aanslagen op den weg, en werd eindelyk, in twee geweldige nederlagen in de velden van *Nicea*, tot op een gering aantal na vernietigd. In Maart van het volgend jaar landde er een beter uitgerust leger onder den beroemdsten held der *Ardennen*, GODFRIED VAN BOUILLON, waarmede de kluizenaar zijn overschot tot het beleg van *Nicea* vereenigde.

Aan deze tochten verbinden zich reeds de overleveringen van het oude Friesche Geslacht LYAUCAMA.

TJEPKE FORTEMAN, JARICH LUDIGMAN, EPO HARDMAN, YGO GALAMA, FEYCO BOTNIA, UBBO HARMANA en de neven SICCO en EYLCO LYAUCAMA, worden verhaald aan de eerste kruisvaart deel genomen, en zich mede voor *Nicea* nedergeslagen te hebben. TJEPKE, de laatste der FORTEMANS, vond hier by de uitvallen der Saracenen zijn dood, en met hem bleven EPO HARDMAN en SICCO LYAUCAMA. Volgen wy nu de legende, die zich met de gepantserde heldengestalte van EYLCO bezig houdt, en die op zoo menige plaats verraadt, dat ze eenmaal in metrischen vorm onder het Friesche volk heeft rondgewandeld.

SICCO LYAUCAMA was door ervarenheid in den krijg en stoutmoedige daden by den Veldheer zeer gezien geweest, zoodat deze hem dikwijls by EYLCO gedacht, en als een spiegel en voorbeeld voorstelde, waardoor EYLCO zoodanig in prijselyken nayver werd ontstoken, dat hy de uitnemendste feiten van wa-

penen bedreef, en na de inneming der stad met het bevelhebberschap daarover vereerd werd. Dat voldeed echter zijn zucht naar daden niet, en hy bewerkte weder door bidden en aandringen van zijn bloedvriend en gezworen broeder BOTNIA, dat zy beiden het kruisleger op den verderen tocht konden volgen.

By de laatste bestorming van *Jeruzalem*, waarop de inneming volgde, werd LYAUCAMA zwaar gewond, terwijl BOTNIA reeds onder de dooden lag. Doch toen de overwinning volkomen was, en de lijken der verslagenen, vriend en vijand, werden uitgeschud, vond LYAUCAMAAS lijfknecht nog spoor van leven in het lichaam van BOTNIA, en deed hem in zijns Heeren verblijf brengen, waar beiden, zorgvuldig door de heelmeesters verpleegd, weldra weder herstelden. Het was schier ongelooflyk, zegt de kronijk, wat deze twee al door hunne koene daden in de overwinning en inneming van *Jeruzalem* bedreven. Zy werden ook van GODFRIED van BOUILLON Ridder geslagen, en in groote achting en aanzien by hem gehouden, „want hy ze uittermaten lief hadde en beminde."

In 1101, toen BOUDEWIJN, na het afsterven zijns broeders GODFRIED, tot Koning van *Jeruzalem* verkozen was, zijn straks daarna HOMME HOMMINGA, GODFRIED ROORDA, SIXTUS CAMMINGA, en TJALLING VALERIUS ab OCKINGA, die samen lang in *Italiën* gestudeerd hadden, van eendrachtigen zin geworden om *Palestina* en het heilige graf te bezoeken, en de gelegenheid daarvan te bezien. En als zy nu met voorspoed daar gekomen zijn, is by geval, terwijl zy ter poorte inreden, LYAUCAMAAS lijfknaap hun in 't gemoet getreden, die hen straks herkende en met ongelooflyke blijdschap aangesproken heeft, leidende hen in 't verblijf van zijn Heer, die toen met BOTNIA by den Koning ten maaltijd was. Als deze maaltijd nu afgeloopen was, en de gasten weder naar huis keerden, heeft de lijfknaap zijnen Heer geboodschapt en gezegd wat gasten en vrienden hem overgekomen waren, waardoor LYAUCAMA in zulk een blijdschap ontstoken werd,

dat hy in onmacht ter aarde viel; doch weder by gekomen, is hy, nog zeer zwak en flaauw zijnde, met BOTNIA voortgegaan, en heeft, zachtelyk tredende, zijn verloren kracht terstond te rug gekregen, en is zoo in zijn huis en by zijne gasten gekomen, waar ze elkander met zulk eene onuitsprekelyke liefde en blijdschap gegroet hebben, dat het meer te verwonderen dan te gelooven en te schrijven is, want al hadden zy duizendmaal eigen broeders geweest, ze konden elkander niet meer vriendschap bewezen hebben. Middelerwijl, toen zy nu daar twee dagen uitgerust hadden en met groote vreugde geweest waren, is het ter oore gekomen van den Koning, die hen al te zamen straks by hem te komen ontboden heeft, op LYAUCAMA en BOTNIA half gram en vertoornd zijnde, dat zy hem hunne blijdschap niet terstond aangezegd en geopenbaard hadden. En als zy nu vrolyk met elkander waren, heeft hun de Koning, alzoo zy een tijd lang daar wenschten te vertoeven, goed onderhoud toegezegd en beloofd te geven, waarover zy zeer verheugd waren.

Acht dagen na dezen zijn OOKINGA, CAMMINGA, ROORDA en HOMMINGA, met LYAUCAMA en BOTNIA by den Koning gegaan; die hen wel en reverentieuslyk ontfing, waarna LYAUCAMA het woord voerde en zeide: „dat hy met deze zijne goede vrienden en neven by zijne Majesteit was gekomen, om van hem te begeeren dat zy in eenige dienst of betrekking mochten worden gesteld, daar het hun meening was om eenigen tijd te blijven, en zy om die oorzake ook over den verren weg aldaar gekomen waren." Als de Koning dit verstond, heeft hy hen zeer goediglyk aangenomen en ontfangen, en hun zoo voorzien, dat zy daaraan een goed genoegen hadden.

Vervolgends hebben de Saracenen en Christenen van tijd tot tijd vele schermutselingen en gevechten met elkander gehad, waarin de Friezen, byzonder deze zes, zich zoo edel hebben gekweten, dat ieder man daarvan wist te spreken, zoodat zy daardoor grooten lof en prijs verwierven; en daar de koning zoo zonderling behagen in hen had, en hun zoo groote genegenheid

toedroeg, werden hunne daden te meer gewaardeerd en geacht.

En als zy nu dus menig jaar in 't Land van Belofte om der liefde Gods en tot verbreiding van Zijn heiligen naam gediend en onder vreemden verkeerd hadden, zijn zy ten laatste van zins geworden om al te zamen weder naar huis te trekken. Daarom hebben zy, anno 1106, afscheid en verlof van den Koning begeerd, en naar lang aanhouden ook verkregen, doch slechts onder beding en voorwaarde, dat zy hem later, zoo 't mooglyk ware, nog eens weder zouden komen bezoeken; reize en onkosten zoû hy hun zoo vergelden, dat zy hem daarvoor zouden hebben te bedanken, hetgeen zy dan ook gewillig aannamen, en beloofden te zullen volbrengen.

Toen zy nu al hunne zaken gereed en vaardig hadden, en rijkelyk door den Koning begiftigd waren, zijn zy op den 12en Augustus met honderd paarden door den Koning tot aan de haven van *Jaffa* uitgeleid, en voorts met een voorspoedigen wind naar *Venetiën* gezeild; en nadat zy ook *Rome* bezocht en doorwandeld hadden, zijn ze gelijkelyk op den 15en December gezond weder in *Friesland* gekomen, waar ze, naar Edele pelgrims wijs, met processie, kruis, en vanen, zeer blijdelyk welkoom geheeten en reverentelyk ontfangen zijn.

Dit alles was by WILCO JAERSMA, veldschrijver en dienaar van LYAUCAMA, opgeteekend, met vermelding hoe lang zy op elke plaats vertoefd en gelegen hadden; daarby was nog in 't breede verhaald, wat heilige plaatsen en aflaten zy al bezocht, verworven, en verdiend hadden, die om der kortheids wille zijn overgeslagen en voorbygeloopen, „want het den Lezer door langheid van dien verdrietig soude geweest hebben."

Als EYLCO LYAUCAMA nu te huis in ruste zat, is hy het jaar daarna in zwaarmoedigheid gevallen, want het berouwde hem dat hy by den Koning van *Jeruzalem* niet gebleven was. En alzoo hy nu met den tijd verkwijnde en uitteerde, is hem, terwijl hy krank te bedde lag, door FEYCO BOTNIA beloftenis gedaan om met hem daar weder te willen heen trekken, waardoor hy zoo ver-

troost werd, dat men met den dag groote beternis aan hem bespeurde; en omdat dit nog een goeden tijd verliep, hebben zy zich ten laatste in 1109 gereed gemaakt, en vonden in EPO LYAUCAMA, broeders zoon van EYLCO, met GODFRIED ROORDA en WATZE HERAMA, gezellen die met hen begeerden te gaan.

Maar zoo zy in het begin van Juni te *Venetiën* kwamen, is ROORDA zeer krank geworden; en daar er middelerwijl een galei werd gereed gemaakt, en EYLCO geenszins wilde blijven, zijn zy overeengekomen, dat EPO, zijn neef, en BOTNIA met hem vertrekken zouden, en HERAMA by ROORDA blijven. Zy vreesden, zoo die reize EYLCO belet werd, dat hem dan wat ergers zoude geschieden, zoo zeer was hy daar op gesteld.

Van *Venetiën* afgevaren, zijn zy met een voorspoedigen wind tot op *Creta* gekomen, waar zy door tegenwind acht dagen moesten vertoeven. Weer en wind toen weder goed wordende, zeilden zy voort; maar EYLCO werd op deze vaart zoo krank, dat men van uur tot uur zijn dood wachtende was. Niettemin zijn zy toch te *Jaffa* aangekomen, waar EYLCO nog op dien zelfden dag gerust en gestorven is, over wiens dood Koning BOUDEWIJN groote rouwe gedragen heeft, bemerkende den grooten en heiligen yver, dien LYAUCAMA zoo in zijn leven door vrome daden en feiten betuigd, als door zijn dood verkondigd had, toonende niet te willen dat zijn lichaam in het vaderland begraven zoude worden, dat dan ook, volgends zijn wensch en begeerte, door BOTNIA en EPO met groote, ja dubbele kosten naar *Jeruzalem* gevoerd, en daar van den Koning en diens gantschen Staat zeer heerlyk ter aarde gebracht werd. Het was niet te zeggen wat wensch en begeerte hy naar het Beloofde Land had, hetgeen een gewisse overtuiging was, dat zijn einde daar moest gelegen zijn. — Dit is de legende van EYLCO LYAUCAMA, den dapperen Kruisridder, waarmede de historie van dat roemruchtig Geslacht een aanvang neemt.

BOTNIA en EYLCO LYAUCAMA zullen nog ongeveer een maand by Koning BOUDEWIJN vertoefd hebben, en toen weder naar *Venetiën* getrokken zijn. Daar komende, vonden zy er HERAMA en

ROORDA niet meer, die reeds, volgends meêdeeling van den waard, in goeden welstand huiswaart gereisd waren. Zy vingen toen mede den terugtocht aan, en kwamen behouden in *Friesland*, "daar grote droefenisse om het agter blijven van LYAUCKAMA was."

Nu ook, als ware zy vermoeid van het lange verhaal, zwijgt de kronijk twee eeuwen lang van het beroemd Geslacht, maar voert het dan weder, of zy 't lang verzuim vergoeden wilde, in een vriendelyk licht voor ons, waar het op den donkeren achtergrond die het omvat, te helderder spreekt.

In 1313 liep er een beangstigend gerucht door *Friesland:* op vele plaatsen had het bloed geregend!.... By de dolle wrijting der beide partijen van Schieringers en Vetkoopers twijfelde men geen oogenblik wat dat beteekenen moest, en de menigte vestigde met siddering het oog op de toekomst. Wel mocht zy het. Het boze teeken werd weldra door gevoelig onheil opgevolgd: den 24en Oktober loeide en bulderde er een vreeselyke stormwind, en de wilde zee bruiste in schuimende baren over het trillende land; huizen werden omgeworpen en vernield, menschen en vee in den zwalpenden vloed meêgesleept, en het winterkoren door het zoute water grootendeels bedorven. De vermaarde Vetkooper WYBE SJOERT GROUSTINS, "een fel en onverzaagd Man," kwam hierby in de golven om. Niettegenstaande dit, was de partijwoede in het volgende jaar sterker dan ooit, en *Friesland* weergalmde van het gerucht van moord en doodslag. Toch was daarmeê niet alles geleden. In het begin van Juli heerschten er zware onweders, en de vernielende bliksemstralen doodden menschen en vee; straks volgde er zware regen, en later nog sloegen scherpe hagelsteenen op het te veld staande gewas.

Het bedrijf verloopen, de oogst verwoest, de landerijen bedorven — daar kon niet dan schaarschte, duurte, nood, op volgen; 1315 bracht dat. Omstreeks Paulus-bekeering rezen de granen sterk in prijs, stegen onophoudelyk, en vielen voor de armen weldra niet meer te bekomen; een bittere honger was er het

gevolg van; gekerm om brood weeklaagde uit den mond der lijdende armoede door het gantsche gewest, velen vergingen van honger, en men vond de lijken zoowel op den weg als in de huizen.

Toen viel er te *Sex-Bierum*, een klein kwartier uurs van de plaats waar de burcht of state der LYAUCAMAAS stond, eene jammerlyke gebeurtenis voor, waarvan het verhaal uitging door het land, en alom tranen deed storten, waar de oogen nog niet om eigen leed droog geschreid waren.

Zie hier, hoe een Zanger van die dagen het droevige feit op de staten en stinzen der Edelen moet hebben voorgedragen:

De heete honger vaart door 't land;
— In het sparrenwoud bloeien geen rozen —
En de armoê oogst met maagre hand.
— Maar de lischbloem wiegt fier op den stengel. —

— „Vrouw TJALLE! 't is een harde tijd;
— In het sparrenwoud bloeien geen rozen —
„En gy, die weeûw en moeder zijt!...."
— Maar de lischbloem wiegt fier op den stengel. —

— „Mijn echtheer was een hooge man!
— In het sparrenwoud bloeien geen rozen —
„Wat deert my nood of duurte dan?...."
— Maar de lischbloem wiegt fier op den stengel. —

Een hooge man was wel heur gâ;
— In het sparrenwoud bloeien geen rozen —
Hy liet haar slechts zijn glorie na.
— Maar de lischbloem wiegt fier op den stengel. —

Daar bleef geen penning in de tasch;
— In het sparrenwoud bloeien geen rozen —
Daar bleef geen broodkruim in de kas.
— Maar de lischbloem wiegt fier op den stengel. —

En met heur kindren en heur kruis
— In het sparrenwoud bloeien geen rozen —
Sloot zy zich op in de enge kluis.
— Maar de lischbloem wiegt fier op den stengel. —

Heur kluis was klein, en groot heur smart;
— In het sparrenwoud bloeien geen rozen —
Maar hoog sloeg haar het moedig hart.
— En de lischbloem wiegt fier op den stengel. —

— „O moeder!" klaagde 't jongste kind:
— In het sparrenwoud bloeien geen rozen —
„Zeg, waar ik nog een broodkruim vindt!" —
— Maar de lischbloem wiegt fier op den stengel.

— „Die vindt gy aan der rijken deur,
— In het sparrenwoud bloeien geen rozen —
„Houdt gy er 't beedlend handtjen veur."
— Maar de lischbloem wiegt fier op den stengel. —

— „O moeder!" kreet heur oudste zoon:
— In het sparrenwoud bloeien geen rozen —
„Duldt vaders bloed dien smaad en hoon? ..."
— Maar de lischbloem wiegt fier op den stengel. —

— „Kom hier, mijn zoon! kom hier, mijn schat!
— In het sparrenwoud bloeien geen rozen —
„Uws vaders eigen mond sprak dat!
— Maar de lischbloem wiegt fier op den stengel. —

„Het hart zou breken in mijn borst,
— In het sparrenwoud bloeien geen rozen —
„Eer ooit mijn hand zich strekken dorst.
— Maar de lischbloem wiegt fier op den stengel. —

„Het bloed zou bruisen uit mijn mond,
— In het sparrenwoud bloeien geen rozen —
„Eer ik er 't smeekwoord aalmoes vond!"
— Maar de lischbloem wiegt fier op den stengel. —

En 't jongste kind kwam by haar staan:
— In het sparrenwoud bloeien geen rozen —
„Zoo laat ons dan naar vader gaan!...."
— Maar de lischbloem wiegt fier op den stengel. —

En 't oudste sprak, met zucht noch traan:
— In het sparrenwoud bloeien geen rozen —
„Ja — trek ons 't witte doodshemd aan."
— Maar de lischbloem wiegt fier op den stengel. —

Zy kleedde hen in 't witte kleed,
— In het sparrenwoud bloeien geen rozen —
Zich-zelf er by, ten tocht gereed.
— Maar de lischbloem wiegt fier op den stengel. —

— „Mijn kindren! al mijn schat en trotsch!
— In het sparrenwoud bloeien geen rozen —
„Bevelen we ons de ontferming Gods!
— Maar de lischbloem wiegt fier op den stengel. —

„De weg is lang, en hard de pijn:
— In het sparrenwoud bloeien geen rozen —
„Want honger zal de teerkost zijn." —
— Maar de lischbloem wiegt fier op den stengel. —

De deur bleef toe, de kluize dicht,
— In het sparrenwoud bloeien geen rozen —
Drie lange dagen zonder licht.
— Maar de lischbloem wiegt fier op den stengel. —

— „Waar toeft vrouw TJALLE met heur kroost?.. "
— In het sparrenwoud bloeien geen rozen —
Zoo vroeg men, allengs min verpoosd.
— Maar de lischbloem wiegt fier op den stengel.

— „Waar toeft vrouw TJALLE en heur gezin?...."
— In het sparrenwoud bloeien geen rozen —
Angst dreef de buurt ter woning in.
— Maar de lischbloem wiegt fier op den stengel. —

Daar zat vrouw TJALLE, bleek en dood,
— In het sparrenwoud bloeien geen rozen —
Met beî heur kindren aan heur schoot.
— Maar de lischbloem wiegt fier op den stengel. —

Men zag 't die dorre trekken aan:
— In het sparrenwoud bloeien geen rozen —
Dat had de **honger** hun gedaan.
— Maar de lischbloem wiegt fier op den stengel. —

En geen der drie ervoer de stond
— In het sparrenwoud bloeien geen rozen —
Toen 's vreemden oog hunne armoê vond.
— Maar de lischbloem wiegt fier op den stengel. —

Toen deze treurige gebeurtenis ter oore der Edelen kwam, trof ze hunne harten, en de LYAUCAMAAS, de ADELENS, de ALINXMAAS sloten zich by elkander aan, om de nooddruftigen ter hulp te komen. En opdat niemant uit verkeerd geplaatsten hoogmoed zijne armoede verbergen mocht, deden zy elke week eenmaal huiszoeking in hunnen omtrek, en ondersteunden mildelyk waar zulks noodig was. Tevens zonden zy boden met brieven aan de Abten van *Luynkerc* en *Lidlum*, en aan de Edelen van GERBRANDA en GRATINGA te *Almenum*, „dien ze dit voorgaande verschrikkelyk exempel zeer zwaar verbeelden, met vermaninge daarby, dat men gewisselyk den toorn Godts en zyn grote gramschap niet zoude ontgaan, zo men nu geen hulp dede, en agt op den armen sloeg." Hunne roepstem was ook niet te vergeefs: Geestelyken en waereldlyken vereenigden zich, en door hunne menschlievende tusschenkomst werd de nood ten minste draaglyk gemaakt.

„En ziet," gaat de kronijk voort: „een wonderlyk stuk: in deze tyd regneerde de Pest in deze hoek Lands zeer, zo dat ook het vuur van dien zeer heet was, alzo dat 'er niemand van ontkwam, die daar mede van ontstoken wierde; evenwel kregen het alle die binnen 't Huis van ADELEN en LYAUCKAMA waren, dog niemand van dien is er aan gestorven; alzo bewaart Godt de zijne, ook midden in 't vuur, gelyk SIDRACH, MISACH, en ABEDNEGO in

den vurigen Oven, vermits zy zyn woord gedagtig zynde, den Armen niet en vergaten."

Een andere, met name genoemde LYAUCAMA, was in deze dagen om zijne deugden niet minder gezien. Gelijk zijn beroemde oudvader, heette hy EYLCO, en was even ernstig in het volbrengen der verplichtingen van den door hem gekozen geestelyken stand, als gene in de naleving der regelen van ridderschap.

De roep zijner deugden, die reeds van hem uitging terwijl hy Pastoor te *Tuytgum* en *Berlcum* was, deden de oogen der Witte-heeren van *Lidlum* op hem slaan, toen hun Abt PYBO SYBRANDA overleden was, en zy verkozen hem tot hun geestelyk hoofd, „in welke bediening hy de zijnen, door 't uytsteekend voorbeeld van zijn godzalig leven, ter deugde voorgelicht heeft." Naar de vormen waarin de deemoed en de boetvaardigheid van die dagen zich uitspraken, vastte hy streng en dikwerf, en was een voorbeeld van onthouding; de kerkelyke diensten nam hy getrouw waar, en woonde ze, uit eerbied, nooit anders dan ongeschoeid by, 't zij het nacht of dag, zomer of winter was. De zucht van dien tijd, om elke oefening in het goede, elke overwinning op stoffelyke begeerten als een behaalden triomf op den boze af te schilderen en zinnelyk voor te stellen, bracht menige wonderbare legende van zijne zedelyke kracht in omloop; en de geloovigen verhaalden onder elkander met heilige verwondering, hoe hy, „als de duivel hem met een gloeyend yzer tegen quam, hem door een standvastig en onbezweeken geloof tegenstand geboden heeft."

Waar hy vermaande, deed hy het op zachten en vriendelyken toon; maar miste dat den behoorlyken invloed, en moest hy tot bestraffing overgaan, dan werd zijn toon hard, en de woorden gingen hem ruw en scherp uit den mond. Dan sprak hy, gelijk de Dichter [1] het voorstelt:

---

[1] HALMAEL.

„Wee hun, die tot een voorbeeld zijn
„Van God op aard gesteld,
„En wier gemoed, in lust en wijn
„Verzopen, Hem niet telt.
„Om wie men onzen naam en stand
„Met hoon, ja afschuw! noemt:
„Schandvlekken van hun vaderland,
„En in Zijn naam verdoemd!...."

Zijn onberispelyk levensgedrag wekte weldra den nijd, zijn ernst en gestrengheid den haat van sommige zijner onderhoorigen op, en daaronder vooral van eenige leekebroeders, die op *ter Poorte* woonden, een uithof van de Lidlummer Abdij. De Abt bezocht hen meer dan hun lief was, want zy waren als slordige overtreders der kloosterregelen bekend.

Vier jaren was hy Abt geweest, toen hy weder eens zijne schreden naar *ter Poorte* richtte, om door heilzame vermaningen en strenge woorden de nalatigen aan hunnen plicht te herinneren. De monniken, wier witte pij een zwart gemoed verborg, onthaalden hem wel, en hielden zich als gezegend door zijne tegenwoordigheid, en hun Prior vleide:

„Geef 't voorbeeld ons aan dezen disch,
„Dat in den overvloed
„De vrome en wijze matig is,
„En voor te veel zich hoedt.

„En gun ons de eer, dat gy dees nacht
In onze stins vertoeft.
„Een hart als 't mijn, dat hoog u acht,
„Zij door geen „neen!" bedroefd."

Die welwillende taal was het mom eener huichelende list: het was hunne bedoeling, hem door zwaren en dikken drank in een staat van dronkenschap te brengen.

Hy zet zich neder, drinkt en eet;
Maar de ongewone drank,
De spijs, wier naam hy naauwlyks weet,
Maakt hem het lichaam krank;
Het drijft hem naar het slaapvertrek
Eerlang, half machtloos, voort:
„Dat my een uwer tijdig wekk'
„Zoodra de morgen gloort."

En die morgen gloorde weldra — maar EYLCOOS oog aanschouwde hem niet meer: op den bodem der gracht lag zijn misvormd lichaam, terwijl de Terpoorters mede allengs den schijn aannamen, als waren zy om het spoorloos verdwijnen van den edelen man verbaasd en bedroefd.

Zy wisten echter wel, wat er geschied, wat laaghartig verraad er geschied was. Eerlooze en verharde booswichten als zy waren, hadden zy, terstond na des Abten vertrek ter slaapstede, samen raad gehouden, hoe zy van den ondraaglyken boetprediker ontslagen mochten raken — en, in den driedubbelen roes van wijn, haat, en verbittering, besluiten zy tot zijn dood. Met dat opzet stormen zy naar zijn slaapvertrek. „Daar gekomen, en van dolligheit en razerny brandende, neemen zy een groote kodde: die zy met alle kracht op zijn hoofd klinken, dat er de herssenen uytspatteden ..."

En EELCOOS ziele ontvliedt een land,
Niet langer harer waard.

In hunne woede sleuren zy het lichaam op, en werpen het uit het venster in de gracht: zoo, wanen zy, is de misdaad bedekt, en aan het oog van alle navorsching onttrokken!

Doch Hy, die 't meest verborgen ziet,
Heeft EELCO wraak verschaft,
Den moord, schoon in 't geheim geschied,
Ontsluierd en gestraft.

De moordenaars, schoon met de volle achterdocht der boosheid op hunne hoede, werden door list gevangen genomen, aan staken gebonden, en levend verbrand; de huizinge, waarin de gruwel was gepleegd, omver geworpen, en de landerijen aan vreemden uitgegeven.

Even als in *Schotland* hechtte men ook in *Friesland* veel aan den blik in de toekomst; en menige oude profecy, ten opzichte van een of ander edel Geslacht of byzonder voorval, is nog tot op onzen tijd bewaard gebleven. Deze voorspellingen waren naar den ouden vorm, die ons de dagen der Skalden en Barden in het geheugen te rug roept, in onregelmatige rijmen vervat. Ook EYLCO sprak er eenmaal eene uit over het edel Geslacht SIAERDAMA, die later werkelyk in vervulling gekomen, en ons door de kronyken overgeleverd is. Zy luidt in hare oorspronkelyke gedaante als volgt:

As Siaerdama soo vergiet
Datter oppa statha nen Sicka hiet
En Hieslingha hiara Redt feerdt
Schelt gheslacht naet lang durye
Dy ohera graad schel naat
Hiara namme in Staat mogge furye
Meytza my, on party
Naet sonder geschry
Mog ickt sidse.
O Siaerdama graet, in wat jammer en naed
Schel Vrieslandt din lidse:
Hiara frie staat, die du naet,
Wustc uwr iaen, schil din ontfaen
Een freembde Heer. Hercke mijn spreck
Want dit onghemeck
Schil ven dijn nei blood uws mei uwr comma,
As ick trog Goads gaast hab vernomma.

Naar HALMAELS vrije overbrenging beteekent dit ongeveer:

Ach! is het eens zoo ver met SIAERDAMA gekomen,
Dat op het aadlyk huis geen SICKE meer bestaat,
En HOTTINGA zijn rang en recht heeft ingenomen —
'T Heeft dan zijn ondergang te schroomen,
'T Bereikt niet meer den derden graad.
Dan zal het vaderland almeê zijn lot beklagen:
De gouden vrijheid, die een SICKE in vroeger dagen
Niet' overgeven wilde, is dan eens vreemdlings buit;
Die zal zich hier als Heer gedragen,
En brandt en moordt, en rooft en ruit! —
En 't bloed der SIAERDAMAAS, 'tgeen dit had moeten keeren,
Draagt meê de schuld van 's Lands ellend;
Ook dat bevorderde eens de zaak dier vreemde Heeren,
Die 't mede bystaat, mede erkent!
Dat ik mocht twijflen aan die klaarheid,
Gestarnten! van uw stomme taal —
Maar neen! God straalt gestrenge waarheid,
Helaas! door my u toe uit zijne hemelzaal. [1]

SCHELTE LYAUCAMA, die omstreeks 1390 leefde, en met eene Jonkvrouwe uit het Huis van SIAERDAMA gehuwd was, ontfing

[1] Tot het eens zoo machtige Geslacht SIAERDAMA, welks stins op *Kalahey*, binnen *Franeker* stond, behoorde die SICCO, die omstreeks 1041 Keizer HENRIC den Derde, naar *Bohemen* en *Hongarijen* ten krijg trekkende, met verscheidene Friesche Edelen volgde, en zich daar door dapperheid onderscheidde; alsmede die beroemde SICCO, die in 1234 Potestaat van *Friesland* was. Het mannelyk oir stierf werkelyk uit, met eenen anderen SICCO SIAERDAMA (den zoon van DOUWE en CATHARINA ROORDA) die in 1422 overleed, nalatende eene eenige dochter EDWE, die met DOUWE AYLVA huwde. SICCOOS eenige zoon was op twaalfjarigen leeftijd gestorven in den kerker te *Groningen*, eene gebeurtenis waarover wy later zullen moeten spreken. Zijn schoonzoon AYLVA nam vervolgends den naam van SIAERDAMA aan. —

mede een profecy met betrekking tot dit Geslacht, en wel van den Abt van *Lidlum*, SIAERD SIERSMA. Zy was deze:

So SIAERDAMA int Aest bliouwet, schelt prosperye
En graet acht wesse, en weer mogga comma te Potestaet.
Int West steende schelt declinerye,
Nimmermeer comma te zoo hegen graet.

dat is:

Blijft SIAERDAMAAS geslacht in 't oost, zoo zal het hooger pralen,
En geven, rijk aan eere en macht, weer eens een Potestaat;
Maar wordt het naar het west verplaatst, 't zal weldra neder dalen,
En komen nimmer, nimmermeer tot zulk een hoogen graad.

Nu stond *Siaerda-huis,* de stins van SICCO SIAERDAMA „d'Olde," aan de oostzijde van *Franeker.* SICCOOS zoon DOUWE meende dat het beter was in 't westen der stad te wonen, en drong by zijn vader aan om de oude stins af te breken, en een nieuwe aan den westkant op te bouwen. SICCO scheen daar niet tegen te hebben, en het werk werd aangevangen. Maar daar komt onverwachts een bode van *Sex-Bierum,* met het dreigende parkement, waarop de beide SIAERDAMAAS oogenblikkelyk van hun voornemen afzagen, en de stins op 't oosten staan bleef.

Al deze voorvallen zullen wel het hunne hebben bygedragen, om den naam der LYAUCAMAAS by de Friezen niet in vergetelheid te brengen.

In het jaar 1420 zat er weder een SCHELTE LYAUCAMA, waarschijnlyk de zoon des evengenoemden, aan den huiselyken haard in het kasteel, en op de eereplaats in het gestoelte der kerk voor, en verheugde zich in het bezit van twee kinderen, een zoon en eene dochter, die zijne gade EBIL HIBBEMA, of volgends anderen HOBBEMA, hem geschonken had; de zoon droeg den naam zijns vaders, de dochter dien van CATHARYNE, of, naar

de plattere en harde uitspraak der Friezen, TRIJN. Ook komt op dezen tijd een SICCO LYAUCAMA voor, wien sommigen gelooven een broeder van SCHELTE te zijn, terwijl anderen, ik weet niet op wat grond, hem voor SCHELTE-zelf houden. Wy zullen, in de onmooglykheid dit te kunnen beslissen, hem by zijn geslachtsnaam noemen, en vermelden wat wy van hem geboekt vinden.

LYAUCAMA, de zijde der Schieringers toegedaan, volgde als zoodanig de vaan van den Franeker Hoofdeling SICCO SIAERDAMA, het partijhoofd der Schieringers, met wien hy persoonlyk bevriend was, en die zich door zijne onvertsaagdheid en rustelooze werkzaamheid in deze tijden een grooten naam maakte. Toen de Vetkoopers uit *Westergo* door dringend aanhouden in 1420 hunne Oost-Friesche bondgenoten in het land hadden gehaald, en de mare ging, dat de machtige FOCCO UKENA het *Flie* binnen geloopen, en tusschen *Stavoren* en *Hindelopen* geland was, kwam die tijding naauwlyks ter oore van SIAERDAMA, of hy verzamelde de zijnen, waaronder zich LYAUCAMA met de Edelen WYBREN HERMANA en PIETER CAMSTRA bevonden, en rukte den bondgenoot der Vetkoopers manhaftig tegen. Het was den twaalfden dag in Mei, toen zy elkander te *Catze*, tusschen *Hindelopen* en *Molkwerum*, aan een water de *Palesloot* genaamd, ontmoetten.

De beide Hoofden, UKENA en SIAERDAMA, wetende hoeveel van deze eerste beslissing zou afhangen, moedigden hunne volgers tot een hardnekkigen kamp aan, en de strijd begon. SIAERDAMA en de zijnen kweten zich niet minder dapper dan UKENA; maar de laatste, »in de wapenen opgevoed, en beter in den krijg ervaren," behaalde een volkomen overwinning. Drie honderd Schieringers beten in het gras, of mengden hun bloed in de wateren van den voorbyvlietenden stroom; twee honderd werden gevangen gemaakt; de overigen reddeden zich metter vlucht, en bergden zich gedeeltelyk binnen *Stavoren* en *Sloten*, die in der haast werden versterkt. UKENA met de zijnen trokken zegevierend *Hindelopen* binnen, waar vele Edelen en Geestelyken zich met hem kwamen verstaan, en hunne banieren voor de zijne bogen.

Wel ontfing SIAERDAMA kort daarop eenige hulpbenden van JAN van BEIEREN, onder den kloeken HENRIC VAN RENESSE, waarmeê het hem ook werkelyk gelukte FOCCO UKENA van voor het belegerde *Sloten* te verdrijven — maar hy zag toch in, dat hy tegen de vereenigde macht der bondgenoten op den duur niet bestand zou zijn, en verlangde wijselyk naar eene overeenkomst. Eene uitgebroken oneenigheid tusschen FOKKO UKENA en OCCO thom BROECKE bespoedigde dat; zoodat de laatste, met „Praelaten, Hovetlingen, Richteren, und gemeene Meente in *Huysinge*, *Fivelinge*, *Langewolt*, und Hummerschen landen, Borgemeesteren, Raht, und gemeene Meente in *Groningen*" aan SICCO SIAERDAMA, GELMER up ADELEN, UPKE in de BEDEGREEP, SYO STAETSMA te *Deinum*, en andere Edelen, benevens nog vele Priesters, en de Gemeenten van *Franekeradeel*, beloofden „enen vasten troulicken frede, twintich jaer langduerende" waarvan de voorwaarden reeds in Augustus, „des Maendages nah Vincula Petri", werden opgesteld en bezegeld.

Dit bestand was zoo welkoom, dat men van gantscher harte verlangde het van langeren duur te maken, waartoe er van elke zijde vier zoenslieden benoemd werden, die te *Leeuwarden* zouden byeen komen. Terwijl deze vredemannen vergaderd waren, en daaronder ook Heer DODO FEYTAMA, Abt van *Oldeclooster* of *Bloemcamp*, meenden zijne conversen, „in alle onghebondenheydt met deze partije van Schieringers en Vetcoopers vervallende", vrijelyk hunnen haat tegen het naburig Convent van *Ludingha-kercke* te kunnen botvieren, en trokken daarom ook haastig en in de nacht derwaart. Het gelukte hun daar heimelyk de poort te overweldigen, en zy verheugden zich reeds in hun verraad, toen hun plotselyk ... niet een deel gekapte monniken, maar geharnaste en van wapenknechten gevolgde Ridders tegenstormden, en hun de schrik in 't harte stortten. Zy wendden zich tot eene plotselyke en niet minder haastige vlucht, maar werden door de Ridders en knechten, waarby zich mede Bloemcampers voegden, tot in *Wonseradeel* vervolgd, en

verloren negen en dertig man. By *Arum* herstelden zy zich weder eenigzins, en sloegen een tiental hunner vervolgers neder.

De oorzaak dezer onverwachte verschijning van gewapende Ridders uit het stil Convent was daarin gelegen, dat LYAUCAMA, GELMER ADELEN, SICCO GRATINGA, GALO HANNIA, SICCO toe NYENHUYS, en andere Schieringer Edelen zich daar hadden vereenigd, om een onderling verbond te sluiten. Zoodra de alarmkreet klonk, waren dezen te wapen gevlogen, en het verraad was op die wijze in zijn eigen strik gevangen. SICCO toe NYENHUYS sneuvelde, waardoor de verbittering zijner genoten slechts te hooger steeg. „Slaat dood! Slaat dood, die verraders!" riepen zy, en GRATINGA en HANNIA, driftiger dan iemant in 't vervolgen, werden in de hitte des strijds gekwetst. Na hunne herstelling wrokten zy nog op de aanleggers van het feit, dat hun op bloed te staan was gekomen; en met gelijke munt willende betalen, stelden zy zich aan het hoofd van vijftig Ludingha-kerckers, en trokken heimelyk tegen *Oldeclooster* op. Hun aanslag mislukte echter, waarna zy twee huizen, by de kloosterpoort staande, in brand staken, en twee Conversen in handen gekregen hebbende, die naar *Ludinghakercke* voerden, voor de poort doodden, en hunne lijken aan een boom ophingen.

Onzalig gewest, waar de vrije man de slaaf zijner staatkundige denkwijze was, en elk oogenblik martelaar voor zijne eigene, of slachtoffer van zijne tegenpartij worden kon! — Hoe gruwzaam de partijen er met elkander te werk gingen, blijke nog uit de schandelyke handelwijze van den Raad van *Groningen* met LYAUÇAMAAS vriend en strijdmakker SIAERDAMA, in het volgende jaar.

Op een los gerucht, dat SICCO SIAERDAMA met den Beierschen Hertog zoude heulen', maakten de Groningers zich op het *Camperdiep* van twee zijner geplatboomde houtschepen, wier lading voor den opbouw der Franeker kerk bestemd was, meester, en zetteden zes burgers dezer stad gevangen. Toen SIAERDAMA daarover natuurlyk zijne klachten verhief, werd hy door het Groninger Bestuur gedagvaard om zich te verdedigen, of zijn zoon als gijzelaar

te zenden, met bedreiging om hem overal als vijand op te zoeken en te bejegenen, zoo hy aan hunne oproeping niet voldeed. Voor het oogenblik belet om zelf te komen, en de hardnekkigheid der Groningers kennende, zond hy daarop zijn zoon, een twaalfjarigen knaap, vooraf derwaart, en spoedde zich toen zoo haastig mooglyk om in persoon te verschijnen, en de valschheid van het gerucht te bewijzen. Hy verdedigde zich zoo krachtig, dat zelfs de arglist geene reden kon vinden om hem gevangen te nemen; zy moesten hem de vrijheid laten, maar dwongen hem nochtans zijn zoon daar te laten, beloovende dien niet te zullen kerkeren, maar op eene aan zijn stand en jaren passende wijze te zullen behandelen en te bewaren, en, na de volkomene afdoening van zaken, weder terstond in vrijheid te stellen en huiswaart te zenden.

Siaerdama bevond zich in hunne macht, en kon voor het oogenblik niet anders dan in hun dwangvoorstel berusten. Naauwlyks was hy echter in *Franeker* te rug gekeerd, of hy zond een vertrouwden knecht naar *Groningen*, om zijn kind op eene geschikte wijze weder te doen ontslaan. De laaghartigen hadden hun woord reeds gebroken: de bode vond den armen knaap aan een ijzeren keten geklonken. En toen hy zich voor den Raad om de vrijlating vervoegde, op grond der voldoende verandwoording des vaders, werd hem gezegd dat van die vrijlating thands geen sprake meer kon zijn, daar de Heeren begrepen hadden dat hy-bode slechts was afgezonden om het kind heimelyk te bevrijden, en zy bovendien op nieuw en ten stelligste overtuigd waren, dat de vader bedektelyk met den Hertog handelde; dit andwoord mocht hy rustig naar *Franeker* brengen.

Inderdaad bleef de knaap gevangen, en — stierf kort daarna; sommigen zeiden dat het aan de pest was, maar anderen, dat ze hem „in der stadt hebben umme gebracht!"

Wat daarop volgde, was niet dan natuurlyk: — Siaerdama, verbitterd en bedroefd, maalde dit bedrijf by een ieder op het zwartste af; en, de Groningers beschouwende als de moordenaars van zijnen zoon, werd hy een hevig en openbaar vijand der bond-

genoten. Daardoor bracht hy veel voordeel toe aan den Hertog, die door zijne herhaalde overwinningen de bondgenoten eindelyk tot een bestand dwong, dat in het laatst der maand Augustus ook te *Brielle* gesloten werd.

Beter lot was aan LYAUCAMAAS ZOON, SCHELTE, beschoren. Gehuwd aan Jonkvrouwe THEDA toe NYENHUYS, dochter van den gesneuvelden SICCO, leefde hy met haar en hunne vier zonen op *Lyaucama-state*, en overleed den 13en April, 1479.

De oudste zoon, wederom SCHELTE genaamd, en mede, als zijn vader en grootvader, Schieringer in zijn hart, heerschte daarna op *Lyaucama*. In 1494 vinden wy hem aan de zijde van GOSLIC JONGHAMA, wiens halfzuster zijne gemalin was, en, ten behoeve van dezen, knechten binnen *Bolsward* brengende, waarop JUW JONGHAMA, GOSLICS broeder, en in vijandschap met hem levende, de stad verliet, en zich naar *Leeuwarden* begaf.

Toen *Bolsward* vervolgends weder door TJERC JONGHAMA, gezegd WALTA, ten behoeve van JUW hernomen was, voegde SCHELTE zich ijlings aan de zijde van DOUWE CODMERS, AESGE HOXMIER en de beide HOTTINGAAS, die met mannen van *Franekeradeel* en *Wymbritseradeel*, benevens de uit *Bolsward* verjaagde knechten, en de burgers van *Franeker*, *Sneek*, en *Workum*, met geschut aansnelden, om de stad te belegeren. JUW haastte zich wel om een leger tot ontzet op de been te brengen, maar dit werd geslagen en verstrooid; WALTA moest zich opgeven, en SCHELTE zag zijne pogingen in 't voordeel van zijn vriend GOSLIC met een gelukkigen uitslag bekroond.

Reeds vroeger in dat zelfde jaar had men getracht de ondduldbare geschillen aan band te leggen, door het benoemen van een Potestaat, en daartoe gekozen JUW HETTES DECAMA, Heerschap te *Baerdt*, „een wijs, oprecht, vreedsaem ende onpartydich Man, niet on-weerdich dese eere, indien de mede-stemminghe der weerpartye daer toe gekomen hadde." Deze Potestaat zoû worden bygestaan van vierentwintig Rechters, die met hem „als hoochste Raedt zouden sitten, om alle swaere saecken te berechten ende af te doen, ende twee oft driemaal jaerlycks, nae eysch ende ghe-

legenheydt, by een komen." Twaalf dezer Byzitters moesten worden benoemd uit *Westergo*, en onder de voorgedragenen daartoe behoorde ook SCHELTE LYAUCAMA.

Het wufte geluk bleef hem evenwel niet immer getrouw.

In 1498 lag by *Harderwijc* een hoop van ongeveer vijftien honderd krijgsknechten gelegerd, die op dezen oogenblik geen dienst hadden. Hertog AELBRECHT van SAXEN, wien *Friesland* door Keizer MAXIMILIAAN in pand was opgedragen, zonder dat het hem nog gelukt was zich daar te handhaven, besloot van deze krijgshaftige fortuinzoekers zijn voordeel te trekken, en gaf hun langs omwegen in, om *Friesland* binnen te rukken, onder den schijn van TJERC WALTA, die zich op dezen tijd binnen *Swolle* in ballingschap ophield, in diens goederen en rechten te herstellen. De geharnaste roovers hadden daar gretige ooren naar, en zonden boden naar *Swolle*, om WALTA uit te noodigen zich by hen te voegen; en deze, die, als zoo velen, zich-zelf meer beminde dan het vaderland, aarzelde geen oogenblik tot den tocht. Toen hy zich by hen gevoegd had, stelden zy hem, als handelden zy geheel uit eigene beweging, voor: "wolde hy met heur reysen in *Vrieslant* sy wolden hem brengen binnen *Boolsuert*, op zyn eygen, ende begeerden van hem "gheen soldt, dan allenich den vrye roverye," — TJERC stemde, schandelyk genoeg, daarin toe, en "op sulcke voorwaarden is hy ghecoemen, met die knechten, over ys, in *Vrieslandt*, tot die *Lemmer* in," en vermeerderde de ellenden, waaronder het geteisterde gewest alreeds gebukt ging. Want "die knechten toe *Boolsuert* zyn alle daegen vermeert ende machtiger ghe-worden, ende hebben al *Westergoe* jammerlicken ende elendelick verdurven, verbrandt ende geschadt, ende hebben noch vrunden, noch kercken, noch Goedes huysen gespaert, ende hebben den Vriesen in *Westergoe* gefangen, gepynicht ende dootgeslaegen, sonder iemants wederseggen, maar in *Oostergoo*, over die *Swette*, en deden sy ghenen schaede", om ten minste den schijn aan te nemen, als of zy werkelyk eene partij dienden.

Dat SCHELTE LYAUCAMA van deze vrienden zijner vijanden niet veel goeds hopen kon, ligt voor de hand. Dit zal ook wel de oorzaak zijn geweest, waarom hy zich met zijne gade, Vrouwe LUTHYA HARINCXMA van het thands meer dan onveilige en door de vreemde knechten afgestroopte platte land verwijderde, en binnen het meer zekere *Franeker* toog. Dat was wijs, en bleek weldra zijn geluk. Op sint MATTHIJS apostels dag, 24 Februari, trok een machtige bende der stroopers uit *Bolsward* naar *Franekeradeel* om buit, en „stichtten grooten rooff ende brandt in die dorpen om *Franeker*, als toe *Hitzum*, *Achtlum*, *Harbayum*, *Pietersbierum*, *Sexbierum*, ende daeromtrent." SCHELTE had by zijn vertrek naar de stad het kasteel toevertrouwd aan eene bezetting van dertig soldaten, die maar al te spoedig het bewijs leverden, dat zy het in hen gestelde vertrouwen niet verdienden: toen de knechten van WALTA voor 't huis kwamen gaven zy het op, en lieten zich gevangen nemen. De overwinnaars stelden er vijftig van hun eigen volk op om het te bewaren, en togen verder om te plunderen en te branden.

Tot op den 17^en^ Maart hield de nieuwe bezetting het kasteel in. Of zy toen last kregen om weder naar *Bolsward* te komen, dan of hun de tijd binnen de muren eener burcht te lang viel, daarvan weten wy niets, zeker is het in elk geval, dat zy op dien dag weder naar *Bolsward* keerden, maar — niet zonder het kasteel voor anderen onbruikbaar te hebben gemaakt. Spoedig drong een zwarte rook in dikke kronkelende wolken door de ramen en alle openingen naar buiten; purperen en hel-roode tongen flikkerden er allengs door heen, als of het verwoestende element werkelyk een boze demon was, die zich de zwarte lippen lekte, by den voorsmaak van het naderend genot der vernieling — en zoo ging het huis weldra in vlammen op. SCHELTE schijnt het echter niet lang daarna weder te hebben opgebouwd, daar wy er hem drie jaren later weder te rug vinden, terwijl hy Grietman van *Wymbritseradeel* was.

Intusschen had het Friesche denkbeeld van vrijheid, door

EEKHOFF te recht „de regel der losbandigheid" genoemd, en door HALMAEL kernachtig in een enkel vaers uitgedrukt:

Mijn rechten zijn mijn wil, mijn wetboek is mijn zwaard!

het schoone gewest op den rand van zijn ondergang, en de geheele vrijheid byna om hals gebracht, „Want," klaagt de verstandige monnik van *Thabor*, die al deze treurige dingen beleefde: „*Vrieslandt* stonde in twee partyen, alst mennich jaer hadde gestanden; maer die haet, nijdt ende boosheyt worde alle tyt groter, met dat die Vetcoepers Groningers int landt haelden, om die Schieringe toe verdrucken; ende die Schieringe haelden int landt daer tegenst vreemde, wtlandtsche knechten, omme die Vetcoepers te verderven; ende alsoe worde beide partyon bloot gemaeckt, ende die steden gingen niet vry. Ende als die eene partye worde dootgeslaegen, gefangen, gebrant ofte spolieert, soe lachten ende glorieerden die contrarie partye, ende alsoe weder omme, soe lange, datter grote heeren int landt ghecoemen syn, die ghene partye hebben angesien, maer hebbent all genoemen."

De partij der Schieringers, eindelyk ziende dat er geene andere redding mooglyk was, riep den strijdbaren AELBRECHT van SAXEN in, die, na eenige onderhandeling en het vaststellen der voorwaarden, in 1499 ook met zijn zoon, Hertog HENRIC, uit *Holland* over kwam, en te *Harlingen* voet aan wal zettede, waar hy van Stenden en Staten van den lande, zoowel geestelyk als waereldlyk, met blijdschap ontfangen werd. De Abten van *Claercamp* en *Oldeclooster*, de Pastoors van *Oldehooff*, benevens eenige Edelen, waeronder zich SCHELTE LYAUCAMA bevond, kwamen hem „met behoorlijcke salutatien ende ghegroetenissen" te gemoet, en reden nog dien zelfden dag met hem naar *Franeker*, waar hy met zijn zoon HENRIC als Erf-Gouverneur aangenomen is.

Een der eerste maatregelen van den Hertog, om het land weder in geregelden staat te brengen, en een einde te maken aan de onduldbare wanorde, was het invoeren van het Duitsche of Keizerlyk recht, met afschaffing van de bestaande landrech-

ten en statuten, die hem, door gebrek aan eenheid, slechts voorkwamen aanleiding tot verwarring te geven. Hy stelde daartoe elf provinciale Raden aan, die in zijnen naam zitting houden en recht oefenen zouden voor het geheele Gewest. Met byvoeging van den Franeker Pastoor BENEDIX benoemde hy tot leden van dezen Raad de Gekommitteerden, die hem te *Harlingen* hadden ontfangen, en alzoo dus ook SCHELTE LYAUCAMA. Onze Edelman moet zich op den duur 's Hertogs vertrouwen waardig betoond hebben, want hy werd even later door dezen tot Olderman van *Sneec* benoemd, in de plaats van den overleden BOCKE HARINCXMA, die tot dusverre deze waardigheid had bekleed; en by de verandering der Provinciale Raden in 1500, was hy een der ouden die weder benoemd werd.

SCHELTE overleed omstreeks 1503, nalatende twee zonen, SICKE, gehuwd met YMCK FRANCES MINNEMA, en EPO, gehuwd met HYLCK AGGESEN HEREMA. By zijn testament had hy het vruchtgebruik van het kasteel met eenige onmiddelyk daaraan verbonden vastigheden, huisraad, enz. verzekerd aan zijne weduwe, Vrouwe LUTHYA, maar den eigendom aan zijn oudsten zoon; zoo deze laatste zonder meerderjarige erfgenamen overlijden mocht, dan moest het overgaan op diens oom SICKE, SCHELTES broeder; en wanneer die weder mocht sterven zonder meerderjarige kinderen na te laten, dan zou EPO het in bezit krijgen.

Dit geschiedde eindelyk; en zoo vinden wy EPO met zijne echtgenote, die hem geene kinderen schijnt geschonken te hebben, als bewoners van *Lyaucama*, zonder eenige nadere vermelding met betrekking tot zijn leven, dan alleen zijne testamentaire bepalingen, in 1535 gemaakt, en waaruit blijkt, dat hy daarin niet minder naauwkeurig is geweest dan zijn vader. Er wordt in dat stuk geen melding gemaakt van kinderen, maar wel van zekeren jongeling, dien hy zegt niet voor zijnen zoon te erkennen, maar wien hy echter een legaat belooft. Het vruchtgebruik van de state vermaakt hy hierby aan zijne vrouw, die hem overleefde, en zijne overige bezittingen aan de kinde-

ren van SCHELTES toen overleden zoon SICKE, terwijl hy aan den oudste dezer, zijnde nogmaals een SCHELTE, den eigendom van *Lyaucama* toekent, onder voorwaarde van de hand te reiken aan ANNA HERAMA, eene dochter van GERROLT, die zijner oudmoeies broeder geweest was. Hy bepaalt al verder dat, byaldien SCHELTE zonder nakomelingschap overleed, de state in eigendom zou overgaan op diens broeder, en ook, indien SCHELTES nakomelingschap uitstierf, aan de nakomelingschap van dien zelfden broeder; eerst wanneer die uitstierven, zou de state komen aan de nakomelingen van SCHELTES oudste zuster, en deze zuster-zelf zou *Lyaucama* ook verkrijgen, zoo hare beide broeders vóor haar, en zonder nakomelingen, overleden; en eindelyk zou dit een en ander ook gelden met betrekking tot de tweede zuster, wanneer die de langstlevende geweest was.

Het liep vervolgends zoo, dat SCHELTE SICKES LYAUCAMA de naastgerechtige erfgenaam van het kasteel werd. De voorwaarde, door den erflater gesteld, is hem misschien weinig moeielyk, wellicht zelfs aangenaam geweest; hy onderwierp er zich ten minste aan, en huwde Jonkvrouw ANNA HERAMA, uit het geslacht van dien wakkeren WATZE, die eenmaal met EYLCO LYAUCAMA den weg naar *Palestina* toog, maar zijn verlangen om den heiligen bodem te betreden opofferde aan de verzorging van hun beider vriend en gezelle ROORDA, die te *Venetiën* krank werd. EPOOS bepaling ten behoeve van Jonkvrouwe ANNA kan wel daaruit ontstaan zijn, dat zy in minder gunstige omstandigheden verkeerde, wanneer het ten minste waar zij, dat zy de dochter was van dien zelfden GERROLT HERAMA, wiens stins te *Izum* door JARICH HOTTINGHA met zijne soudeniers en Franeker burgers in assche gelegd werd.

SCHELTE behield zijne echtgenote niet lang: de geboorte van hun eerste kind, in 1538, kostte haar het leven. Hy huwde vervolgends Jonkvrouwe SJOUCK MARTENA, en had het gruwzaam verdriet, haar op de zelfde wijze van zijne zijde te zien wech rukken. Met zijne derde echtgenote was hy gelukkiger; hy

mocht haar tot aan het einde zijns levens behouden, en zij schonk hem negen kinderen.

In 1569 was hy Grietman van *Baerderadeel*, en woonde in 1571 nog op het kasteel. In 1575 was hy echter gedwongen het te verlaten, wilde hy zijne veiligheid, misschien zijn leven, niet in gevaar brengen. By het verzet der Nederlanders tegen den willekeur van FILIPS VAN OOSTENRIJK hield hy de zijde van dezen laatste, en men vermoedt, dat „byzondere huiselyke rampen, die hem getroffen hebben van de zijde der Geuzen", hem tot zijne uitwijking naar *Oldenzael* hebben genoopt, waarheen zijne echtgenote, JEL DECAMA, hem opvolgde.

Hy overleed in zijne verwijdering in 1579 of 1582, waarop zijne weduwe naar *Lyaucama* te rug keerde, en er zich vestigde, terwijl zy het by haar overlijden naliet aan hare oudste dochter, SJOUCK, gehuwd aan HOMME CAMSTRA, en moeder van TJALLING CAMSTRA, die zich na den dood zijner ouders ook in het bezit van het kasteel stelde. Zijn oom JARICH LYAUCAMA [1] toen Hopman van CASPAR de ROBLES, had daar echter volstrekt geen vrede meê, en beweerde betere aanspraken op den eigendom te bezitten, op grond van een ontwerp van testament, door SCHELTE SICKES op den 5en Mei 1571 gemaakt, en waarby hem de state was toegezegd. De dagen waren voorby, waarin het zwaard in dergelyke verschillen beslistte, en het leven van den onderzaat werd opgeofferd om het recht van den Heer te steunen; de pen had hierin het zwaard vervangen, en de twistzaak kwam alzoo voor de rechtbank. Het twaalfjarig bestand gaf JARICH gelegenheid om zelf in *Friesland* over te komen en zijn belang te behartigen, doch hy werd in 1614 in het ongelijk gesteld. Hy nam met dat vonnis geenszins genoegen, en eischte er herziening van voor het Hof van *Friesland*; waarop zijne aanspraken nogmaals werden onderzocht, en eindelyk, by arrest van den 12en Mei 1618, geldig werden verklaard. TJALLING

[1] Zie van hem ook blz. 163.

was middelerwijl overleden, en zijne weduwe, Vrouwe TJEMCK van AEBINGA, moest voor zich en haren oudsten zoon TJALLING HOMME CAMSTRA van het kasteel met deszelfs toebehooren ten behoeve van LYAUCAMA afstand doen.

In 1521 vinden wy den nieuwen bezitter, toen Overste-Colonel, met zijne echtgenote SJOUCK CAMMINGHA als bewoners van het kasteel Hy was de laatste naamvoerder van zijn edel geslacht, en bezat slechts twee dochters, die beide aan Brabantsche Edelen huwden. De jongste, TRIJN, verbond zich met DIERICK van der LAEN, Ridder, Heer van *Schrieck* en *Grootloo*, en later Burgemeester van *Mechelen;* de oudste, JEL, had tot echtgenoot ERARD van PIPENPOY, Heer van *Merchten*, en een trouw Staatschgezinde, met wien zy *Lyaucama* bewoonde. Uit dit laatste huwelyk werd slechts eene dochter geboren, SOPHIA ANNA PIPENPOY VAN MERCHTEN.

SOFIA ANNA huwde met een edelman van Oud-Friesche afkomst, namelyk met WATZE CAMMINGHA, die zich na zijn huwelyk ook VAN MERCHTEN noemde, maar waarlyk niet veel reden had om zich door de verbinding met dien naam gelukkig te roemen: op den 14[en] September 1652 liet hy in den vreemde het leven, in den nog jeugdigen leeftijd van naauwlyks 24 jaren. Aan deze gebeurtenis verbindt zich eene overlevering, gelukkig even zeldsaam als vreeslyk in de jaarboeken der Nederlandsche Geslachten. Zy is intusschen te eigenaardig geschikt voor den metrischen vorm, om haar in eenigen anderen te rug te geven, en mag ten volle den tytel dragen van:

DE VALSCHE VROUWE VAN LYAUCAMA.

Wat krast de rave op den wilgenboom,
By *Lyaucama-state* aan den kouden stroom?
„Zoete droomen en vleiende vrouwen —
„Men mag ze niet betrouwen!"

Heer WATZE hoort naar het ravenlied,
Hy hoort naar de schorre tonen niet:
    Zijn oog blikt vol minne, en teder,
    Op de schoone Burchtvrouw neder. —

— „En of ook mijn schoonheid uw harte behaagt —
„Wat is toch een twijg die geen loover en draagt?
    „Wie blijft er een rozestruik roemen,
    „Die geen knoppen belooft en geen bloemen?

„Mijn lief en mijn gâ! zie mijn treurigheid aan,
„En laat ons naar *Brabant*, naar *Eppeghem* gaan,
    „Den Heilig met gaven bejegenen —
    „Zoo zal hy onze echtkoets zegenen.

Heer WATZE hoort naar het ravenlied,
Hy hoort naar de schorre tonen niet:
    Hy trekt met zijn valsche vrouwe
    Naar *Eppeghems* groene landouwe.

Daar zond zy een bode met haast en met spoed
Een turenden Ruiter op weg in 't gemoet;
    Die las wel zonder beven
    Wat zy hem heeft geschreven:

— „Heer GULDENLEW op! en nu kloek als een held:
Ik heb u uw prooi in de handen gesteld.
    In uw minne is het hart my ontloken —
    Ruim wech wie dien band heeft verbroken!"

Heer GULDENLEW droeg wel het krijgsmanskleed,
Maar zijn borst droeg geen eerbied voor trouw of voor eed;
Heer GULDENLEW droeg wel sporen,
Maar de glans van zijn hart was verloren. —

Wat krast de rave op den wilgenboom,
By *Lyaucama-state* aan den kouden stroom?
„'t Is droef en 't is droef om te melden,
„Daar ginter van *Eppeghems* velden.

„Heer WATZE ligt daar op het groene gras;
„Maar de halm kleurt er rood of 't een bloemstengel was.
„Heer WATZE ligt vredig te slapen;
„Maar zijn bloedige borstwonden gapen. —"

Viel de rouwtijd zoo lang, WATZE CAMMINGAAS weeuw?
Was het uur u een jaar, en de dag u een eeuw?
Draagt ge vrees, dat de bloeiende rozen
Voor gehuichelde tranen verblozen? —

Vrouwe CAMMINGHA, trok ze uit de state weleer —
Vrouwe GULDENLEW, keert ze thands vrolyk er weêr:
In de statige welven en zalen
Zal een glansrijker echtgeluk pralen!

En zy-zelf leidt heur echtheer de burchtzalen in;
En zy brengt hem ten toren, op trans en op tin;
En zy voert hem door gangen en bogen,
Het geluk en den trots in hare oogen.

En zy deelt hem 't geheim, thands by haar slechts bekend:
Waar het donker gewelf in het burchtverlies endt....
En hy staart in de duistere bogen,
Met den glans van de helle in zijne oogen.

— „Trouwe gâ! droeve Weduw! schoone ANNA, mijn lief!
„Zeg waartoe deze krocht, tot wat dienst en gerief? —"
— „Brak een leenman zijn eed en zijn trouwe,
„Dit gewelf zag zijn boete en zijn rouwe! —"

— „Dat 's een vonnis, schoone ANNA! een vonnis, mijn lief!
„Wat is trouwe, bezworen met zegel en brief,
„Of bezworen voor 't outer des Heeren —
„Waar zich 't hart aan zijn plicht niet wil keeren!

„Wie 's my borg voor een hart, dat zijn trouw flux verbrak,
„Toen een andere mond naauw van weêrminne sprak?
„Wie 's my borg, heb ik WATZE vervangen,
„Dat uw oog aan geen derde zal hangen? —"

En de spottende glimlach verdween van zijn mond.
— „Dit 's mijn borg!" kreet hy woest... en de daavrende (grond,
Van het toeslaande valluik aan 't trillen,
Smoorde een angstig, een vreeselyk gillen. —

Wat krast de rave op den wilgenboom,
By *Lyaucama-state* aan den kouden stroom?
„Wie hun toekomst op misdaden bouwen —
„Zy zullen 't eens schrikklyk berouwen.

„In de afgrijslyke nacht met heur bloedschuld alleen,
„Vult een vrouwe 't gewelf met heur raadloos geween;
„En de bliksem van 't vlijmend gewisse
„Boort alleen door die duisternisse.

„Heur gehuil in de krocht wekt geen echoos op aard.
„Slechts de Burchtheer verschijnt soms in ijlende vaart,
„Stuwt een brood en een kruik naar beneden,
„En snelt-voort weêr, met haastige schreden. —"

Maar de doodklok heeft luid van den toren gebromd,
En een sombere mare heel d' omtrek verstomd:
„Vrouwe ANNA is plotslyk verscheiden.
„Moog 't gebed hare ziel begeleiden."

En het waslicht straalde af op de sombere baar;
En de dienst werd gevierd voor het rouwend altaar;
't Requiescat der doode gebeden —
En de lijkkist zonk dof naar beneden.

En geen klank die verried wat de list had gewrocht,
Opdat dubbel verraad zich bemantelen mocht:
In heur krocht kwijnt Vrouwe ANNA daar henen —
In heur graf staat een lijkkist met steenen.

En geen mensch kent de plek waar zy leeft onder de aard.
Slecht de Burchtheer verschijnt soms in ijlende vaart,
Stuwt een brood en een kruik naar beneden,
En snelt voort weêr, met haastige schreden.

En het rouwjaar is om, naauw de weken daarby,
Of hy tijgt weêr ter jacht, even rustig en blij;
En hy rept zich door struiken en doorens,
En heel de omtrek weêrschalt van zijn horens.

Maar op eens is 't gestild; en een snijdende klacht
Heeft het schaatrend rumoer tot verstomming gebracht:
Door een zaâlbreuk gestort van den paarde,
Ligt hy bloedend, bewustloos, ter aarde.

Daar gaan dagen voorby, en de week loopt ten end,
Eer hy 't hoofd weêr verheft, en zich-zelf weêr herkent,
En met siddring de stond hoort vermelden,
Toen hy zwijmde in de vlakte der velden.

Hy wil op, hy wil heen, naar de burcht wil hy voort,
Eer Gods richtstoel hem vonnist om dubbelen moord;
En de rilling voor de opperste wrake
Vriest den vuurgloed der koorts van zijn kake.

In zijn hijgende borst slaat hy krimpend de hand:
„Druk het zegel der hel op 't geheim dat hier brandt!" ...
En geen woord meer, geen zuchten, geen klagen:
Dus, in waanzin, versleet hy zijn dagen. —

Wat krast de rave op den wilgenboom,
By *Lyaucama-state* aan den kouden stroom?
„O! 't is wreed, en meer schrikklyk te melden,
„Dan den doodslag in *Eppeghems* velden.

„In de donkere welfselkrocht, grafstilte in 't rond,
„Ligt het lijk van Vrouwe ANNE op den vochtigen grond.
„Heur bittere strijd is volstreden.....
„Den hongerdood heeft zy geleden.

„Het schimmel des vloers heeft heur praalbed gespreid;
„'t Gewelfsel met drupplen heur uitvaart beschreid;
„De nagalm der kreten gezangen,
„En 't donker de lijkwâ vervangen.

„Het gitzwarte hair is verwilderd en graauw;
„Het oog is gezonken; de kaken zijn blaauw;
„De lippen zijn dor en verbeten;
„De boezem is opengereten.

„En door 't killige donker daar fluistert een stem,
„Als 't gezuis van een tochtwind, met ijzigen klem:
„„Wie hun toekomst op misdaden bouwen —
„„Zy zullen 't eens schrikklyk berouwen!"....

Dat burchtverlies, waarin de schuldige vrouwe op zoo ontzettende wijze het leven verloor, bleef nog tot op den dag der slooping van het kasteel bestaan, en werd getoond in een der vertrekken; het was eene diepte van acht of tien voeten, tusschen ruwe, blinde muren, en had door een luik den toegang.

Intusschen kwamen *Lyaucama* en *Merchten*, by ontstentenis van rechtstreeksche erfgenamen, aan den tak der jongste zuster, met wier dood het oude en roemruchtige Geslacht opgehouden had te bestaan, en vielen op haren zoon ALEXANDER JOSEPHUS van der LAEN, die het kasteel ter woonplaats koos.

Dat had hem in 1672 noodlottig kunnen worden.

By den inval der Franschen en Munsterschen was het ook in *Friesland* niet onbekend gebleven, dat LODEWIJK de Veertiende (dwaaslyk!) rekende op de medewerking dier Nederlanders, die de Katholyke geloofsleer waren toegedaan. Ook de Brabantsche van der LAENS waren aan de godsdienst hunner voorvaderen gehecht gebleven. En nu verspreidde zich by het verschijnen van twee scheepjens, met stroo geladen, op de Wadden onder *Sex-Bierum*, het gerucht, dat de Engelschen in *Friesland* dreigden te landen, en dat Heer ALEXANDER, heimelyk hunne zijde houdende, hen te gemoet zou trekken en zich met hen vereenigen, waartoe hy krijgsvoorraad in het kasteel had opgehoopt, en bovendien nog een aantal krijgsknechten in bedekte kelders, onder den tuin en den boomgaard, had verborgen. Zeker waren het geen vrienden van den Burchtheer, die deze dwaze mare uitstrooiden; maar de ontruste boeren deden daar geen onderzoek naar: de klok werd getrokken, als in grooten nood; de gemeente liep te wapen en verzamelde zich, „man vrouw en kinderen, gewapend en ongewapend," onder dreigende gebaren en woorden, rondom het gebouw, om de verraders te straffen, die zich dus aan 's lands heil dachten te vergrijpen. De toestand der kasteelbewoners was hachlyk, want de saâmgeschoolden verkeerden in een spanning van opgewondenheid, die hen tot alles in staat stelde.

Gelukkig verscheen den volgenden dag, uit het mede reeds verontruste *Franeker*, de waardige Predikant BALTHAZAR BECKER, die op het punt van losse geruchten evenmin lichtgeloovig was als op dat van spooken en tooverheksen, wier domein hy zoo zeer heeft ingekort. Hy zocht de boeren aanvankelyk eenigzins te bedaren, en verklaarde dat hy in persoon op het huis wilde gaan, om de waarheid te onderzoeken. Hem, den ernstigen Calvinistischen Leeraar verdachten zy wel in het minst niet, en keurden zijnen voorslag goed. Zich aan den Heer van der LAEN kenbaar gemaakt hebbende, werd hy, daar de valbrug opgetrok-

ken, en het nederlaten gevaarlyk was, door die van binnen met een schuitjen overgehaald, en vond daar, met anderen by zich, volgends zijne eigene woorden, „nauwelyx lijftocht voor „eigen huisgezin, en voor onderaardsche kelders de minste ge„legentheid niet [namelyk in tuin en boomgaard]: de Heer hadde „self, gelyk een ander, syn beste goed in de steden gebergd." — Dus was zijne verklaring, die hy daarna, mede door Heer ALEXANDER onderteekend, door den druk gemeen maakte, om alle dwaze vertellingen ten deze in eens den mond te snoeren. —Toen hy van het huis terugkeerde, en der menigte verzekerde dat het gerucht niet anders dan een ellendig uitstrooisel was, geloofden zy hem, en trokken rustig af.

Het zal niet overdreven zijn te beweeren, dat BECKER hier voor *Lyaucama* in waarheid den duivel bezworen en hem verjaagd heeft. Dat was ook de laatste merkwaardige gebeurtenis die op dit merkwaardig kasteel voorviel. Wat er thands nog overblijft te melden, is niet veel meer dan het teruggeven der aanteekeningen, door den yverigen Dichter VAN HALMAEL uit belangrijke en meest ongedrukte bescheiden voor zijn vriend ROBIDE VAN DER AA samengebracht. En wy zeggen met den laatste, sprekende van de bereidwilligheid waarmede de Douairierès VAN ASBECK en D'ESCURY, en de Heer van GROTENHUIS, hunne belangrijke handschriften afstonden: — „Mocht de naauwkeurigheid, die daardoor in deze onze opgaven heerscht, vele Nederlandsche Geslachten aanspooren, een zoo prijzenswaardig voorbeeld te volgen: hunne afstammelingen hebben daarby toch niet alleen groot belang, maar zy bewijzen tevens eene hoogst gewichtige dienst aan de geschiedenis van hun vaderland."

Dit geldt vooral voor *Friesland*.

ALEXANDER JOSEPHUS van der LAEN huwde in het zelfde jaar, waarop de zoo even gemelde gebeurtenis voorviel, met Jonkvrouw AELTJE HIDDEMA, uit het oude Geslacht van dien naam, uit *Nyland* in *Wymbritseradeel*, en dochter van GOSLICK HIDDEMA en JEL DECAMA. Het huwelyk bleef kinderloos, en een broeders-

zoon, ERARD THEODOOR van der LAEN, wiens moeder, CLEMENCIA de BARGAS EN MANTIOCCA, van Spaansche afkomst was verkreeg *Lyaucama.*

Hy was geboren in 1681, en verbond zich in 1717 met MARIA WALBURGIA van OUDENHOVEN in den echt, waaruit drie dochters sproten, die allen op het kasteel werden geboren. De oudste, MARIA CLARA CHRISTINA van der LAEN, in 1718 geboren, erfde naar heurs vaders dood, in 1724, *Lyaucama.* Zy is drie maal gehuwd geweest. Eerst in 1733 met MATTHIAS VICTOR de CANNAERT D'HAMALE, een Brabantsch Edelman, die namens den Prins van *Oranje* Hoofddrost was van de stad en het land van *Sichem* en *Scherpenheuvel;* voor de tweede maal met ERNST van EWSSUM, Majoor by het Regiment Oranje-Friesland, die in 1748 overleed; ten derden male met BERNARD ALLARD, Baron van HACKFORT, Kapitein in Nederlandsche dienst, by het Infanterie-regiment van Brakel. Zy overleed in 1787.

Uit het tweede huwelyk werden zes kinderen geboren, waarvan de oudste, MARIA WALBURGIA ELECTA van EWSSUM, zich in den echt verbond met BALTHAZAR GEORG JOHAN, Baron van ASBECK, met wien zy het kasteel bewoonde tot in 1800, toen zy stierf; terwijl heur echtgenoot haar nog zeventien jaar overleefde. De Baron van ASBECK behoorde tot den tak van dit Geslacht, die zich later TOT LUILLEMA schreef, en in *Groningen* gevestigd was; de Friesche tak voert den toenaam ZU BERGEN UND MUNSTERHAUSEN.

De laatste, daarop volgende, bezitter van *Lyaucama-state* was ERNST JODOCUS RUDOLPHUS VAN GROTENHUIS, nagelaten zoon van ANNA MARIA WILHELMINA ELISABETH VAN EWSSUM, Vrouwe MARIAAS zuster, en gehuwd met RUDOLPHUS JOHANNES ANTONIUS VAN GROTENHUIS. Zy was in 1745 geboren, en overleefde haren echtgenoot, die in 1776 op zesendertig jarigen leeftijd stierf, tot in 1780.

Op het einde der vorige eeuw moet het kasteel, „zo door ledig staan als anders" reeds eenig voorkomen van verval

hebben gehad; evenwel moet het weder hersteld zijn, want voor ruim een dertigtal jaren bevond het zich nog in vrij goeden toestand, volgends getuigenis der Heeren VAN DER AA en BODEL NYENHUIS, die het persoonlyk bezochten.

Hoezeer kennelyk van middeleeuwschen bouwstijl, hadden de latere bybouwingen er een onregelmatig voorkomen aan gegeven, en was het aan de zuidzijde uitgebreider dan aan den noordkant. Wanneer men de brug overging, die de voorburcht aan het eigendlyke huis verbond, en de voordeur intrad, trok het inderdaad vorstelyke voorkomen terstond de aandacht, door de menigvuldige wapenborden die er waren opgehangen, terwijl de vele vertrekken die de burcht bevattede, de bezichtiging ten volle verdienden, daar zy voor 't meerendeel behangen waren met oude schilderijen, waarvan de merkwaardigste zich in de groote zaal en een daaraan belendend vertrek bevonden, en in tien tafreelen de zoogenaamde Pipenpoysche bruiloft voorstelden, namelyk die van ERARD van PIPENPOY en JEL LYAUCAMA. Zy zijn belangrijk, om de kleeding van dien tijd en de toen plaats hebbende gebruiken te doen kennen; de bruidegom onderscheidt er zich, door zijn buitenlandsch riddergewaad, van al de overige Heeren.

Ook de groote, door twee kolossale steenen beelden geschraagde schoorsteen der zaal was er opmerkendswaard. De duistere en zeer ruime slotkelders, zoowel als het reeds vermelde burchtverlies, (eene soort van oubliette of heimelyke moordkuil, met een valdeur gesloten, en hier eene diepte van 8 of 10 voet Rijnl. tusschen vier blinde muren, evenzeer door een luik toegankelyk) getuigden nog van de macht en het aanzien der voormalige bezitters, waarvan sommige in de geschiedenis van *Friesland* zulk een belangrijke rol hebben vervuld.

Maar even als achtereenvolgend voor al die oude Edelen en helden, die weleer die zalen en gewelven hadden betreden, en er zoo menig getuigenis van hun streven en werken hadden

achtergelaten, brak ook eindelyk voor het statige gebouw de laatste stonde aan: Heer ERNST, wien het aanmerkelyke sommen aan onderhoud kostte, zonder dat hem dit door eenig voordeel werd opgewogen, deed het eindelyk in 1824 sloopen, "tot grooten weedom van alle beminnaren der Friesche Geschiedenis". Men ontwaart er thands slechts een warmoeshof of kooltuin, door de oude grachten ingesloten, en daarby, mede binnen de grachten, met de nog in 1846 aanwezige poort op de voorburcht, ziet men een boerenhuizinge met de schuur.

In 1842 werd dit by verkoop het eigendom van den Heer Mr. J. HANEKUYCK, Lid der Staten van *Friesland*, en Notaris te *Harlingen*.

EINDE VAN HET EERSTE DEEL.

INHOUD.

Bladz.

DE STINS VOëRST. . . . . 1.

HET KASTEEL RECHTEREN . . . . 27.

HET KASTEEL VAN COEVORDE . . . . 43.

HET KASTEEL TE WEDDE . . . . 105.

HET KASTEEL EWSSUM. . . . . 137.

HET KASTEEL LYAUCAMA. . . . . 173.

Bij den Uitgever dezes is mede uitgegeven:

Merkwaardige Kasteelen in Nederland, door **Mr. J. van Lennep** en **W. J. Hofdijk.** Eerste Serie met Platen en Banierkaarten; 2 deelen, gebonden in geheel linnen banden met vergulde stempels . . . . *f* 10,70.

W. J. Hofdijk, de Bloem der Waereld . . . . 〃 —,90.

Jb. Stuart, de Hollandsche Afrikanen en hunne Republiek in Zuid-Afrika. Met eene nieuwe Kaart van Zuid-Afrika . . . . *f* 3,90.

Kaart van Zuid-Afrika, waarin zijn aangewezen: de Oranje-Vrijstaat en de Republiek over de Vaalrivier; naar de nieuwste bronnen zamengesteld in 1854, door J. Stuart. . . . . *f* —,60.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT

This book is under no circumstances to be taken from the Building

form 410